

Prierezové gramotnosti

Sprievodca

NÁRODNÝ INŠTITÚT VZDELÁVANIA A MLÁDEŽE

Prierezové gramotnosti

doc. Mgr. Jana Ambrózová, PhD.

Mgr. Timotej Blažek, PhD.

Mgr. Zuzana Bendíková, MSc.

Mgr. Zuzana Kováčová Švecová, PhD.

Boglárka Kurka Ivanegová, MBA

Mgr. Andrej Návojský

PaedDr. Monika Reiterová, PhD.

doc. PaedDr. Lenka Rovnanová, PhD., univ. profesorka

RNDr. Martin Šechný, PhD.

prof. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.

Anna Viľchová, MSc.

Obsah

Úvod	2
1. <u>Od prierezových tém k prierezovým gramotnostiam</u>	4
2. <u>Spôsoby implementácie prierezových gramotností do školských vzdelávacích programov</u>	8
3. <u>Prierezové gramotnosti: charakteristika, vymedzenie cieľov, očakávaných spôsobilostí a kľúčových obsahov</u>	13
1. <u>Čitateľská a vizuálna gramotnosť</u>	14
2. <u>Digitálna gramotnosť</u>	40
3. <u>Environmentálna gramotnosť</u>	51
4. <u>Finančná gramotnosť</u>	65
5. <u>Občianska gramotnosť</u>	81
5.1 <u>Interkultúrna gramotnosť</u>	87
5.2 <u>Mediálna gramotnosť</u>	98
5.3 <u>Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra</u>	110
6. <u>Sociálna a emocionálna gramotnosť</u>	125

Úvod

Jednou z kľúčových zmien Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie z roku 2023 (ŠVP ZV 2023) je redefinovanie postavenia prierezových gramotností (PG), v štátnom vzdelávacom programe z roku 2015 (ŠVP 2015) označovaných ako prierezové témy (PT) a zavedenie nadpredmetových konceptov (metakognícia a charakter).

V ŠVP ZV 2023 je centrálnym princípom **funkčná gramotnosť** (FG) zastrešujúca rozvoj kľúčových spôsobilostí žiakov a žiačok¹. Aby bolo možné tento cieľ efektívne naplniť, gramotnosti sú v ŠVP štruktúrované do dvoch kategórií: **doménové gramotnosti** (DG) a **prierezové gramotnosti**.

Hlavným zámerom kurikulárnych zmien je v súlade s paradigmatickou zmenou prispôbiť obsah a formy vzdelávania výzvam a potrebám života 21. storočia. Ako naznačuje dokument *Vzdelávanie pre 21. storočie* (2022), doterajší ŠVP sa sústredil prevažne na transmisívne osvojovanie veľkého množstva faktografických poznatkov, pričom rozvoju tzv. širších, komplexnejších a prenositeľných spôsobilostí a postojov s primeraným obsahom venoval menšiu pozornosť.

„Vznikla veľká nevyváženosť medzi získavanými vedomosťami a spôsobilosťami, ktoré sú významné a určujúce pre súčasný život detí, ich svet a kultúru. Existujúci obsah neposkytuje dostatočný priestor hodnotovému vzdelávaniu, mysleniu v komplexných súvislostiach, dostatočne nepodporuje digitálne zručnosti, neukotvuje vyváženosť duševného a telesného rozvoja žiakov a nedostatočne reflektuje ich spokojnosť a celkovú pohodu. Väčšina doterajších výziev a čiastkových iniciatív v oblasti čitateľskej gramotnosti, hodnotového vzdelávania, kritického myslenia, prírodovedného vzdelávania či podpory digitálnych zručností nebola systematicky začlenená do kurikula“ (Vzdelávanie pre 21. storočie, 2022, s. 10).

V kontexte tejto paradigmatickej zmeny zohrávajú PG zásadnú úlohu. Zachytávajú, reflektujú dynamiku spoločenských zmien, meniaceho sa sveta, novo vynárajúcich sa potrieb, novovznikajúcich fenoménov, ne-/predvídateľnej budúcnosti, trendov života generácií Z a Alfa a umožňujú ich zmysluplné premietnutie do obsahu vzdelávania.

ŠVP ZV 2023 sa preto výrazne orientuje na rozvoj širších, komplexnejších spôsobilostí, tzv. gramotností. Cieľom je rozvíjanie spôsobilostí potrebných pre uplatnenie sa v rýchlo meniacom sa svete, budovanie hodnotového rámca, formovanie charakteru, osobnej a spoločenskej zodpovednosti a podpora rozvíjania individuálneho potenciálu každého žiaka.

1 V texte používame pomenovania v mužskom i ženskom rode striedavo s mužským rodom v generickom zmysle. Cieľom je zachovať rodovú senzitivitu a zároveň plynulosť textu.

Cieľom základného vzdelávania podľa ŠVP ZV 2023 (s. 4 – 5) je, aby každý žiak/každá žiačka mal/-a možnosť:

1. získať rozvinutú všestrannú a funkčnú gramotnosť v súlade s požiadavkami spoločnosti, uplatniť ju v každodennom osobnom a spoločenskom živote a pri napĺňaní svojich osobných, vzdelávacích, kultúrnych a sociálnych potrieb;
2. vybudovať základný hodnotovo-kultúrny rámec svojej osobnosti, ktorý ho/ju orientuje a sprevádza pri plánovaní a dosahovaní individuálnych životných cieľov, ako aj pri participácii na širších spoločenských, kultúrnych a globálnych aktivitách;
3. získať reálne vedomie o vlastnom osobnostnom potenciáli pre svoj ďalší vzdelávací rast a celostný rozvoj.

Hlavné ciele sa dosahujú prostredníctvom:

- vytvárania a upevňovania kultúry a étosu školy,
- vyučovania zameraného na nadobúdanie doménových a prierezových gramotností,
- spolupráce s externým prostredím a neformálnym vzdelávaním.

V procese prípravy ŠVP ZV 2023 sa pri úprave PG zohľadňovali **dva hlavné aspekty**:

1. **Postavenie PG v ŠVP a ich implementácia** do obsahu základného vzdelávania.
2. **Vymedzenie nových PG a aktualizácia obsahu pôvodných PT** tak, aby primerane reflektovali aktuálne spoločenské trendy a výzvy a zároveň prispievali k dosahovaniu všeobecných cieľov vzdelávania.

Na tieto dva aspekty sa zameriava aj tento Sprievodca rozdelený do troch častí:

- **Prvá a druhá časť** predstavujú PG ako dôležitú súčasť ŠVP. Vysvetľujú, aké zmeny nastali v ich obsahu a ako tieto aktualizácie ovplyvnili vzdelávacie oblasti (VO) a v nich integrované vyučovacie predmety. Na konkrétnych príkladoch ilustrujú „prierezovosť“ jednotlivých gramotností naprieč VO a predmetmi vo všetkých troch cykloch. Zároveň predstavujú možnosti, ktoré školám ponúkajú tzv. tematické dni (TD)².
- **Tretia časť** detailne charakterizuje jednotlivé PG. Každá kapitola obsahuje teoretický úvod, v ktorom objasňujeme hlavné zásady práce s danou PG, jej prieniky so VO a rôzne formy jej ďalšej implementácie – nielen do vyučovania v triedach, ale aj do širšej školskej kultúry.

Jednotlivé kapitoly dopĺňa **prehľadná tabuľka** obsahujúca explicitne formulované očakávané spôsobilosti a kľúčové obsahy gradované vo všetkých troch cykloch pre každú PG. Tieto spôsobilosti a obsahy sú priamo prepojené s cieľmi definovanými v prílohe ŠVP – Vymedzenie gramotností a ich gradačná postupnosť.

Vymedzenie očakávaných spôsobilostí a kľúčových obsahov považujeme za **najdôležitejšiu súčasť Sprievodcu**. Keďže školy môžu rozvíjať PG nielen v rámci tradičných hodín, ale aj prostredníctvom TD či samostatných vyučovacích predmetov (využitím disponibilných hodín), tieto **spôsobilosti a obsahy môžu slúžiť ako „osnovy, resp. štandardy“ poskytujúce školám praktické usmernenia pri plánovaní obsahu TD a výučby samostatných predmetov**.

² K tematickým dňom bude v roku 2026 vydaný rozšírený Manuál k tvorbe tematických dní. V tomto Sprievodcovi odkazujeme na článok z Pedagogických rozhľadov Tematické dni: Možnosti a výzvy (č. 4/2024), ktorý je rámcovým úvodom do tejto témy.

1. Od prierezových tém k prierezovým gramotnostiam

Prierezové témy v ŠVP (2015)

Pre lepšie objasnenie toho, aké zmeny prináša ŠVP ZV 2023 v oblasti PG, považujeme za dôležité jeho **porovnanie so ŠVP** z roku 2015. V ňom sa uvádza (s. 10): „*Prierezové témy sa môžu realizovať ako súčasť učebného obsahu vyučovacích predmetov alebo prostredníctvom samostatných projektov, seminárov, vyučovacích blokov, kurzov a pod. Súčasne prierezové témy môžu tvoriť samostatný vyučovací predmet z rámca voliteľných (disponibilných) hodín. Obidve formy sa môžu aj ľubovoľne kombinovať. Účinnosť pôsobenia prierezových tém sa môže zvýšiť relevantnými mimoškolskými aktivitami.*“

V primárnom stupni vzdelávania majú prierezový charakter nasledujúce témy: Osobnostný a sociálny rozvoj, Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Environmentálna výchova, Mediálna výchova, Multikultúrna výchova, Regionálna výchova a ľudová kultúra, Dopravná výchova – výchova k bezpečnosti v cestnej premávke a Ochrana života a zdravia.

V rámci nižšieho sekundárneho vzdelávania majú prierezový charakter tieto témy: Osobnostný a sociálny rozvoj, Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Environmentálna výchova, Mediálna výchova, Multikultúrna výchova, Ochrana života a zdravia.

Výber spôsobu a času realizácie PT je podľa ŠVP 2015 v kompetencii každej školy. Samozrejme, výhodou je väčšia sloboda a profilácia školy. Zároveň však prax na mnohých školách ukázala, že PT sú často formalizované a realizované len v nevyhnutnej minimálnej forme a miere a mnohé z kľúčových, pre žiaka relevantných tém nie sú súčasťou povinného obsahu vôbec. Práve tento rozpor bol jednou z hlavných otázok pri redefinovaní obsahov PT v ŠVP ZV 2023.

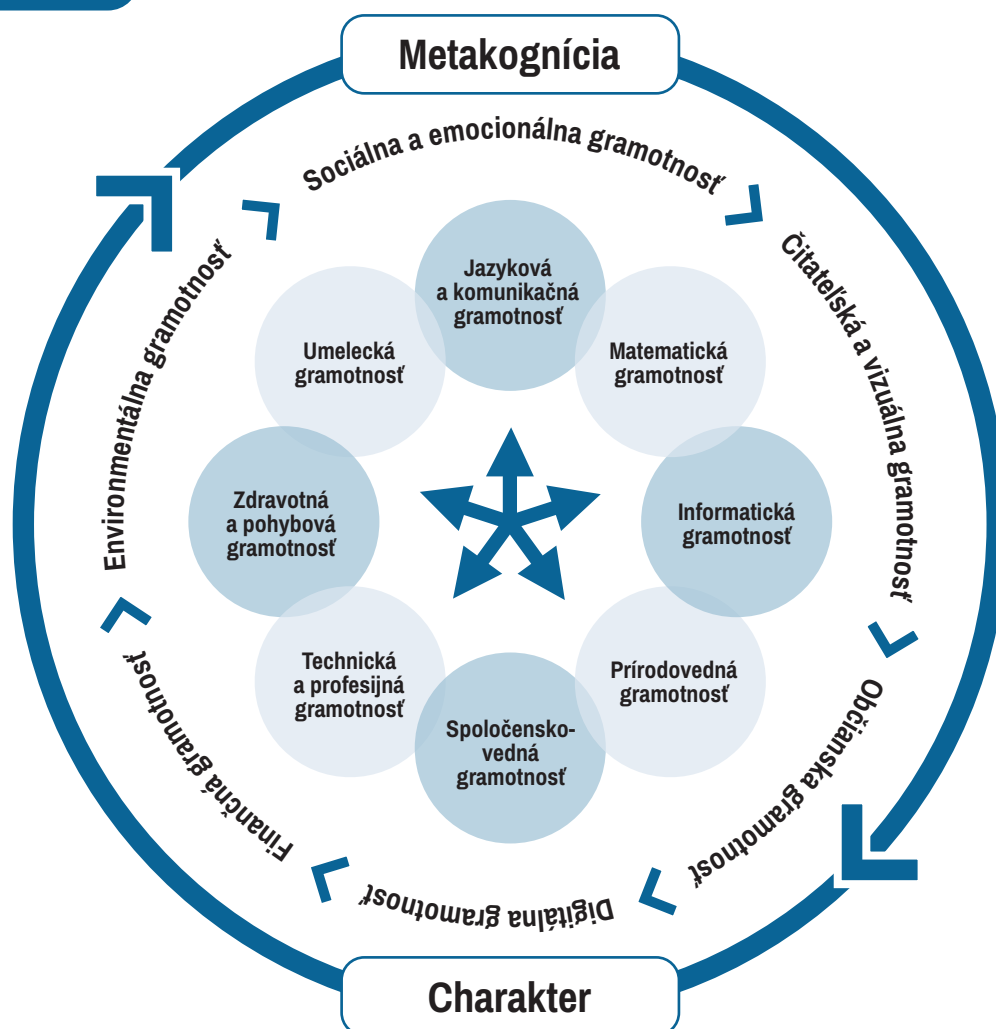
Prierezové gramotnosti v ŠVP ZV (2023)

V ŠVP ZV 2023 sa pre každú VO definuje **kľúčová gramotnosť**, pričom tieto gramotnosti označujeme termínom **doménové**. Tie dopĺňajú **prierezové gramotnosti**, ktoré sa neviažu na jednu VO, ale prierezovo na všetky. Nad gramotnosťami sú hierarchicky vyššie postavené nadpredmetové koncepty *Metakognícia* a *Charakter* (viac informácií a sprievodcov k týmto konceptom nájdete na: <https://ucime.vzdelavanie21.sk/metakognicia-a-charakter/>). Sú cieľovo zamerané na rozvíjanie hodnotovo-kultúrneho rámca osobností žiakov a žiačok a identifikovanie a reflektovanie vlastného, v procese vyučovania rozvíjateľného potenciálu. Mapu uvedených gramotností graficky zobrazuje obrázok 1 na nasledujúcej strane.

Ako uvádzame v úvode, v ŠVP 2015 boli definované PT, nie gramotnosti. Školy si môžu zvoliť spôsob ich začlenenia. Definované témy môžu byť súčasťou obsahov rôznych vyučovacích predmetov, môžu sa realizovať cez projekty, kurzy alebo semináre. Niektoré školy si pre ich implementáciu v rámci svojej profilácie vytvorili nové vyučovacie predmety s využitím disponibilných hodín rámcového učebného plánu (RUP).

Pri tvorbe ŠVP ZV 2023 bolo jedným z cieľov posilnenie obsahov PG. K pôvodným PT vznikli samostatné odborné autorské tímy definujúce štandardy pre jednotlivé témy. Následne vyznačili jadrový obsah, teda kľúčové spôsobilosti a obsahy s identifikáciou vhodného priestoru implementácie v štandardoch jednotlivých VO. Vzdelávacie štandardy všetkých VO tak boli doplnené po vzájomnom dialógu s autorskými tímami pre jednotlivé PG.

OBRÁZOK 1

Mapa doménových a prierezových gramotností v základnom vzdelávaní

Zdroj: Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie (2023, s. 5)

Ilustrovať to môžeme na príklade PT **regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra**³. Autor-
ský tím najprv vytvoril vzdelávacie štandary vychádzajúce z týchto tematických okruhov:

- **Historické a prírodné osobitosti:** Tematický okruh sa zameriava na lokálnu a re-
gionálnu históriu, významné historické osobnosti (udalosti, historické pamiatky
a pamiatkové inštitúcie, osobnosti atď.), prírodné špecifiká vymedzenej geogra-
fickej oblasti.
- **Tradičná a materiálna kultúra:** Tematický okruh obracia pozornosť na zdroje
obživy a zamestnania, remeselnú a domácku výrobu, staviteľstvo, ľudový odev
a stravovanie.

3 PT regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra nie je v ŠVP ZV 2023 samostatnou PG. Je súčasťou občian-
skej gramotnosti (OBG), čo je v súlade s prílohou ŠVP Vymedzenie gramotnosti a ich gradačná postupnosť.

- **Výtvarné umenie a folklór:** Tematický okruh pracuje s oblasťou mestského, vidiekeho folklóru, hudobného, tanečného a slovesného folklóru a s ľudovým divadlom, zahŕňa takisto výtvarné prejavy a ornamentiku.
- **Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra:** Tematický okruh sa zameriava na etnické a národnostné skupiny, konfesijnú štruktúru, rodinu a príbuzenstvo, život a sociálnu štruktúru lokálneho spoločenstva, kalendárny obyčajový cyklus, obyčaje životného cyklu a pracovné a iné obyčaje.

Následne boli identifikované prieniky s relevantnými VO, ktorých obsah bol „doplnený“ o danú PG. Vo VO *Človek a spoločnosť* sa tak v prvom a druhom cykle viac akcentovali významné osobnosti či udalosti obce a regiónu, vo výtvarnej výchove nájdeme výkonné štandardy, ako napríklad *vyjadriť pocity a zážitky z návštevy výstavy, galérie, múzea, iných inštitúcií a objektov z obce a regiónu* alebo obsahové štandardy typu *výtvarné laborovanie s postupmi vybraných ľudových tradičných remesiel*. Presahy regionálnej výchovy je tiež možné nájsť v oblastiach *Jazyk a komunikácia*, napr. v žánroch hovoreného textu, alebo *Človek a svet práce*, kde sa žiaci a žiačky zoznamujú s tradičnými ľudovými technikami pri zhotovení jednoduchých predmetov.

Zásadná zmena v implementácii PG spočíva v tom, že **jadrové obsahy PG sú integrálnou súčasťou vzdelávacích štandardov jednotlivých VO, a tak sa stávajú povinným obsahom.**

Kľúčové zmeny v definovaní prierezových gramotností

Pri tvorbe ŠVP ZV 2023 nastali zmeny aj v definícii a obsahu jednotlivých PG. Boli nevyhnutné v súvislosti s potrebou reagovať na nové spoločenské výzvy a prispôbiť obsah vzdelávaniu pre 21. storočie. Náplň PG určujú aj národné a medzinárodné stratégie a dokumenty, ku ktorých plneniu sa zaviazala Slovenská republika. Tieto uvádzame v samostatných kapitolách jednotlivých PG v druhej časti Sprievodcu.

Dôležitou zmenou je vnímanie novej PG s názvom **čitateľská a vizuálna gramotnosť**. Obe sú považované za kľúčovú vzájomne neoddeliteľnú gramotnosť, predstavujúcu základ pre rozvoj ďalších gramotností a spôsobilostí. Ich hierarchická nadradenosť sa dá vnímať z hľadiska ich fundamentálneho významu v procese učenia sa a rozvoja, lebo predstavujú:

1. **Základ pre porozumenie a komunikáciu:** Čitateľská gramotnosť je kľúčová pre schopnosť čítať, interpretovať texty a porozumieť im, čo je základom takmer všetkých akademických, profesijných a osobných zručností. Rovnako aj vizuálna gramotnosť umožňuje porozumieť vizuálnym informáciám, ktoré sú dnes neoddeliteľnou súčasťou všetkých komunikačných kanálov od tlačených médií až po digitálny svet. Bez schopnosti porozumieť týmto dvom formám komunikácie by bolo veľmi náročné efektívne rozvíjať ďalšie gramotnosti.
2. **Prepojenie s inými gramotnosťami:** Čitateľská a vizuálna gramotnosť sú neoddeliteľné od mnohých ďalších PG.
3. **Príprava na komplexný svet:** V súčasnom svete sú texty a vizuálne informácie od reklám po akademické texty všadeprítomné, čo zvyšuje potrebu schopnosti efektívne analyzovať, kriticky hodnotiť a komunikovať prostredníctvom rôznych foriem

informácií. Čitateľská a vizuálna gramotnosť sú v tomto kontexte nevyhnutné pre pochopenie komplexných informácií a ich aktívne využívanie v rôznych situáciách.

4. **Kognitívny základ pre rozvoj iných spôsobilostí:** Bez adekvátnej čitateľskej a vizuálnej gramotnosti by bolo veľmi ťažké rozvíjať ďalšie špecifické gramotnosti. V podstate fungujú ako nevyhnutný predpoklad na učenie (sa) a rozvoj.

Vzhľadom na aktuálnu potrebu tém ako celková pohoda a duševné zdravie vznikla „nová“ **sociálna a emocionálna gramotnosť**. Tá rozširuje osobnostný a sociálny rozvoj zo ŠVP 2015 práve o emocionálne aspekty, témy duševného zdravia a pohody. Zároveň v sebe zahŕňa aj obsahy výchovy k manželstvu a rodičovstvu, ako aj vzťahovej a sexuálnej výchovy, ktoré rozvíjajú zdravé a rešpektujúce vzťahy s inými, k sebe samému v psychickej aj vo fyzickej oblasti.

Zmena sa týka aj **interkultúrnej, mediálnej gramotnosti a regionálnej výchovy**. Ne predstavujú už samostatné PG, ale **stávajú sa integrálnou súčasťou novej gramotnosti s názvom občianska gramotnosť**. Ako gramotnosti sú stále jasne pomenované v prílohe ŠVP vo vymedzení gramotnosti a ich gradačnej postupnosti, zároveň smerujú k rozvíjaniu spôsobilostí podporujúcich formovanie aktívneho, rešpektujúceho a kriticky uvažujúceho občianstva a zdravého vlastenectva.

V **interkultúrnej gramotnosti** sa väčší dôraz kladie na témy identity a rozmanitosti, ale aj porozumenia perspektív iných ľudí a aktívneho konania proti diskriminácii. Gramotnosť je teda viac zameraná na individuálny, inakosť rešpektujúci prístup k druhým, činnosťne zameraný na vytváranie rešpektujúceho prostredia.

Ďalším príkladom zmeny v obsahu PG je **mediálna gramotnosť**. Kým v ŠVP 2015 nenájde me tému sociálnych sietí, v ostatných rokoch je práve ona pre život detí, ich komunikáciu a orientáciu vo svete množstva informácií mimoriadne dôležitá. Preto sú **sociálne siete** jedným zo štyroch hlavných komponentov definovaných v obsahoch mediálnej gramotnosti.

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra je nevyhnutnou súčasťou občianskej gramotnosti, pretože posilňuje lokálnu identitu, historické povedomie a aktívne občianstvo. Pomáha pochopiť kultúrne, sociálne a environmentálne špecifiká svojho regiónu, čím podporuje ich záujem o verejné dianie a zodpovednosť za miestnu komunitu. Zároveň rozvíja kritické myslenie a participáciu, keďže regionálne problémy (napr. ochrana kultúrneho dedičstva, environmentálne otázky) sú ideálnym priestorom na praktické občianske angažovanie. Regionálna výchova tak prepája globálne a lokálne kontexty a posilňuje demokratické hodnoty v každodennom živote ľudí.

Environmentálna gramotnosť je v novom obsahu vzdelávania výrazne posilnená a objavuje sa v rôznych VO. Samostatnými novými PG sú **finančná a digitálna gramotnosť**, ktoré sú významné vzhľadom na aktualizáciu obsahu vzdelávania.

Celý koncept PG má silné prepojenie na ŠVP, kde sú definované tri základné piliere – **inkluzívna, digitálna a environmentálna škola**. V porovnaní so ŠVP 2015 v novom koncepte PG chýba téma *Ochrana života a zdravia*. V ŠVP ZV 2023 sa stala jednou z kľúčových tém VO *Zdravie a pohyb*.

Vyššie opísané zmeny graficky znázorňujeme v tabuľke 1 na nasledujúcej strane aj so zavedenými skratkami PG, ktoré sa používajú v ďalších kapitolách.

Tabuľka 1: Od prierezových tém v ŠVP 2015 k prierezovým gramotnostiam v ŠVP ZV 2023

Prierezové témy v ŠVP (2015)	Prierezové gramotnosti v ŠVP ZV (2023)	Skratka PG
	Čitateľská a vizuálna gramotnosť	ČVG
Multikultúrna výchova Mediálna výchova Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra	Občianska gramotnosť (vo vymedzení gramotností v ŠVP sa definuje samostatne aj interkultúrna a mediálna gramotnosť a ciele pre regionálnu výchovu a tradičnú ľudovú kultúru)	OBG IKG MDG RGV
Osobnostný a sociálny rozvoj Výchova k manželstvu a rodičovstvu	Sociálna a emocionálna gramotnosť (vrátane obsahov prierezových tém zo ŠVP 2015 a vzťahovej a sexuálnej výchovy)	SEG
Environmentálna výchova	Environmentálna gramotnosť	ENG
	Digitálna gramotnosť	DGG
	Finančná gramotnosť	FNG
Dopravná výchova		
Ochrana života a zdravia		

2. Spôsoby implementácie prierezových gramotností do školských vzdelávacích programov

Prierezové gramotnosti ako integrálna súčasť vzdelávacích oblastí

V predchádzajúcich častiach je vysvetlené, že pri zámere orientovať vzdelávanie na súčasný život sú pre žiakov a žiačky kľúčové PG zachytávajúce a reflektujúce dynamiku spoločenských zmien.

Prierezové gramotnosti **dopĺňajú a aktualizujú obsahy VO, sú súčasťou ich výkonných a obsahových štandardov**. Nejde však o navýšenie obsahu „tradičných“ predmetov a VO, vo väčšine prípadov ide o modifikovanie štandardov, doplnenie o PG či zvýraznenie predtým implicitných prepojení.

Prierezové gramotnosti sa týmto rozvíjajú súčasne s doménovými. Učitelia a učiteľky môžu prirodzene prepájať prierezové témy s témami svojich vyučovacích predmetov. Uľahčuje to aj tvorbu školských vzdelávacích programov a na rozdiel od ŠVP 2015 nie je potrebné hľadať priestor pre PT v rámci jednotlivých VO a predmetov.

Príklady prieniku prierezových gramotností vo vzdelávacích oblastiach

V troch príkladoch prezentujeme, akým spôsobom sú PG reflektované vo výkonných a v obsahových štandardoch.

Príklad 1: Prienik kľúčových tém PG v štandardoch VO

Jadrové obsahy PG sú integrálnou súčasťou vzdelávacích štandardov jednotlivých VO. V tejto súvislosti uvádzame príklad *environmentálnej gramotnosti* prostredníctvom témy **zmeny klímy**. V treťom cykle VO *Človek a spoločnosť* sa žiaci a žiačky zoznamujú **s rozdielmi medzi počasím a klímou, spoznávajú klímotvorné činitele**. Očakáva sa, že budú schopní vysvetliť, ako človek ovplyvňuje životné prostredie od lokálnej až po globálnu úroveň, a určiť prejavy a dôsledky zmeny klímy v rôznych častiach Zeme. Pri najzávažnejších environmentálnych problémoch (okrem zmeny klímy sa hovorí napríklad aj o znižovaní biodiverzity, dezertifikácii, znečistení riek, oceánov a ovzdušia) budú hľadať možnosti riešenia na úrovni jednotlivca a celej spoločnosti.

Tejto téme sa venuje aj VO *Človek a príroda*, napríklad **posudzovaním environmentálnych aspektov spojených s uhlíkovodíkmi, ťažbou, transportom a so spracovaním fosílnych palív, s modelovaním vplyvu skleníkových plynov na meniacu sa klímu** a so skúmaním, ako zmena klímy ovplyvňuje jednotlivé typy ekosystémov. ŠVP poskytuje priestor pre rozvoj žiakov pri riešení environmentálnych problémov. VO *Človek a príroda* poskytuje priestor pre navrhovanie, realizovanie a prezentovanie riešení v ochrane prírody, vo VO *Človek a spoločnosť* je priestor pre aplikáciu stratégií aktívneho občianstva s cieľom pozitívnej zmeny či pre návrh a realizáciu prospešných aktivít smerujúcich k udržateľnosti.

Žiaci a žiačky sa vo VO *Človek a svet práce* učia nielen o vlastnostiach technických materiálov (papier, textil, plasty, drevo, kov), ale aj o surovinách potrebných na ich výrobu a o spôsobe **opätovného použitia týchto materiálov**. Napríklad v druhom cykle je výkonovým štandardom *identifikovať a riešiť technický problém so zohľadnením dizajnu, estetických kvalít, kultúrneho významu a ochrany životného prostredia*. V treťom cykle by mali tvoriť produkt s využitím modelu obehového hospodárstva, t. j. navrhnuť produkt určený na zdieľanie, opätovné využitie, opravu a recykláciu.

Envirotémy sú súčasťou tematických okruhov vyučovania *jazykov a literatúry*. V prvom cykle ide o témy ako **príroda okolo nás** či **človek ako súčasť prírody**. V druhom cykle sa venujú témam ako **ohrozenie a ochrana životného prostredia** a v treťom cykle sa zameriavajú na **globálne problémy pri ochrane životného prostredia**.

Environmentálna gramotnosť je prítomná aj v *etickom a náboženskom vzdelávaní*. Napríklad v náboženstve cirkvi bratskej sa očakáva **uvedomelé ekologické konanie vrátane projektov zameraných na reálnu pomoc prírode**. Náboženstvo pravoslávnej cirkvi v treťom cykle analyzuje **vzťah ekológie a teológie**.

Príklad 2: Prierezové gramotnosti a ich reflexia v očakávaných spôsobilostiach (výkonové štandardy) a činnostiach (obsahové štandardy)

Aktualizácia PG vo VO sa prejavuje aj v očakávaných spôsobilostiach a činnostiach. V tomto prípade ide často o modifikáciu štandardov či zvýraznenie predtým implicitných prepojení.

Prehľadné grafické spracovanie v tabuľke 2 na nasledujúcej strane obsahuje uvedené vybrané štandardy výtvarnej výchovy a ich prieniky s PG. Štandardy sú farebne odlíšené podľa troch hlavných komponentov výtvarnej výchovy – *komunikácia (modrá), umenie a vizuálna kultúra (zelená) a osobnosť (šedá)*.

Tabuľka 2: Prieniky štandardu výtvarnej výchovy do prierezočných gramotností.

Štandardy výtvarnej výchovy	ČVG	DGG	FNG	OBG	MDG	IKG	ENG	SEG
vyjadriť myšlienky a rozvíjať fantáziu prostredníctvom hravého experimentovania, skúmania nástrojov, materiálov, techník, technológií a postupov	x	x		x	x		x	x
identifikovať dostupné digitálne zariadenia na tvorbu digitálneho obsahu	x	x			x			
výtvarné laborovanie s postupmi vybraných tradičných ľudových remesiel	x			x		x		
výtvarné aktivity v interiéri a exteriéri aj v prírode	x						x	
tvorivo interpretovať diela a opísať podnety z umenia, tradičného ľudového umenia, online prostredia, vizuálnej kultúry a okolitého sveta	x	x		x	x	x		x
vyjadriť pocity a zážitky z návštevy výstavy, galérie, múzea, iných inštitúcií a objektov z obce a regiónu	x			x				x
identifikovať kultúrnu rozmanitosť a jej prejavy	x			x		x		x
reflektovať proces vlastnej tvorby a tvorbu iných	x					x		x
kooperatívne pracovať v skupine				x		x		x
pomenovať, zdieľať rôzne osobné hodnoty	x					x		x

ČVG – čitateľská a vizuálna gramotnosť; DGG – digitálna gramotnosť; FNG – finančná gramotnosť; OBG – občianska gramotnosť (vrátane reg. výchovy); MDG – mediálna gramotnosť; IKG – interkultúrna gramotnosť; ENG – environmentálna gramotnosť; SEG – sociálna a emocionálna gramotnosť

Príklad 3: Prierezočná gramotnosť ako kľúčová súčasť vzdelávacích oblastí

Pri tvorbe ŠVP ZV 2023 sa kládol dôraz na to, aby sa PG začlenili do všetkých relevantných VO. To je aj prípad **mediálnej gramotnosti** (ako jednej z hlavných zložiek občianskej gramotnosti), ktorá sa rozvíja vo VO Jazyk a komunikácia, Informatika a Matematika či Umenie a kultúra.

Prirodzene, najviac sa mediálna gramotnosť akcentuje vo VO Človek a spoločnosť, na ktorej príklade môžeme ilustrovať, ako konkrétna PG aktualizuje výkonové štandardy VO.

Mediálna gramotnosť je definovaná už v hlavných cieľoch VO Človek a spoločnosť: *Orientovať sa v zdrojoch informácií, prejaviť kritický a rozlišujúci postoj k médiám, bezpečne a eticky sa prezentovať v online prostredí.*

V tabuľke 3 na nasledujúcej strane uvádzame takto definovaný hlavný cieľ konkretizovaný v štandardoch v gradačnej postupnosti v cieľoch a vo výkonových štandardoch vo všetkých troch cykloch.

Tabuľka 3: Ciele a výkonové štandardy VO Človek a spoločnosť odkazujúce na mediálnu gramotnosť

	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Ciele	<i>Rozumieť základnej úlohe médií a zásadám bezpečnosti v online prostredí.</i>	<i>Rozlíšiť dôveryhodnosť zdrojov informácií a bezpečne sa správať v online prostredí.</i>	<i>Analyzovať mediálne obsahy vrátane sociálnych sietí a ich vplyv na správanie a postoje ľudí, regulovať vlastné správanie v online prostredí.</i>
Výkonové štandardy	• Rozpoznať rôzne druhy médií. • Opísať, na čo médiá slúžia, napríklad že poskytujú správy, zábavu alebo informácie. • Pomenovať základné pravidlá bezpečnosti a well-beingu v online prostredí. • Rozlíšiť medzi obsahom, ktorý je vhodný alebo nevhodný pre deti.	• Rozlíšiť kvalitu informačných zdrojov a rôznych typov médií. • Uviesť príklady dôveryhodných a nedôveryhodných zdrojov informácií. • Poznať zásady správania v online prostredí aj vo vzťahu k iným. • Pomenovať prínosy a riziká sociálnych sietí, audiovizuálnej produkcie a reklamy.	• Rozlišovať vybrané mediálne obsahy ako zdroj informácií o aktuálnom dianí doma a vo svete. • Rozpoznať dezinformácie a nepravdivé mediálne obsahy. • Eticky a rešpektujúco sa prezentovať v online prostredí. • Pomenovať zásady kyberbezpečnosti. • Identifikovať vhodné a nevhodné mediálne obsahy a ich vplyv na sebaobraz a vlastné postoje.

Uvedené príklady demonštrujú prirodzené prepojenie PG s povinným obsahom vzdelávania definovaným ŠVP. Témy viažuce sa na PG sa tak stávajú integrálnou súčasťou obsahu VO, čo sa premietne aj v ich prítomnosti v školských vzdelávacích programoch a ich učebných osnovách. Vhodnou praktickou pomôckou na identifikáciu PG vo vzdelávacích štandardoch VO učiteľmi a učiteľkami je **digitálna aplikácia na prehliadanie ŠVP**.

Pri jednotlivých štandardoch VO sú uvedené ikonky prislúchajúce k PG. Takto sa dajú jednoduchým spôsobom identifikovať štandardy rozvíjajúce prislúchajúce PG.

Prierezové gramotnosti ako súčasť tematických dní a samostatných vyučovacích predmetov

V predchádzajúcej časti sú uvedené príklady rozvíjania jednotlivých PG ako súčastí VO. Týmto spôsobom je zabezpečené, že kľúčové spôsobilosti a obsahy viažuce sa na PG sú povinnou súčasťou vzdelávacích štandardov a následne aj súčasťou učebných osnov jednotlivých vyučovacích predmetov v školských vzdelávacích programoch.

ŠVP ZV 2023 umožňuje školám rozvíjať PG aj nad rámec základu, ktorý je súčasťou VO, a to dvomi spôsobmi:

1. v rámci **disponibilných hodín** si môžu školy vytvoriť samostatný vyučovací predmet (rovnako je to aj pri ŠVP 2015),
2. v druhom a treťom cykle v rámci tzv. **tematických dní** (TD).

Spôsob tvorby samostatného vyučovacieho predmetu s využitím disponibilných hodín ostáva nezmenený. Východiskom pre TD je usmernenie v rámcovom učebnom pláne ako súčasti ŠVP ZV 2023, poznámka 7:

„Škola realizuje v 2. a 3. cykle pre každú triedu tematické dni zamerané na rozvoj prierezových gramotností v rozsahu najmenej 4 vyučovacích dní v jednom školskom polroku, pričom jeden vyučovací deň predstavuje šesť vyučovacích hodín. Ciele a obsah tematických dní pre jednotlivé ročníky, ktoré vychádzajú zo vzdelávacích štandardov a podporujú dosiahnutie cieľov základného vzdelávania, si škola zdefiniuje v školskom vzdelávacom programe“ (Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie, 2023, s. 14 – 15).

V praxi sa teda škola môže rozhodnúť, či sa bude vybraným PG venovať viac cez interaktívne workshopy, semináre, exkurzie v rámci TD. Podporí sa tým profilácia škôl a taktiež reflektovanie potrieb žiakov v daných oblastiach.

Inšpiráciou pre realizáciu TD môže byť článok autorskej dvojice Libuša Helyes Bednáriková a Miroslava Hepnerová s názvom Tematické dni: možnosti a výzvy publikovaný v Pedagogických rozhľadoch č. 4/2024.

3. Prierezové gramotnosti: charakteristika, vymedzenie cieľov, očakávaných spôsobilostí a kľúčových obsahov

Nasledujúce samostatné kapitoly Sprievodcu ponúkajú detailný pohľad na jednotlivé PG v rovnakej vnútornej štruktúre dvoch častí: **textová časť** a **tabuľková časť**.

Textová časť tvoria:

1. Stručná charakteristika prierezovej gramotnosti.
2. Hlavné zásady práce s prierezovou gramotnosťou.
3. Vzťah a prieniky prierezovej gramotnosti s relevantnými vzdelávacími oblasťami.
4. Iné možnosti začlenenia prierezovej gramotnosti do vyučovania a kultúry školy.
5. Terminologický slovník – základné pojmy, s ktorými sa učiteľ/-ka stretne v práci s danou prierezovou gramotnosťou.

Tabuľková časť vymedzuje:

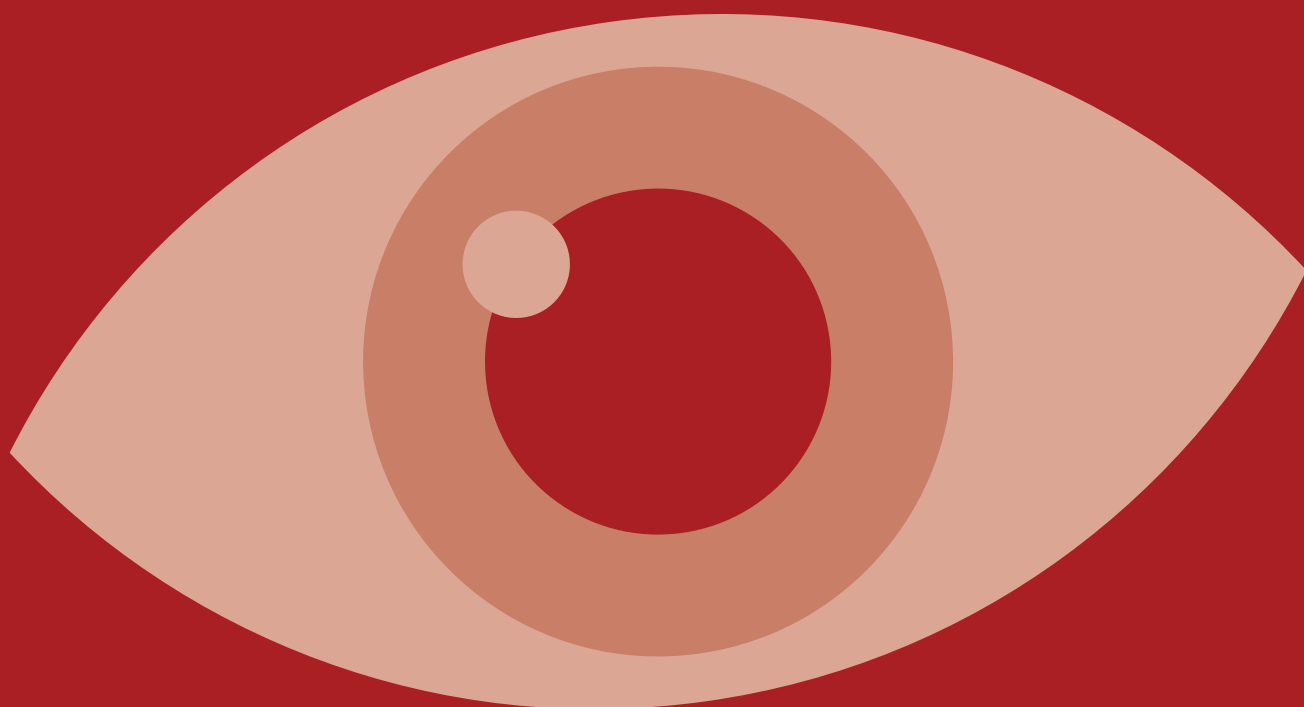
1. Hlavné ciele a komponenty prierezovej gramotnosti.
2. Očakávané spôsobilosti (ktoré majú žiaci a žiačky dosiahnuť na konci každého cyklu) a kľúčové obsahy pre prierezovú gramotnosť. Spôsobilosti a kľúčové obsahy sú prehľadne formulované pre každý cyklus a obsahový komponent.

Vymedzenie očakávaných spôsobilostí a kľúčových obsahov považujeme za najdôležitejšiu časť Sprievodcu. Vzhľadom na to, že školy môžu rozvíjať PG aj v rámci tematických dní alebo v podobe samostatných vyučovacích predmetov (pri využití disponibilných hodín), vymedzené spôsobilosti a obsahy slúžia zároveň aj ako „vzdelávacie štandardy“.

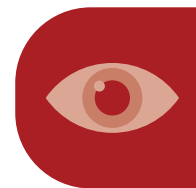
Pre čítanie vymedzenia každej PG sú kľúčové dve poznámky:

1. **Očakávané spôsobilosti a kľúčové obsahy** sú pre školy **rámcové a odporúčané**. V základnom rozsahu sa rozvíjajú predovšetkým v rámci vyučovacích predmetov. V tejto forme ich však poskytujeme preto, aby sme ponúkli možnosť rozvíjať PG aj nad rámec stanovených vzdelávacích štandardov.
2. **Rozvíjanie PG nad rámec základu je v kompetencii každej školy**. Škola sa môže v rámci TD prioritne zamerať na vybrané alebo všetky prierezové gramotnosti. V takom prípade predstavuje vymedzenie spôsobilostí a kľúčových obsahov ucelený podklad slúžiaci na komplexné rozvíjanie PG počas všetkých troch cyklov.

1

Čitateľská a vizuálna gramotnosť

Zamysleli ste sa niekedy nad tým, ako čítate text alebo ako vnímate to, na čo sa pozeráte? Mnohí z nás to považujú za samozrejmosť. V skutočnosti však ide o spôsobilosti, ktoré sa učíme a neustále rozvíjame – najmä v prostredí presýtenom rôznymi druhmi obrazov a textov.

V rámci ŠVP ZV 2023 je vymedzená samostatná prierezová gramotnosť s názvom **čitateľská a vizuálna gramotnosť (ČVG)**. Nasledujúci text sa zameriava na jej dve integrálne súčasti: **čitateľskú gramotnosť (ČG)** a **vizuálnu gramotnosť (VG)**.

Ich význam v škole aj v každodennom živote stále rastie. Denne sa stretávame s reklamami, so správami, s grafmi, mapami, ilustráciami, príspevkami na sociálnych sieťach či návodmi na obaloch. Tak ako sa žiaci a žiačky učia rozpoznávať písmená a porozumieť textu, mali by sa učiť čítať aj obrazy, symboly, schémy, fotografie či gestá. ČVG zahŕňa viac než len techniku čítania alebo identifikáciu obrázkov. **Ide o schopnosť informácie vyhľadávať, interpretovať, hodnotiť a vytvárať – či už sú v texte, alebo v obraze.** Zároveň je dôležité vnímať ich v širších spoločenských, kultúrnych či mediálnych súvislostiach.

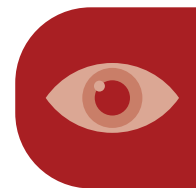
Text a obraz sa dnes často spájajú do tzv. **multimodálnych obsahov** vyžadujúcich nové spôsoby porozumenia. Ak učitelia a učiteľky cielene prepájajú texty a obrazy, môžu učiť zmyslupnejšie a efektívnejšie. Je dôležité viesť žiakov k odolnosti voči presýteniu obsahmi a k zodpovednosti za to, ako informácie prijímajú a vytvárajú. Práca s obrazmi a textami totiž ovplyvňuje nielen poznanie, ale aj prežívanie, duševnú pohodu či orientáciu vo svete.

Zatiaľ čo ČG má vo vzdelávaní dlhú tradíciu, VG zostáva často v úzadí – napriek tomu, že vizuálne podnety zohrávajú v živote detí a mladých ľudí čoraz väčšiu rolu. **Čitateľská gramotnosť pomáha rozumieť významom v textoch a vizuálna gramotnosť učí „čítať“ obrazové a multimodálne informácie – od fotografií cez grafy až po videá.** V praxi to znamená, že žiaci dokážu napríklad:

- porovnať textovú informáciu s grafickým zobrazením (napr. grafom či tabuľkou),
- rozpoznať manipuláciu v obraze (napr. v reklame alebo na sociálnych sieťach),
- interpretovať význam vizuálnych prvkov v učebnici, médiách či vo verejnom priestore.

Čitateľská a vizuálna gramotnosť je v ŠVP ZV 2023 detailnejšie vymedzená v postojovom, obsahovom a procesuálnom rámci ([LINK](#), s. 14).

Obidve súčasti ČVG v tomto sprievodcovi charakterizujeme samostatne.

1. Charakteristika čitateľskej gramotnosti

Čitateľská gramotnosť (ČG) je schopnosť porozumieť rôznym druhom textu, a to na viacerých úrovniach – od explicitných (priamo vyjadrených) významov cez vyvodzovanie implicitných (nepriamo vyjadrených) významov až po kritické hodnotenie textu. Je to zároveň schopnosť aktívne využívať získané informácie na učebné, komunikačné a sebarozvojové ciele, schopnosť monitorovať vlastné porozumenie a využívať metakognitívne stratégie, osvojiť si stratégie porozumenia textu a tvoriť text. V širšom zmysle chápeme ČG aj ako schopnosť uplatňovať získané vedomosti, zručnosti, návyky, postoje a hodnoty pri aktívnej práci s textom.

Štúdia OECD PISA definuje ČG ako porozumenie, používanie, zhodnotenie textov, uvažovanie o nich a zaangažovanosť čitateľa do čítania s cieľom dosahovania osobných cieľov, rozvíjania vlastných vedomostí a schopností a podieľania sa na živote spoločnosti. PISA si všíma najmä jej testovateľné zložky a zároveň formuluje jej tri aspekty: **(1) získavanie informácií, (2) vytváranie interpretácie a (3) posúdenie textu.**

Štúdia PIRLS si okrem techniky a porozumenia čítaného textu všíma aj čitateľské návyky a postoje a sleduje dva zastrešujúce účely čítania: **(1) čítanie pre zážitok** (pre literárnu skúsenosť) a **(2) čítanie pre učenie sa** (pre získavanie a používanie informácií).

Vymedzené spôsobilosti ČG sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

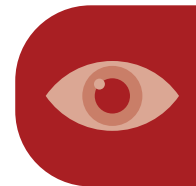
1. Vzťah k čítaniu
2. Porozumenie textu a interpretácia
3. Vyvodzovanie a hodnotenie
4. Metakognitívne procesy pri čítaní
5. Obsah a forma
6. Tvorba, aplikácia, zdieľanie

Komponenty sa navzájom prelínajú a niektoré zo spôsobilostí sú totožné pre viaceré komponenty súčasne. V tabuľke na konci kapitoly sú uvedené pri tom komponente, ktorého sa najviac týkajú alebo ktorého zameranie pomáhajú objasniť.

2. Hlavné zásady práce s čitateľskou gramotnosťou

ČG v žiadnom prípade nemôžeme chápať iba ako rozvoj schopnosti čítať či zameriavať sa výhradne na zvládnutie techniky čítania. Naopak, **zvládnutie techniky čítania** je potrebné vnímať ako **zručnosť a prostriedok na prácu s textom a informáciami**, ktoré text prináša. Zároveň je potrebné rozvíjať **porozumenie textu**, a to čítaného aj počutého. Význam čítania je dnes nespochybniteľný, okrem iného vplýva na myslenie, sústredenosť, koncentráciu, zdokonaľuje schopnosť riešiť problémy. Čítanie v detstve pozitívne vplýva na množstvo a kvalitu slovnej zásoby, čo zas pozitívne ovplyvňuje tvorivé aj kritické myslenie a schopnosť argumentácie. Podstatné je aj množstvo čítania, čím viac žiaci a žiačky čítajú, tým lepšie vedú čítať.

ČG nie je len schopnosť plynulo čítať. V zmysle ŠVP ZV 2023 ide o komplexnú kompetenciu umožňujúcu žiakom **porozumieť, interpretovať a kriticky hodnotiť rôzne druhy textov** – literárne, informačné, multimodálne – a používať získané informácie v učení (sa) aj v živote.

Prvou zásadou je rozvíjať **porozumenie textu na viacerých úrovniach**. Žiaci by nemali odpovedať len na otázky typu *kto? – čo? – kde?*, ale mali by sa učiť vyvodzovať závery, interpretovať významy, hodnotiť postoje autora alebo porovnávať texty. Ide o schopnosti zodpovedajúce očakávaniam v oblasti ČG aj v medzinárodných meraniach (PISA, PIRLS).

Je dôležité cielene rozvíjať **čitateľské stratégie** – napríklad predvídanie, kladenie otázok, spomaľovanie pri neporozumení, robenie si poznámok alebo zhrňovanie textu. Tieto stratégie sú kľúčové pre samostatné učenie sa a prepájajú sa s rozvojom kompetencie „učiť sa učiť sa“ a sebaregulácie učenia, ktoré ŠVP výslovne podporuje.

Dôležitým aspektom je aj **funkčné a kritické čítanie**. Žiaci potrebujú čítať rôzne texty z reálneho sveta – návody, tabuľky, internetové články, grafy či reklamy – a učiť sa ich interpretovať, analyzovať ich účel a hodnotiť ich dôveryhodnosť. Takýto prístup rozvíja kritické myslenie, mediálnu gramotnosť a digitálnu kompetenciu.

Rovnako dôležité je **podporovať vnútornú motiváciu a pozitívny vzťah k čítaniu**. ŠVP hovorí o potrebe zmysluplného, angažovaného a zážitkového učenia (sa). Učiteľia a učiteľky by mali vytvárať príležitosti na to, aby si žiaci mohli vyberať texty, čítať pre radosť a zdieľať svoje čitateľské skúsenosti. Dlhodobé čitateľské návyky sa totiž formujú aj cez emocionálny vzťah k textu.

Zásadná je aj **individualizácia a inkluzívnosť**. Texty a úlohy majú byť diferencované podľa čitateľskej úrovne, jazykových zručností a vývinových potrieb. To je v súlade s princípom rovnosti príležitostí a podpory každého žiaka a žiačky.

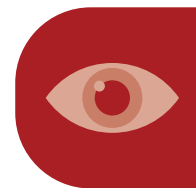
Významnou zásadou je **vedenie žiakov k metakognícii** – teda k tomu, aby vedeli rozmýšľať o vlastnom čítaní. Učiteľia a učiteľky vedome vytvárajú priestor na reflexiu: *Čo si sa dozvedel/-a? Čo ti pomohlo porozumieť? Čo ti robilo ťažkosť?* Takýto prístup podporuje vedomé učenie sa a sebarozvoj, čo sú základné charakteristiky „učiaceho sa“ podľa ŠVP.

Kľúčovú úlohu zohráva **formatívne hodnotenie**. Namiesto testovania izolovaných vedomostí je potrebné sledovať čitateľský pokrok, poskytovať spätnú väzbu, umožniť sebareflexiu a plánovanie ďalších krokov. Takýto prístup je plne v súlade s princípom hodnotenia ako učenia.

Čítanie sa musí rozvíjať **naprieč všetkými vyučovacími predmetmi integrovanými do jednotlivých vzdelávacích oblastí**. Slovenský jazyk a literatúra a iné jazykové predmety majú síce kľúčovú rolu, ale žiaci sa stretávajú a aktívne pracujú s odbornými a informačnými textami na každom predmete v rámci všetkých vzdelávacích oblastí. Tento princíp zodpovedá požiadavke medzipredmetového rozvoja kľúčových kompetencií.

3. Čitateľská gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

ČG je **štrukturálna gramotnosť** umožňujúca rozvoj ostatných gramotností. Práve preto by jej rozvíjanie nemalo byť primárnou zodpovednosťou učiteľov a učiteľiek slovenského jazyka a literatúry, ale mala by byť rozvíjaná pri práci s rôznymi textami **naprieč vzdelávacími oblasťami a predmetmi v nich**. Jej súčasťou je aj porozumenie obrázkom a obrazom, v ktorých takisto hľadáme a prepájame priamo a nepriamo vyjadrené informácie. V súvislosti s čítaním a čitateľskou gramotnosťou musíme brať do úvahy aj zmeny v oblasti

technológií, digitalizáciu (vrátane digitálnej komunikácie) a obrazovku, vďaka ktorým je potrebné reflektovať aj vizuálne, písané, hovorené a zvukové aspekty textu.

Kľúčovou oblasťou pre ČG je VO **Jazyk a komunikácia**, najmä predmet *slovenský jazyk a literatúra a iné prvé jazyky*. Vo svojich komponentoch **vecná recepcia a zážitková recepcia** rozvíja nielen techniky čítania, ale aj porozumenie rôznym druhom textov a vo svojich obsahoch reflektuje aj metakognitívne procesy a rôzne účely čítania.

Všetky obsahové a výkonové štandardy vecnej a zážitkovej recepcie súvisia s ČG.

Komponent **vecná recepcia** obsahuje oblasti *elementárne čítanie* (iba v 1. cykle), *porozumenie textu*, *metakognitívne procesy pri recepcii vecného textu*, *žánre vecného textu a komunikačné prostriedky a pravidlá* v 2. cykle a v 3. cykle ich dopĺňa celok porozumenie textu a využitie získaných informácií a celok vlastnosti textu.

Komponent **zážitková recepcia** obsahuje oblasti *čítanie s porozumením*, *čítanie pre zážitok*, *samostatný/sebavedomý čitateľ*, *metakognitívne procesy pri recepcii literárneho textu*. Vďaka ich obsahu tak reflektuje aj ďalšie oblasti dôležité pre rozvoj funkčnej gramotnosti (FG) a z hľadiska testovania čitateľskej gramotnosti, a to čitateľské postoje, návyky, posilňuje motiváciu a záujem o čítanie.

Je to v súlade s obsahovými štandardmi predmetu slovenský jazyk a literatúra vo všetkých troch cykloch, postupne sa smeruje k formovaniu ČG v jej pragmatickom ponímaní, a teda k rozvoju FG.

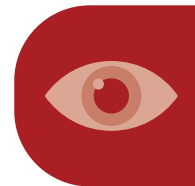
Čítanie s porozumením ako dôležitá súčasť ČG má veľký vplyv na učenie (sa) žiakov a žiačok najmä v predmetoch, kde je čítanie základným zdrojom informácií.

Vo VO **Matematika a informatika** môžeme identifikovať vzťah medzi jazykovými a matematickými schopnosťami potrebnými na riešenie slovných úloh v matematike. Ovládanie určitého typu stratégie čítania s porozumením má pozitívny vplyv na schopnosť riešiť slovné matematické úlohy a porozumenie textu, tvorba mentálnych reprezentácií (vizualizácia) pomáha porozumeniu slovnej úlohy. V matematike sa najmä v nižších ročníkoch používa manipulácia s rôznymi predmetmi, napríklad pri základných matematických operáciách. Tento úkon s čítaním znakov a manipulovaním zároveň pretvára slovné informácie na taký typ informácie, ktorú žiak dokáže vnímať na zmyslovej, kognitívnej, motorickej a emocionálnej úrovni, čo podporuje porozumenie.

Aj vo všetkých ostatných vzdelávacích oblastiach je ČG súčasťou vzdelávacieho procesu. Cielene ju možno rozvíjať podobne ako vizuálnu gramotnosť (VG) prostredníctvom výberu a kombinácie vhodných stratégií a metód, výberom vhodného materiálu, didaktických pomôcok a koncipovaním rôznych typov úloh pri práci s textami.

Prepojenie s inými predmetmi – príklady:

- Čítanie obrazov: Interpretácia ilustrácií, obalov kníh, plagátov, reklám. Príklad aktivity: „Ako by vyzeral obal mojej knihy?“ (výtvarná výchova)
- Práca s náučným textom: Skúmanie textov z encyklopédií, popularizačných článkov. Vytváranie informačných letákov – kombinácia ČG a VG. (*Človek a príroda*)
- Čítanie historických dokumentov: Analýza dobových textov, plagátov, denníkov. Príklad aktivity: „Čo by som napísal/-a ako svedok historickej udalosti?“ (*dejepis*)

Na základe modelu funkčnej gramotnosti môžeme sledovať **vo všetkých vzdelávacích oblastiach a vyučovacích predmetoch** pri práci s rôznymi druhmi textov tieto činnosti (procesy) pri práci s informáciami:

- Hľadanie informácií v texte a identifikácia ich dôležitosti
- Odlišovanie dôležitých informácií od nepodstatných, doplnkových informácií
- Využitie informácií na rôzne funkcie a pre rôzne účely a zámery
- Hľadanie vzťahov medzi nosnou myšlienkou a informáciami
- Vydvozovanie záverov
- Výber explicitných a implicitných informácií
- Interpretácia a analýza prečítaného textu a informácií
- Overovanie informácie a jej zdrojov, hľadanie zdrojov na potvrdenie/vyvrátenie jej pravdivosti
- Hodnotenie informácií (z hľadiska ich využitia, aktualizácie, spoľahlivosti, pravdivosti)
- Využitie informácií pri tvorbe vlastných nových textov a pri argumentácii
- Hodnotenie textu (z hľadiska obsahu, formy, účelu, funkcie, autorského zámeru)
- Zaujatie postoja k informácii a kritická reflexia

4. Iné možnosti integrácie čitateľskej gramotnosti

Čitateľská gramotnosť sa dá okrem bežného vyučovania prehlbovať aj prostredníctvom ďalších možností reflektujúcich podmienky školy a reálne potreby žiakov a žiačok.

Využitie disponibilných hodín

Vytvorenie samostatného predmetu s určeným obsahom a jemu zodpovedajúcim názvom (čitateľský klub, čitateľská dielňa, čítareň, kreatívne čítanie, tvorivé čítanie a písanie a pod.). Žiaci si môžu vybrať knihy podľa vlastného záujmu. Príklady aktivít po čítaní: ilustrácia obľúbenej scény, vytvorenie nového konca príbehu, vytvorenie komiksu.

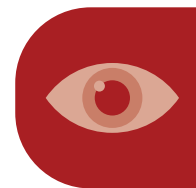
Tematické dni a projekty

Deň čítania inak. Čítanie v obecnej/mestskej knižnici pre verejnosť alebo pozvanú skupinu (napr. piataci čítajú v knižnici druhákom, čítanie seniorom v zariadení pre seniorov, čítanie pre pani kuchárky z jedálne a pod.).

Živá knižnica. Pozvanie hostí (napr. seniorov, remeselníkov, ľudí s iným materinským jazykom), ktorí „rozprávajú svoj príbeh“. Žiaci pripravujú otázky vopred – aktívne počúvanie ako súčasť čitateľskej gramotnosti.

Týždeň s knihou. Čítanie v netradičných priestoroch (telocvičňa, školská záhrada). Tvorba vlastnej triednej knihy a školská výstava triednych kníh. Prezentácia obľúbených kníh vo forme plagátov, videí alebo QR kódov.

Ranné čítanie/čítanie na začiatku vyučovania. V určenom dni v týždni alebo každý deň ráno sa začína samostatným čítaním so slobodným výberom kníh na čítanie.

Čitateľský podnetné prostredie

Čítacie zastávky v škole – školské knižnice. Vybrané miesta na chodbách označené ako „miesto pre čítanie – čitateľský kútik“ s krátkymi textami (básne, aforizmy, zaujímavosti). Žiaci môžu pridávať vlastné tipy na čítanie.

Triedne knižnice a poličky. Knihy a časopisy voľne prístupné v každej triede podľa rôznych úrovní a záujmov.

Nápisy a citáty. Nápisy, výroky, rôzne citáty známych osobností na rôznych, aj netradičných miestach v priestoroch školy – na schodoch, toaletách, skrinkách a pod. Môžu byť aj humorné alebo kombinované s obrázkom, maľbou, so symbolom na podporu rozvoja vizuálnej aj čitateľskej gramotnosti.

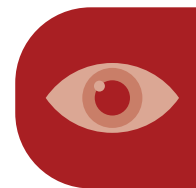
Digitálne nástroje a médiá

Práca s edukačnými aplikáciami. Napríklad StoryJumper, Book Creator – tvorba digitálnych kníh. QR kódy vedúce ku krátkym textom na rôznych miestach školy.

Mediálna gramotnosť a kritické čítanie. Analýza príspevkov na sociálnych sieťach, titulkov správ. Aktivita: „Skutočné verzus manipulované informácie.“

VIAC INFO

Pri rozvíjaní čitateľskej gramotnosti môžete využiť metodické materiály a inšpirácie na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník čitateľskej gramotnosti

Čitateľská zdatnosť

Schopnosť prečítať text, prečítať ho výrazovo aj obsahovo zmysluplne. Mení sa časom a nadobudnutými skúsenosťami a zručnosťami v čítaní sa jej kvalita zlepšuje. Zdatní čitateľa a čitateľky dokážu čítať sústredene, so zaujatím, vytrvalo, tempo čítania prispôbujú svojim možnostiam a potrebám.

Čitateľské stratégie

Techniky a prístupy, ktoré používame pri čítaní, napríklad na zlepšenie porozumenia textu a pri spracovaní informácií z textu. Sú to zámerné a zamerané prístupy kontrolujúce a modifikujúce čitateľovu snahu dekódovať text, porozumieť slovám a vytvárať význam textu. Jednoducho povedané, sú to postupy, ktoré si volíme vedome a strategicky, aby nám pomohli porozumieť a spracovať informácie v texte alebo text prečítať, porozumieť mu (na úrovni slova, vety, ale aj textu ako celku). Ich výber závisí od našich vlastných skúseností s tým, čo nám pomáha, čo funguje. Ak jedna stratégia pomôže jednému, inému nemusí. Niekomu môže pomôcť jedna jediná stratégia, iný potrebuje vyskúšať dve-tri, kým textu porozumie. Preto je potrebné viesť žiakov k tomu, aby premýšľali, čo sa v priebehu čítania odohráva v ich mysli, k poznaniu seba a sledovaniu vlastného premýšľania a vlastného čítania. Najjednoduchšie je ukázať príklad na sebe – hovoriť a komentovať to, čo robíme, ako myslíme o texte (stratégia – myslieť nahlas), o informáciách, či si podčiarkujeme, či si niečo konkrétnejšie predstavujeme, či sa vraciame k prečítaným častiam textu a pod. V rámci rôznych predmetov sa dá dobre využívať napríklad skimming (rýchle prebehnutie textu pre odhad myšlienky), skenovanie (prebehnutie textu pohľadom pre hľadanie údajov, čísel, mien), hľadanie a skúmanie významu neznámych slov, ale aj ďalšie stratégie. Časť týchto procesov a použitie konkrétnej stratégie sa niekedy deje automaticky, bez toho, aby sme si to uvedomovali. Cieľom by však malo byť ich vedomé precvičovanie, aby sa žiaci a žiačky naučili so stratégiami pracovať a neskôr vedeli, ktoré čitateľské stratégie pri učení (sa) a čítaní použiť.

Metakognícia pri čítaní

Schopnosť poznať a použiť vhodné stratégie pri práci s textom, pri čítaní textu so zreteľom na cieľ čítania. Ak napríklad pri voľbe stratégií pre porozumenie textu pri čítaní žiaci sami plánujú a monitorujú svoju činnosť

a určujú si, či nejakú stratégiu použijú alebo nie, hovoríme o metakognitívnych prístupoch pri čítaní. Sú prítomné vtedy, keď si žiaci uvedomujú, či rozumejú alebo nerozumejú tomu, čo čítajú, a zvolia stratégiu na dosiahnutie cieľa, napríklad porozumieť textu. Aby tieto procesy mohli prebehnúť, musí byť prítomné poznanie samého seba (Ako myslím? Ako sa učím? Ako rozumiem? Čomu rozumiem? Čomu nerozumiem? Aké sú moje silné stránky? a pod.), poznanie úloh a ich odlišností (Aké je zadanie? Čo odo mňa chce a vyžaduje úloha? Aké sú požiadavky na riešenie? Aké druhy otázok sú v úlohe?) a poznanie stratégií (Kde a kedy môžem použiť stratégiu? Ako postupujem pri čítaní neznámeho textu?).

Multimediálny text

Je technologicky podmienený – vzniká kombináciou viacerých médií (napr. text, zvuk, obraz, animácia, video) v digitálnom prostredí. Ide o formu prezentácie obsahu, ktorá spája médiá využívajúce rôzne technológie. Príklady multimediálnych textov: interaktívne e-learningové kurzy (napr. text + video + audio + klikateľné odkazy), webové stránky so zvukmi a s obrázkami, digitálne príbehy (napr. animované rozprávky s hlasovým komentárom), prezentácie s audiovizuálnymi prvkami. Multimediálny text je vždy digitálny, vytvorený alebo sprostredkovaný pomocou technológie.

Multimodálny text

Využíva viacero komunikačných módoov (spôsobov vyjadrenia) na prenášanie významu – napríklad kombináciu textu, obrazu, zvuku, pohybu, farby, gest či priestoru. Kľúčom je, že význam sa vytvára cez viacero „módov“, ktoré sa vzájomne dopĺňajú a spolu vytvárajú celok. Príklady multimodálnych textov: komiks (kombinuje písaný text, obraz, rozvrhnutie na stránke), učebnicová dvojstrana (text + schéma + ikony + farebné odlišenia), reklama (obraz, slogan, farby, typografia), infografika, video s titulkami (ak berieme do úvahy aj neverbálne zložky). Multimodalita sa môže vyskytovať v akejkoľvek médiu, aj v tlačných materiáloch – multimodálny ≠ digitálny.

Porozumenie textu

Proces, ktorý je výsledkom reprezentácie významu a zmyslu textu vo vedomí čitateľa. Je podmienkou na ďalšie učenie sa.

Vymedzenie čitateľskej gramotnosti

Čitateľská gramotnosť (ČG) zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Vzťah k čítaniu
2. Porozumenie textu a interpretácia
3. Vyvodzovanie a hodnotenie
4. Metakognitívne procesy pri čítaní
5. Obsah a forma
6. Tvorba, aplikácia, zdieľanie

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre čitateľskú gramotnosť

Čitateľská gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Čítať samostatne jednoduché texty, ilustrácie, záznamy a schémy a nájsť v nich priamo vyjadrenú informáciu. 2. Využiť informáciu z textu pri riešení jednoduchej učebnej úlohy a spojiť ju s vlastnou skúsenosťou alebo zážitkom. 3. Vyvodíť jednoduché závery a s pomocou zhrnúť obsah textu. 4. Vytvoriť s pomocou jednoduché texty a záznamy. 5. Rozoznať s pomocou rôzne typy textov. 6. Používať s pomocou jednoduché čitateľské stratégie na porozumenie textu a porozumieť textu na úrovni explicitne vyjadrených informácií. 7. Prejaviť radosť z čítania a vnímať ho ako príjemnú a obohacujúcu činnosť.	1. Čítať samostatne a plynule aj zložitejšie texty a knihy s menším zastúpením obrázkov. 2. Použiť informáciu z textu pri riešení zložitejšej úlohy a začleniť ju do vlastného rozprávania alebo tvorby textu. 3. Samostatne s oporou o text zhrnúť jeho obsah vlastnými slovami. 4. Samostatne vytvárať súvislejšie texty s dodržiavaním základnej štruktúry a pravidiel písaného prejavu. 5. Samostatne rozoznávať rôzne typy textov na základe ich obsahu, porovnávať rozdiely medzi nimi a využívať ich formálne znaky na lepšie porozumenie. 6. Samostatne používať základné čitateľské stratégie na porozumenie textu a vyvodzovať z textu implicitné významy. 7. Vnímať čítanie ako zdroj radosti, poznania a zážitkov a vyberať si texty podľa vlastného záujmu.	1. Čítať texty rôznych žánrov a tematického zamerania podľa rôznych účelov a využívať z nich získané informácie. 2. Aplikovať informácie z rôznych textov vrátane multimodálnych na samostatné učenie a využívať ich v diskusii a pri argumentácii. 3. Vyvodzovať súvislosti a závery z viacerých textov, stručne a prehľadne zhrnúť ich obsah, určiť im adresáta. 4. Tvoríť samostatne zložitejšie texty rôznych žánrov a interpretácie, vedome využívať jazykové a stylistické prostriedky a diskutovať o nich. 5. Rozlišovať rôzne typy a žánre textov podľa ich obsahu, formy a komunikačného účelu, interpretovať ich štruktúru a určiť autorský zámer. 6. Cielene volíť a používať rôzne čitateľské stratégie podľa účelu čítania, monitorovať vlastné porozumenie a hodnotiť text na úrovni explicitných aj implicitných významov. 7. Udržiavať pozitívny vzťah k čítaniu, formovať vlastné čitateľské preferencie a cielene vyhľadávať texty podľa svojich potrieb a záujmov ako prostriedok osobnostného rozvoja.

Rámcový klúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Vzťah k čítaniu	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Účel a funkcia	- Pýtať sa na knihy a zdroje na čítanie. - Hovoriť o svojom čítaní (kedy čítam, ako to prebieha, čo čítam, prečo čítam). - Povedať, čo je nové v texte a čo sa naučil/-a.	- Vybrať si knihy a zdroje na čítanie samostatne na základe odporúčania iných. - Hovoriť o svojom čítaní a čitateľskom zážitku s inými. - Vyhľadávať texty podľa účelu a zadania. - Skúšať čítať nové témy a žánre. - Odhadovať účel textu a autorský zámer.	- Vybrať si samostatne text na čítanie a hľadať textové zdroje na učenie alebo sebarozvoj. - Diskutovať o čítaných textoch a viesť diskusie o čítaní a knihách. - Vyberať texty podľa účelu, zdôvodňovať výber, uvažovať o využití textu alebo informácii v ňom.
Čitateľské sebavedomie	- Povedať, ktorý text sa mu/jej číta ľahko a ktorý je ťažký. - Hovoriť o svojom čítaní, knihách a pocitoch, ktoré vyvolávajú. - Pomenovať úspechy v čítaní. - Zaznamenať s pomocou svoje pokroky v čítaní (jednoduché záznamy v čitateľskom portfóliu). - Čítať celé knihy a spravidla ich dočítať. - S pomocou uvažovať o sebe ako o čitateľovi/čitateľke.	- Rozširovať si repertoár tém, o ktorých číta. - Opakovane čítať už prečítané knihy s iným cieľom (zopakovať si, znova prežiť, dozvedieť sa niečo iné, upevniť si...). - Vyhľadávať príležitosť na čítanie a rozhovor o čítaní. - Samostatne zaznamenať svoje pokroky v čítaní (čitateľské portfóliu). - Stanovovať si čitateľské výzvy.	- Čítať aj štruktúrne náročnejšie texty so symbolickým a s obrazným vyjadrením obsahu. - Povedať, čo si myslí a ako sa zmenilo jeho/jej myslenie a názor po prečítaní textu. - Zhodnotiť text na základe vlastného prežívania. - Podeliť sa s výsledkami svojho čítania a štúdia. - Spracovať zistené informácie a skúsenosti z čítania v rôznych podobách a záznamoch (čitateľské portfóliu, tvorba produktov s využitím textových informácií). - Vyhľadávať informácie o čítaní iných (o osobnostiach a ich kontakte s čítaním).
Čitateľské teritórium	- Vybrať si s pomocou iných knihy na čítanie podľa záľub a obľúbených tém. - Hovoriť o svojej obľúbenej knihe a autoroch. - Čítať knihy, v ktorých sú zastúpené aj text, aj obrazové informácie (ilustrácie). - Čítať na rôznych miestach a budovať si čitateľské rituály (príjemné miesto, záložka, poloha...).	- Vybrať si samostatne knihy a zdroje na čítanie podľa vlastných preferencií a vedieť, kde ich hľadať. - Povedať, ako sa odlišujú osobne obľúbené knihy od iných. - Čítať aj knihy s menším zastúpením podporných ilustrácií a súvislejšie texty. - Vybrať si čítanie ako spôsob trávenia voľného času alebo získavania informácií a využívať čas daný učiteľmi na vyučovaní.	- Orientovať sa v zdrojoch na čítanie (knížnice, aj elektronické zdroje). - V neformálnom kontexte hovoriť o autoroch, autorských štýloch a zámeroch. - Čítať súvislé aj nesúvislé texty, tiež multimediálne texty ako zdroje informácií a zábavy. - Budovať si čítanie ako návyk a voľbu svojej činnosti vo voľnom čase a pre učenie.

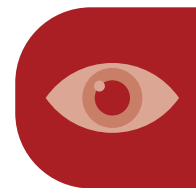
Komponent 2: Porozumenie textu a interpretácia	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Účel a funkcia	• Pomenovať neznáme slová v čítanom texte. • Požiadať o pomoc, ak niečomu nerozumie. • Zopakovať informácie, ktoré sú v texte uvedené priamo (explicitné informácie). • Identifikovať, ku ktorej textovej časti patrí ilustrácia alebo grafické zobrazenie. • Odhadnúť tému textu podľa obálky knihy, nadpisu alebo ilustrácií. • Nájsť v texte miesto, kde sa nachádza dôležitá informácia. • Porozumieť jednoduchým schémam a návodom (napr. obrázkový návod).	• Identifikovať explicitné a implicitné informácie z textu a formulovať k nim otázky. • Vyhľadávať informácie v texte alebo inom informačnom zdroji podľa účelu. • Triediť informácie z textu na kľúčové a doplnkové. • Identifikovať a pomenovať zdroje informácií. • Nájsť informáciu v grafickom zobrazení (tabuľka, mapa, graf) alebo ilustrácii. • Vysvetliť vysvetlivky, skratky alebo poznámky v nesúvislom texte. • Nájsť a sformulovať dôležité myšlienky, podporiť ich dôkazmi z textu a porovnať s vlastnými myšlienkami a skúsenosťami.	• Samostatne vyhľadať textovú informáciu v rôznych typoch zdrojov podľa účelu. • Porovnať a prepojiť informácie navzájom. • Overiť a pomenovať zdroj, kvalitu informácií, ich pôvod, aktuálnosť zdrojov. • Zhodnotiť význam textovej informácie pre seba alebo iných. • Zhrnúť základné informácie z textu a triediť ich podľa dôležitosti a účelu. • Nájsť informáciu v zložitejších grafických zobrazeniach a multimodálnych textoch a vysvetliť, ako súvisia s čítaným textom. • Prechádzať pri čítaní podľa potreby medzi súvislými textami a schémami. • Formulovať závery o pocitoch, charaktere postáv, motivácii ich konania na základe poznatkov z textu.
Interpretácia	• Porozumieť jednoduchým obrazným textom a skúšať ich vysvetliť opisom. • Prerozprávať obsah prečítaného textu s jednoduchou dejovou líniou. • Rozoznať hlavné postavy a opísať prostredie.	• Nájsť a prepojiť informácie z textu s vlastnými skúsenosťami, poznatkami a zážitkami. • Zhrnúť, o čom je text. • Vysvetliť zmysel a prezentovať vlastné pochopenie jednoduchých obrazných textov a symbolických významov slov a motívov. • Prepojiť časti schémy, obrázka, grafu s textom. • Prerozprávať text s viacerými dejovými líniami.	• Formulovať interpretácie textu doložené dôkazmi z textu. • Diskutovať o svojej interpretácii a o interpretácii ostatných. • Prepájať myšlienky, postoje a názory z textu so svojimi skúsenosťami, zážitkami a vedomosťami. • Rozoznať a opísať doslovný aj obrazný zmysel textu (slov a slovných spojení v ňom) a používať ich pri svojej interpretácii.

Komponent 3: Vывodzovanie a hodnotenie	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Vывodzovanie	- Vytvárať jednoduché prepojenie medzi susediacimi informáciami. - Povedať vlastnými slovami, čo je hlavnou témou textu. - Odlíšiť nepodstatné detaily od dôležitých informácií. - Lokalizovať hľadajú informáciu v texte. - Vybrať z textu časti, ktoré sa týkajú témy (s pomocou).	- Vывodiť závery z textu s oporou o text. - Spojiť významy niekoľkých častí textu a vytvárať závery alebo dedukovať myšlienku. - Hľadať informácie založené na nepriamych podnetoch. - Porozumieť na základnej úrovni aj menej známemu obsahu. - Porozumieť vzájomným vzťahom v texte. - Odvoidiť základné závery z obmedzenej alebo neúplnej časti textu. - Porovnať, ako konajú jednotlivé postavy, odhadnúť, ako by sa zachoval/-a na ich mieste. - Načrtnúť, ako sú postavy v texte opisované, ako sú prezentované udalosti a fakty.	- Vывodiť závery na základe získanej informácie z grafického zobrazenia. - Vysvetľovať svoje závery a hypotézy a dokladať ich textom. - Porozumieť rozsiahlym textom, ktoré môžu byť aj abstraktné. - Vyhľadať informáciu, ktorá môže byť v texte hlboko ukrytá alebo ktorú možno ľahko prehliadnuť. - Vypracovať zdôvodnenie vychádzajúce z porozumenia väčšej časti textu. - Odpovedať na otázky, ktoré nemajú priame zadanie. - Uvažovať a diskutovať o dobových, geografických a kultúrnych kontextoch konania a správania postáv v texte. - Porovnávať a hodnotiť konanie a správanie postáv z hľadiska súčasných očakávaní a predpokladaných vzorcov správania.
Autorský zámer a hodnotenie textu	- Vysvetliť s pomocou jednoduchý obrazný alebo alegorický text. - Nájsť s pomocou alebo náповeďou prítomnosť autora v texte. - Odhadnúť, aký by mohol byť zámer autora.	- Porovnať názory autora so svojimi názormi. - Porovnávať, vysvetliť alebo vyhodnotiť nejaký prvok z textu. - Uvažovať o celkovom zmysle alebo zámere použitia konkrétnej informácie v texte. - Vysvetliť zmysel jednoduchého obrazného textu alebo alegórie.	- Určiť na základe dôkazov z textu autorský zámer a účel textu. - Určiť rozdiel medzi obsahom a zámerom, medzi faktom a názorom. - Vysvetliť, aký význam majú pre text obrazné a symbolické pomenovania, aká je ich funkcia. - Nachádzať v texte stanovisko autora a porovnať, v čom s ním môžeme súhlasiť alebo nesúhlasiť.

Komponent 4: Metakognitívne procesy pri čítaní	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Čitateľské stratégie	- Identifikovať prekážky v čítaní (v technike čítania, podmienkach na čítanie atď.). - Povedať, čo urobím, ak nerozumiem nejakému slovu, ako sa dopracujem k riešeniu. - Klást si otázky počas čítania. - Odhadovať pokračovanie textu pri prerušení čítania.	- Aktívne riadiť svoje čítanie. - Monitorovať svoje čítanie a reflexiu oprieť o zdieľanie s inými. - Predvídať dej textu na základe prečítanej časti textu. - Vysvetliť neznáme slová a obsahy vyplývajúce z kontextu.	- Samostatne reflektovať svoje čítanie v kontexte iných činností a aktivít. - Vybrať si vhodné stratégie na čítanie a porozumenie textu. - Porovnávať účinnosť jednotlivých stratégií medzi sebou. - Volíť si čítanie a písanie na získanie a spracovanie informácií pre svoje komunikačné, učebné a sebarozvojové ciele. - Pozorovať a objasniť, ako sa prepájajú informácie v texte so svetom okolo nás, ako sú spracované a ako ich čítať a vysvetľovať.
Čitateľstvo	- Povedať, čo mu/jej pomáha lepšie čítať a ako to dosiahne. - Vizualizovať si prečítaný alebo počutý text. - Povedať, čo má spoločné s textom (ja a text – čo už pozná, čo prežil/-a podobne, resp. rovnako). - Zdieľať svoje čitateľské skúsenosti, objavy a zážitky. - Stanoviť si jednoduché čitateľské ciele a stratégie, ktoré k nim povedú.	- Vizualizovať si obsah prečítaného textu a hovoriť o svojej predstave. - Prepojiť text a aktivity literárneho hrdinu s vlastnou skúsenosťou a zážitkom. - Hľadať spoločné prvky a odlišnosti medzi textami navzájom a medzi sebou a textom. - Vytvoriť si úsudok o prečítaných skutočnostiach. - Hovoriť, čomu nerozumie, a hľadať postupy na zlepšenie porozumenia. - Stanoviť si čitateľské ciele a reagovať na čitateľské výzvy.	- Stanoviť si náročnejšie čitateľské ciele a vyhodnocovať ich dosiahnutie. - Identifikovať prekážky, ktoré bránili dosiahnutiu cieľov, a vyhodnocovať použité stratégie. - Navrhovať nové stratégie na dosahovanie čitateľských cieľov a plnenie čitateľských výziev.

Komponent 5: Obsah a forma textu	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Obsah a štruktúra textu	• Uviesť rozdiely medzi známymi druhmi textu (rozprávkové knihy, obrázkové knihy, učebnice, encyklopédie...). • Povedať, čo je obálka knihy, kde sa nachádza názov knihy, nadpis k príbehu. • Nájsť, kde sa text začína a kde sa končí. • Nájsť časti textu, ktoré sa opakujú.	• Nájsť v texte obrazné pomenovania a ustálené slovné spojenia. • Identifikovať rozdiely medzi básnickým textom a súvislým naratívnym textom a literárnymi žánrami. • Pri tvorbe vlastného textu (poznámky, postery, záznamové hárky do portfólia atď.) používať označovanie, podčiarkovanie, rôzne typy písma, obrázky, schémy, grafy. • Hľadať a nájsť zhody a rozdiely v štruktúre a obsahu rôznych textov.	• Pomenovať vlastnými slovami význam a obsah menej známych slov a slovných spojení na základe dedukcie a kontextu. • Posúdiť vhodnosť použitých slov, slovných spojení a častí textu na rôzne účely. • Identifikovať kľúčové pojmy a hlavné myšlienky. • Analyzovať usporiadanie textu (žáner, kompozícia). • Tvoríť prehľadný poznámkový aparát k náučným textom. • Používať pokročilé vyhľadávanie a vyhodnotiť získané informácie.
Čitateľstvo	• Vysvetliť rozdiely medzi príbehovými a náučnými textami. • Povedať, ktoré informácie získam z obrázkov alebo schém a ktoré sú zo súvislého textu.	• Opísať, ako vizuálne informácie text dopĺňajú a potvrdzujú alebo vyvracajú informáciu v ňom. • Navrhnuť a vytvoriť ilustráciu alebo iné vizuálne zobrazenie k prečítanému textu. • Na spracovanie informácií z textu vytvárať vlastné jednoduché formuláre a schémy, používať grafické organizéry.	• Navrhnuť vizuálne zobrazenie k súvislému textu pre jeho lepšie porozumenie. • Diskutovať o tom, ako vizuálne informácie pomáhajú pochopiť text. • Vysvetliť rozdiely medzi knižným, filmovým, divadelným, rozhlasovým spracovaním textu. • Riešiť zadané úlohy s využitím grafov, schém, interaktívnych prvkov (pri tvorbe aj vyhľadávaní informácií).

Komponent 6: Tvorba, aplikácia, zdieľanie	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Tvorba a aplikácia	• Tvoríť jednoduché záznamy z textu. • Spracováť textové informácie v podobe plagátu alebo modelu. • Vytvoriť ilustráciu k prečítanému alebo počúvanému textu. • Aplikovať získané informácie z čítaného alebo počúvaného textu pri tvorbe jednoduchých písaných textov.	• Využiť pri práci s textom na jeho objasňovanie, vysvetľovanie a vizualizáciu rôzne pomôcky a zástupné rekvizity. • Písať súvislé texty s využitím vlastných skúseností a zážitkov. • Využiť pri tvorbe textu priame pozorovanie.	• Vytvárať zložitejšie tabuľky a grafy, počítačové prezentácie s využitím textu a obrazových materiálov. • Napísať zložitejšie texty rôznych štýlov a formátov s využitím informácií získaných čítaním. • Využiť pri tvorbe písaného textu znalosti jazykových pojmov a termínov. • viesť si poznámky s využitím rôznych foriem spracovania textu.
Zdieľanie a prezentácia	• Podeliť sa s ostatnými s výsledkami svojej práce a čítania. • Odporučiť postupy, zdroje alebo pomôcky na tvorbu.	• Prezentovať text alebo jeho časti prostredníctvom tvorivej dramatiky (rolové hry, improvizácia na základe textu, dramatická hra). • Podeliť sa s ostatnými o zážitok z predstavenia (divadelného, filmového) a porovnať svoje zážitky s ostatnými. • Prezentovať výsledky svojej práce pomocou plagátov, grafických organizérov, pojmových máp a pod.	• Zdieľať výsledky svojej práce v širšom okolí, nielen v okruhu najbližších. • Využiť prezentačné zručnosti a cieľu a obsahu prezentácie prispôbiť svoj jazykový prejav. • Analyzovať výsledky svojej práce a postupy, ktoré k nim viedli. • Porovnať svoje postupy s postupmi iných a navrhnúť alternatívne postupy. • Zodpovedne zdieľať výsledky svojej práce a produkty na internete, sociálnych sieťach a v iných verejných priestoroch.

1. Charakteristika vizuálnej gramotnosti

Vizuálna gramotnosť (VG) je súbor spôsobilostí umožňujúcich vyhľadávať, interpretovať, analyzovať a vyhodnocovať, zároveň aj tvoriť obrazy a iné vizuálne informácie, ako sú fotografie, ilustrácie, mapy, grafy, infografiky. Zahŕňa aj schopnosť porozumieť ich širším spoločenským súvislostiam. Súčasťou vizuálnej gramotnosti je tiež schopnosť zodpovedne pracovať s vizuálnymi informáciami a kriticky ich reflektovať. Nadobúdaním vizuálnej gramotnosti sa buduje odolnosť voči pôsobeniu obrazov a vizuálnych informácií ovplyvňujúcich myslenie, emócie, prežívanie či správanie. Rozvoj vizuálnej gramotnosti preto prispieva aj k well-beingu – podporuje duševnú pohodu, zdravé sebaknímanie, schopnosť orientovať sa v mediálnom priestore a budovať si hodnoty a postoje, ako aj zmysluplný vzťah k vizuálnemu svetu.

Vizuálna gramotnosť je v súčasnosti **považovaná za jednu z kľúčových prierezových gramotností**, keďže žijeme v prostredí bohatom presýtenom vizuálnou komunikáciou. Obraz zohráva zásadnú úlohu pri sprostredkovaní informácií, utváraní názorov, ovplyvňovaní rozhodnutí a formovaní spoločenskej reality. Rozvoj VG je preto nevyhnutný pre **kritickú orientáciu v súčasnom mediálnom a digitálnom svete**, pre zodpovedné hodnotové a občianske postoje, ako aj pre aktívne a efektívne učenie sa vo všetkých vzdelávacích oblastiach.

Vizuálna gramotnosť (spolu s čitateľskou) je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch spoločných rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 14).

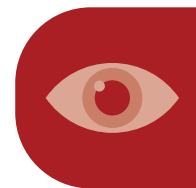
Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Účel a funkcia
2. Vyhľadávanie
3. Interpretácia
4. Kontext
5. Overovanie
6. Tvorba
7. Práva a vlastníctvo

Komponenty sa navzájom prelínajú a niektoré zo spôsobilostí sú totožné pre viaceré komponenty súčasne. V tabuľke na konci kapitoly sú uvedené pri tom komponente, ktorého sa najviac týkajú alebo ktorého zameranie je vďaka nim jasnejšie.

2. Hlavné zásady práce s vizuálnou gramotnosťou

Vizuálna doba prináša pre učiteľov a učiteľky mnoho výziev vrátane tej, ako zmysluplne rozvíjať VG v základnom vzdelávaní. Učители a učiteľky sú tvorcami vizuálnych informácií a aktívne zasahujú do vyučovacieho procesu prostredníctvom práce s vizuálnym materiálom, ako sú fotografie, obrázky, schémy či grafy. Vytvárajú rôzne didaktické pomôcky a materiály na svoje vyučovacie hodiny. Môže to byť napr. používanie obrázkových slovníkov alebo tzv. *flash kariet* pri učení sa cudzieho jazyka na predstavovanie nových slov alebo fráz. To rozvíja vizuálnu pamäť žiakov a žiačok a uľahčuje ich zapamätanie a pochopenie bez potreby doslovného prekladu. Obzvlášť pri abstraktných pojmoch, ako sú emócie, môže vizuálne spojenie pojmu s konkrétnym obrázkom alebo so zobrazenou situáciou

pozitívne podporiť proces učenia sa (nielen) cudzieho jazyka. Aj komiksy alebo príbehy, kde obrázky dopĺňajú text, pomáhajú ľahšie porozumieť čítanému materiálu. Obrázky v týchto príbehoch často zahŕňajú aj neverbálne prejavy komunikácie, ako sú výrazy tváre a gestá, a to podporuje lepšie porozumenie príbehu alebo celkovému komunikačnému kontextu. Pri sledovaní filmov alebo krátkych videí poskytujú scéna a kostýmy doplnujúce informácie podporujúce lepšie porozumenie kultúrnemu kontextu alebo charakteru postáv, dokonca aj v prípadoch, keď žiaci úplne nerozumejú hovorenému slovu.

V súčasnosti je možné využívať vo vyučovacom procese aj rôzne jazykové aplikácie a online hry, ktoré integrujú obrazy a vizuálne informácie a podnety do učebného procesu. Tieto nástroje spravidla využívajú *gamifikáciu*, ktorá nielenže zatriktívňuje proces učenia sa, ale zvyšuje aj aktívne zapojenie sa a motiváciu učiť sa. Infografiky spájajúce text s vizuálnymi elementmi, ako sú grafy, schémy alebo ikony, podporujú schopnosť analyzovať a interpretovať vizuálne dáta, čo tvorí základ VG. Navyše vedenie k tvorbe vlastných vizuálnych prezentácií alebo projektov, napríklad vo forme plagátov alebo videoprezentácií, podporuje kreativitu a umožňuje prakticky spracovávať informácie a zároveň rozvíjať prezentačné zručnosti.

Zapájanie obrazov, vizuálnych informácií a vizuálnych podnetov do vzdelávania tak predstavuje neoddeliteľnú súčasť rozvoja VG ako základu celoživotného učenia sa a hlbšieho porozumenia svetu, v ktorom žijeme. Ovplyvňuje myslenie a hľadanie riešenia jednotlivých úloh v rámci vyučovacích predmetov a vzdelávacích oblastí; dokáže zefektívniť procesy učenia sa. Ak však žiaci úlohám nerozumejú alebo ich nedokážu s porozumením „prečítať“, stávajú sa prekážkou v učení (sa). Preto odporúčame **niekoľko zásad práce s VG** aj s konkrétnymi jednoduchými príkladmi.

Viesť k pozornému vnímaniu a interpretácii vizuálnych podnetov

Žiaci a žiačky sa učia „čítať“ obraz – rozlišovať, čo vidia, ako je to zobrazené a čo to môže znamenať.

PRÍKLAD

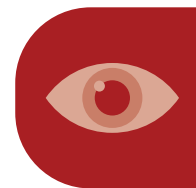
Na hodinách dejepisu analyzujú historické fotografie alebo karikatúry – určujú, kto je zobrazený, v akom kontexte a s akým zámerom.

Spájať vizuálne a textové informácie pre hlbšie porozumenie

Rozvíjame schopnosť prepájať rôzne formy informácií (obraz + text), čo posilňuje porozumenie.

PRÍKLAD

V prírodovedných predmetoch žiaci pracujú s ilustráciami a popismi životného cyklu rastlín alebo živočíchov – porovnávajú, ako text a obraz navzájom dopĺňajú význam.

Podporovať aktívnu tvorbu

Rozvíjať nielen schopnosť interpretovať obrazy, ale aj schopnosť samostatne vizuálne komunikovať.

PRÍKLAD

V slohovom vyučovaní využívať komiksy alebo ilustrované príbehy. V prírodopise schémy alebo infografiky k téme ekosystémov.

Integrovať vizuálnu gramotnosť naprieč predmetmi

Práca s obrazom nemá byť len doménou výtvarnej výchovy – má byť prítomná v rôznych oblastiach učenia.

PRÍKLAD

V matematike žiaci analyzujú grafy a diagramy. V geografii čítajú mapy a vytvárajú vlastné jednoduché orientačné plány.

Využívať digitálne nástroje a multimédiá ako prostriedok na tvorbu a učenie

Technológie rozširujú možnosti práce s obrazom a multimodálnym obsahom.

PRÍKLAD

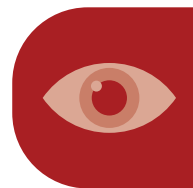
V rámci projektového vyučovania žiaci pripravujú prezentácie s obrázkami, fotografiami a videami. Pri výučbe cudzích jazykov sledujú krátke animované príbehy so zameraním na porozumenie bez prekladu.

Rozvíjať kritické myslenie a reflexiu obrazov a vizuálnych informácií

Viesť žiakov a žiačky k tvorbe rôznych otázok: Kto tento obraz vytvoril? Prečo? Čo ním vyjadruje? Ako na mňa pôsobí?

PRÍKLAD

V triede žiaci diskutujú o reklamných obrázkoch alebo obrázkoch na sociálnych sieťach – aké emócie vyvolávajú, aké stereotypy zobrazujú, čo zamlčujú a pod. Tieto zásady smerujú k tomu, aby nevnímali obraz len ako doplnok k textu, ale ako plnohodnotného nositeľa významu, ktorý je potrebné čítať, tvoriť a kriticky reflektovať.

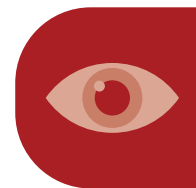

3. Vizuálna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

VG je v tomto sprievodcovi koncipovaná ako plne integrovaná súčasť vzdelávacieho procesu naprieč všetkými tromi cyklami a vzdelávacími oblasťami (VO). Je možné ju cieľne rozvíjať prostredníctvom rôznych stratégií a metód, výberom vhodných materiálov, didaktických pomôcok a úloh v rámci všetkých VO. Jej jednotlivé komponenty zoskupujú kľúčové spôsobilosti, ktoré sa navzájom prekrývajú, dopĺňajú a rozvíjajú. V praxi sa len zriedka objavujú izolovane – napríklad schopnosť interpretovať vizuálnu informáciu úzko súvisí s jej kontextovým čítaním, etickým posúdením, ale aj s tvorbou či overovaním jej zdrojov. Komponenty sú preto chápané ako orientačné obsahové rámce umožňujúce učiteľom a učiteľkám diferencovane sledovať, aký typ spôsobilosti podporujú – či ide o schopnosť vnímať účel a funkciu vizuálnych informácií, kriticky overiť ich zdroje, reflektovať spoločenské súvislosti alebo schopnosť samostatne vizuálne informácie vytvárať.

VIAC INFO

Pri rozvíjaní vizuálnej gramotnosti môžete využiť metodické materiály a inšpirácie na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník vizuálnej gramotnosti

Deepfake

Digitálne manipulovaný obrazový, zvukový alebo audiovizuálny obsah, ktorý pomocou AI (najmä strojového učenia – deep learning) vytvára presvedčivú, ale nepravdivú napodobeninu reálnej osoby alebo udalosti. Deepfake technológie dokážu synteticky vytvoriť výpoveď alebo správanie, ktoré daná osoba nikdy nepovedala alebo nezrealizovala. Pôvod slova: ide o zloženinu z anglických slov *deep learning* (hlboké učenie) a *fake* (falošný, podvrh). Sú výzvou pre rozpoznávanie dôveryhodných zdrojov a overovanie informácií. Prinášajú riziko manipulácie verejnej mienky, kyberšikany či porušovania osobných práv. Je výzvou k rozvíjaniu schopnosti rozpoznávať deepfake obsah, rozumiť jeho fungovaniu a rizikám, ktoré prináša do online prostredia.

Multimodálny text

Využíva viacero komunikačných módov (spôsobov vyjadrenia) na prenášanie významu – napríklad kombináciu textu, obrazu, zvuku, pohybu, farby, gest či priestoru. Kľúčom je, že význam sa vytvára cez viacero „módov“, ktoré sa vzájomne dopĺňajú a spolu vytvárajú celok. Príklady multimodálnych textov: komiks (kombinuje písaný text, obraz, rozvrhnutie na stránke), učebnicová dvojstrana (text + schéma + ikonky + farebné odlišenia), reklama (obraz, slogan, farby, typografia), infografika, video s titulkami (ak berieme do úvahy aj neverbálne zložky). Multimodalita sa môže vyskytovať v akoľvek médiu, aj v tlačенých materiáloch – multimodálny ≠ digitálny.

Multimediálny text

Je technologicky podmienený – vzniká kombináciou viacerých médií (napr. text, zvuk, obraz, animácia, video) v digitálnom prostredí. Ide o formu prezentácie obsahu, ktorá spája médiá využívajúce rôzne technológie. Príklady multimediálnych textov: interaktívne e-learningové kurzy (napr. text + video + audio

+ klikateľné odkazy), webové stránky so zvukmi a s obrázkami, digitálne príbehy (napr. animované rozprávky s hlasovým komentárom), prezentácie s audiovizuálnymi prvkami. Multimediálny text je vždy digitálny, vytvorený alebo sprostredkovaný pomocou technológie.

Obraz

Zmyslovo vnímateľná reprezentácia reality, predstavy alebo idey sprostredkujúca význam prostredníctvom vizuálnych znakov, foriem, symbolov alebo kompozícií. Obraz môže mať rôznu podobu: statickú alebo pohyblivú, reálnu alebo fiktívnu, analógovú alebo digitálnu, výtvarnú, technickú, mediálnu, mentálnu či performatívnu. Môže byť vytvorený človekom, prírodou, strojom alebo náhodne. Zahŕňa všetko od fotografie cez ilustráciu, maľbu, mapu, graf, znak, logo, digitálnu simuláciu, koláž, schému, piktogram až po mentálne obrazy, sny, spomienky, vnútorné vízie alebo vizuálne metafory v jazyku. Obraz nielen zobrazuje, ale aj komunikuje, interpretuje, ovplyvňuje a tvorí významy. V rôznych kontextoch môže pôsobiť informačne, esteticky, emocionálne, presvedčivo alebo manipulatívne.

Vizuálna informácia

Typ informácie sprostredkujúcej význam, myšlienku alebo poznatok prostredníctvom prvkov vnímaných zrakom. Na rozdiel od textu vyžadujúceho čítanie slov a viet vizuálna informácia komunikuje význam najmä prostredníctvom obrazov. Ide o akékoľvek obrazy, ktoré nám niečo ukazujú, vysvetľujú alebo nás o niečom informujú – od jednoduchých dopravných značiek cez infografiky v novinách alebo na plagátoch, reklamy v mestskom priestore až po multimediálny obsah na internete a sociálnych sieťach. Cieľom vizuálnej informácie je odovzdať konkrétnu správu alebo obsah, podporiť porozumenie, upútať pozornosť alebo ovplyvniť postoje či emócie príjemcu.

Vymedzenie vizuálnej gramotnosti

Vizuálna gramotnosť (VG) zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Účel a funkcia
2. Vyhľadávanie
3. Interpretácia
4. Kontext
5. Overovanie
6. Tvorba
7. Práva a vlastníctvo

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre vizuálnu gramotnosť

Vizuálna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Rozpoznať, čo obrazy alebo iné vizuálne informácie zobrazujú. 2. Vyhľadať obrazy alebo iné vizuálne informácie v rozmanitých zdrojoch vrátane jednoduchých vyhľadávačov. 3. Opísať jednoducho obrazy alebo iné vizuálne informácie a vyjadriť, aký význam im pripisuje. 4. Porovnať obrazy a iné vizuálne informácie a nájsť podobnosti a odlišnosti. 5. Vytvoriť jednoduché obrazy alebo iné vizuálne informácie s konkrétnym obsahom, zámerom a adresátom. 6. Vyjadriť, ako a prečo na neho/ňu obrazy alebo iné vizuálne informácie pôsobia.	1. Opísať funkciu obrazov a iných vizuálnych informácií, využiť ju pri vlastnej tvorbe. 2. Cieľene vyhľadať obrazy alebo iné vizuálne informácie na danú tému či k zadanej úlohe. 3. Opísať podrobnejšie obrazy a iné vizuálne informácie a vysvetliť, aký význam im pripisuje. 4. Porovnať viaceré obrazy alebo vizuálne informácie z hľadiska ich spoločných/rozdielnych znakov, spracovania, pôvodu, významu a dôveryhodnosti. 5. Vytvoriť obrazy alebo iné vizuálne informácie s jasným zámerom a vedieť ich predstaviť. 6. Prejavovať rešpekt k tvorbe iných. 7. Vyjadriť, ako vizuálne podnety a informácie pôsobia na jeho/jej prežívanie, a diskutovať o ich vplyve na človeka a spoločnosť.	1. Opísať účel, funkciu a kontext obrazov alebo iných vizuálnych informácií, určiť ich cieľ a význam pre príjemcu. 2. V tvorbe obrazov alebo iných vizuálnych informácií zodpovedne využiť a argumentovať ich zámer. 3. Vyhľadať obrazy alebo iné vizuálne informácie podľa stanovených kritérií z rôznych zdrojov pre vlastné potreby a učenie. 4. Overiť pôvod, dôveryhodnosť a pravdivosť zdrojov obrazov a iných vizuálnych informácií, odhaliť prvky manipulácie. 5. Vytvoriť obraz alebo iné vizuálne informácie s uplatnením tvorivého a kritického myslenia a vhodnými vyjadrovacími prostriedkami. 6. Rešpektovať etické zásady, autorské práva a duševné vlastníctvo. 7. Vyjadriť a diskutovať o vplyve vizuálnych podnetov a informácií na prežívanie, názory, postoje a kvalitu života.

Rámcový klúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Účel a funkcia	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	• Identifikovať, čo zobrazujú obrázky a iné bežné vizuálne prvky (napr. značky, ilustrácie, schémy). • Rozlíšiť základnú funkciu obrazov a iných vizuálnych informácií (napr. tabuľka – zber a triedenie údajov, mapa – orientácia v priestore a určovanie polohy).	• Rozpoznať a pomenovať, čo obraz alebo iná vizuálna informácia zobrazuje a aký je jej zámer. • Opísať funkciu obrazu alebo inej vizuálnej informácie vo vzťahu k prostrediu, v ktorom sa nachádza (napr. v triede, v knihe, na ulici). • Pri prezentácii vlastnej práce pomenovať svoj zámer a to, komu je výtvor určený. • Pri tvorbe obrazov a vizuálnych informácií zámerne vybrať vyjadrovacie prostriedky tak, aby zodpovedali zámeru.	• Analyzovať a vysvetliť účel a funkciu rôznych vizuálnych informácií (napr. reklama, ilustrácia, infografika). • Pri vlastnej tvorbe cielene využívať prostriedky na vyjadrenie vlastného zámeru. • V diskusii alebo prezentácii obhájiť zámer vlastnej tvorby.
Komponent 2: Vyhľadávanie	žiak/žiačka vie/dokáže		
	• Vyhľadať obrázky a vizuálne informácie v knihách, učebniciach alebo (pod dohľadom) aj na internete. • Pomenovať, odkiaľ informácia pochádza.	• Vyhľadať vizuálne informácie prostredníctvom jednoduchých vyhľadávačov. • Pomenovať zdroj vyhľadanej vizuálnej informácie. • Rozpoznať, či je vyhľadaná informácia vhodná na riešenie zadanej úlohy.	• Cieľavedome vyhľadávať vizuálne informácie prostredníctvom overených zdrojov a digitálnych nástrojov. • Vyhodnotiť dôveryhodnosť vizuálneho obsahu a overiť jeho pôvod. • Zvoliť vhodný vyhľadávací postup a formulovať kľúčové slová vzhľadom na cieľ vyhľadávania.

Komponent 3: Interpretácia	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	- Opísať, čo vidí na obrázku a čo podľa neho/nej obrázok vyjadruje. - Rozlíšiť základné prvky, z ktorých sa skladá vizuálna informácia (napr. postavy, prostredie, farby). - Tvorivo interpretovať význam obrázka pomocou vlastného rozprávania, kresby alebo dramatického stvárnenia.	- Opísať vizuálnu informáciu a jej význam v danom kontexte. - Prepojiť význam obrazu alebo inej vizuálnej informácie so známym prostredím, spoločenskou témou alebo s problémom a vyjadriť svoj názor na ich posolstvo. - Vysvetliť, čo môžu vybrané vizuálne symboly predstavovať v rôznych kultúrnych alebo náboženských súvislostiach. - Tvorivo interpretovať vizuálne dielo prostredníctvom diskusie alebo vlastnej tvorby.	- Analyzovať vizuálne informácie so zreteľom na vyjadrovanie prostriedky, zvolený vizuálny jazyk a komunikačný zámer. - Vysvetliť, ako historický, spoločenský alebo kultúrny kontext ovplyvňuje význam vizuálneho obsahu a ako sa môže jeho zmysel meniť v rôznych prostrediach. - Vyhodnotiť vizuálne informácie a ich vplyv na rozhodovanie, učenie a prežívanie.
Komponent 4: Kontext	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	- Identifikovať, kde sa vizuálna informácia nachádza a prečo tam je (napr. obrázok v učebnici, značka na chodníku, plagát na stene). - Pomenovať, komu a prečo je vizuálna informácia určená. - Jednoducho vyjadriť, čo obrázok hovorí o mieste alebo situácii, v ktorej sa nachádza alebo ktorú zobrazuje.	- Povedať, kde sa obrazy alebo iné vizuálne informácie nachádzajú, na čo slúžia a komu sú určené. - Vysvetliť, aký význam môže mať vizuálna informácia v konkrétnom prostredí (napr. škola, mesto, kniha). - Rozpoznať jednoduché spoločenské alebo kultúrne súvislosti obsahu vizuálnej informácie.	- Identifikovať spoločenský, kultúrny alebo historický kontext obrazov a iných vizuálnych informácií. - Vysvetliť, ako prostredie, v ktorom vizuálne informácie vznikali, ovplyvňuje ich význam a ako ich môžu rozmanité skupiny ľudí interpretovať. - Analyzovať obraz a argumentovať svoju analýzu konkrétnymi prvkami z daného obrazu. - Využiť svoje vedomosti (napr. z histórie, občianskej náuky, umenia) na vysvetlenie kontextu obrazu a vizuálnych informácií.
Komponent 5: Overovanie	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	- Identifikovať zdroj obrazu alebo vizuálnej informácie (napr. webová stránka, kniha, učebnica). - Jednoducho vyjadriť, či niečomu verí alebo nie a prečo.	- Zdôvodniť, či vizuálna informácia pôsobí dôveryhodne alebo zavádzajúco. - Vyhľadať vizuálnu informáciu z rôznych zdrojov (napr. kniha, internet, encyklopédia) a posúdiť, či je vhodná a pravdivá pre daný zámer využitia. - Diskutovať o význame, pôvode a možných rizikách vizuálnych informácií (napr. reklama, meme, neoverený obrázok na internete).	- Overiť pôvod a dôveryhodnosť vizuálnych informácií z viacerých zdrojov (napr. kniha, internet, AI nástroj). - Analyzovať spôsob tvorby vizuálnej informácie a identifikovať znaky možnej manipulácie (napr. deepfake, digitálne úpravy, kontextové vytrhnutie) vrátane rizík šírenia nepravdivých informácií. - Argumentovať dôveryhodnosť a primeranosť použitej vizuálnej informácie v širších súvislostiach.

Komponent 6: Tvorba	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	- Vytvorí jednoduchý obraz alebo inú vizuálnu informáciu s jednoduchým zámerom. - Pomenovať, čo jeho výtvor zobrazuje a komu je určený. - Vybrať a pomenovať výtvarné prostriedky (napr. farbu, tvar, symbol), ktorými vyjadril/-a svoju myšlienku.	- Vytvorí obraz alebo inú vizuálnu informáciu (napr. ilustráciu, komiks, graf, plagát, prezentáciu) so zámerom zohľadniť cieľovú skupinu. - Použiť vhodné nástroje, techniky a digitálne technológie na tvorbu vizuálneho obsahu (napr. tabuľky, schémy, animácie, obrázky). - Prezentovať svoju vizuálnu tvorbu zrozumiteľne a výstižne, vysvetliť výber použitých vyjadrovacích prostriedkov, nástrojov alebo riešení (napr. farby, formát, symboly, materiály, konštrukčný návrh).	- Cieľavedome vytvorí obraz alebo inú vizuálnu informáciu (napr. prezentáciu, infografiku, technický výkres, tematickú mapu, schému alebo graf) so zreteľom na ich účel a publikum. - Vybrať a vhodne použiť analógové a digitálne nástroje, materiály, techniky a technológie na tvorbu a úpravu obrazu alebo iných vizuálnych informácií. - Obhájiť svoju tvorbu v kontexte zámeru, použitého vizuálneho jazyka a významu (napr. kompozícia, štýl, symboly, formát) vrátane použitia umeleckých alebo kultúrnych odkazov.
Komponent 7: Práva a vlastníctvo	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	- Pomenovať, že daný výtvor vytvoril niekto iný, a nepoužívať ho ako vlastný. - Rešpektovať tvorbu druhých. - Jednoducho vysvetliť, že niekto niečo vytvoril a nik iný by si to nemal prisvojiť.	- Opísať základné princípy autorstva. - Rozlíšiť vlastnú a cudziu tvorbu. - Uviesť autora vizuálneho obsahu, ktorý použil/-a (napr. meno ilustrátora, zdroj obrázka). - Objasniť, prečo je zakázané bez povolenia kopírovať či zdieľať cudzie obrázky alebo vizuálne informácie.	- Rešpektovať autorské práva, uvedomovať si hodnotu tvorby iných a vysvetliť, prečo je dôležité chrániť duševné vlastníctvo. - Uplatňovať etické zásady, autorské práva a licenčné obmedzenia pri používaní vizuálneho obsahu vo vlastnej práci. - Rozlíšiť prípady neetického alebo neoprávneného nakladania s cudzou tvorbou (napr. kopírovanie, sťahovanie, vydávanie za vlastné) a zdôvodniť, prečo sú takéto postupy nesprávne. - Uprednostniť vlastné riešenia a tvorbu pred kopírovaním cudzieho obsahu, aj keď to nie je výslovne zakázané.

2

***Digitálna
gramotnosť***

1. Charakteristika digitálnej gramotnosti

V rámci ŠVP ZV 2023 je **digitálna gramotnosť** (DGG) vymedzená ako samostatná prierezová gramotnosť. DGG je interdisciplinárna gramotnosť, ktorá umožňuje osvojiť si nielen technické zručnosti, ale najmä rozvíjať kritické myslenie, zodpovedné, bezpečné správanie a tvorivosť v digitálnom prostredí.

Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov a žiačok rozvinúť digitálnu gramotnosť tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní/-é:

- vstupovať do interakcií s digitálnymi technológiami – používať informácie a dáta, komunikovať, spolupracovať, používať médiá a umelú inteligenciu,
- tvoriť digitálny obsah,
- využívať digitálne technológie bezpečne a eticky (s dôrazom na digitálny well-being, kybernetickú bezpečnosť a ochranu duševného vlastníctva),
- riešiť problémy a kriticky myslieť v digitálnom prostredí.

Digitálna gramotnosť je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 14).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Informačná a dátová gramotnosť
2. Komunikácia a spolupráca
3. Tvorba digitálneho obsahu
4. Bezpečnosť
5. Riešenie problémov

DGG a jej komponenty vychádzajú z Európskeho rámca digitálnych kompetencií pre občanov (DigComp 2.2), ktorý ponúka konkrétne návody na upravenie očakávaných spôsobilostí žiakov na úroveň základnej školy.

Kľúčovým faktorom formujúcim podobu súčasného vzdelávania sa stáva **umelá inteligencia (AI)**. Jej využívanie preniká do bežného vyučovania – od jazykových modelov až po sofistikované analytické systémy. Vzhľadom na jej rastúci význam vzniká potreba vypracovať samostatnú koncepciu AI a jej kompetenčný model, ktorý bude reflektovať špecifiká jej zasadenia do kontextu kurikulárnych zmien. AI bude súčasťou rozšírenej prierezovej gramotnosti **AI a digitálna gramotnosť**. Jej vymedzenie sa pripravuje do konca roka 2026, keď bude aktualizovaná aj táto kapitola v sprievodcovi. Všetky dôležité informácie k pripravovanej koncepcii umelej inteligencie v školách nájdete na [tejto stránke](#).

2. Hlavné zásady práce s digitálnou gramotnosťou

Efektívna výučba DGG by mala vychádzať z princípov, ktoré rešpektujú prirodzený vývin žiakov a žiačok, rozvíjajú ich záujem a samostatnosť. V tejto podkapitole sú pedagogické zásady, ktoré možno integrovať do vyučovania.

Bádatel'ské vyučovanie sa opiera o aktívne zapojenie žiakov do procesu objavovania, kde sa výzvy riešia formou praktických projektov a úloh. Učiteľ/-ka zadáva otvorené výzvy,

ktoré žiaci skúmajú, analyzujú a navrhujú riešenia – napríklad digitálnu prezentáciu výstavy, vývoj jednoduchého nástroja v *Scratchi* alebo webstránku pre školský klub. Využitie fáz metodiky *Design Thinking* (definícia problému, prototypovanie digitálneho riešenia, testovanie a spätná väzba) podporuje nielen kreativitu, ale aj empatiu a schopnosť pracovať v tíme.

Prepojenie kritického myslenia s etickým prístupom zdôrazňuje potrebu orientovať sa v zložitom digitálnom prostredí, kde informácie nemusia byť vždy pravdivé ani bezpečné. Žiaci a žiačky analyzujú javy, ako sú deepfake videá, personalizované reklamy alebo využívanie osobných údajov. Reflektujú vlastné správanie v online priestore a diskutujú o dôsledkoch svojej digitálnej stopy. Dôležitou súčasťou je rozvoj mediálnej a informačnej gramotnosti, čo umožňuje uvedomelejší a zodpovednejší prístup k digitálnym technológiám a ich využívaniu.

Postupná gradácia a diferencované učenie zabezpečujú, že žiaci a žiačky získavajú digitálne spôsobilosti v primeranej náročnosti. Učiteľ/-ka poskytuje rôzne úrovne úloh – od základného vyhľadávania obrázkov a tvorby prezentácií až po programovanie či návrh digitálnych produktov. Špirálové usporiadanie učiva umožňuje opakovane sa vracieť k témam s väčšou hĺbkou. Rovnako dôležité je rešpektovať individuálne tempo a ponúkať podporu aj primerané výzvy.

Medzipredmetovosť a kooperácia predstavujú prienik digitálnych spôsobilostí do rôznych vzdelávacích oblastí. Napríklad v geografii sa pracuje s geoinformačnými technológiami (GPS, nástroje na tvorbu a prácu s mapou a pod.), v dejepise s digitálnou rekonštrukciou udalostí, v jazyku s digitálnym storytellingom. Spolupráca medzi učiteľmi a učiteľkami podporuje synergiu tém a ukazuje žiakom a žiačkam, že digitálne technológie nie sú samostatný cieľ, ale nástroj na tvorivé riešenie úloh naprieč predmetmi a v každodennom živote. Vhodné sú aj spoločné projekty viacerých tried alebo ročníkov.

Reflexia a sebahodnotenie umožňujú žiakom a žiačkam premýšľať o tom, ako sa v oblasti DGG rozvíjajú. Práca s digitálnym portfóliom, videoreflexiami či rovesníckou spätnou väzbou učí hodnotiť nielen výsledok, ale aj proces učenia.

TIP

V škole môžete využiť aj **dostupné nástroje na hodnotenie digitálnych spôsobilostí**:

- IT Fitness Test je najkomplexnejší nástroj, ktorý ponúka žiakom a učiteľom možnosť otestovať si úroveň svojich digitálnych zručností a vedomostí.
- Na sebareflexiu v oblasti digitálnej klímy školy je možné použiť nástroj SELFIE a v oblasti digitálnych spôsobilostí pedagógov nástroj SELFIE for Teachers. Oba nástroje sú dostupné v slovenskom jazyku.

Podpora digitálnej pohody (wellbeingu) v škole by mala byť súčasťou širšej starostlivosti o duševné zdravie, zdravé vzťahy a rovnováhu v používaní digitálnych technológií. Znamená to viesť žiakov k uvedomelej, bezpečnej a vyváženej práci s digitálnymi nástrojmi – aby rozumeli svojim digitálnym návykom, vedeli rozpoznať prejavy stresu alebo únavy z obrazoviek a dokázali si vytvoriť zdravé digitálne rutiny. Digitálna pohoda zahŕňa aj rešpektovanie súkromia, zvládanie online konfliktov, kritické myslenie pri práci s informáciami

a udržiavanie primeraného pomeru medzi online a offline aktivitami. Škola môže digitálny wellbeing podporovať napríklad prostredníctvom rozhovorov o digitálnych návykoch, spoločného vytvárania digitálnych pravidiel, začleňovaním psychohygieny do výučby či prepájaním digitálneho sveta s pohybom, kreativitou a so spoluprácou v reálnom prostredí.

TIP

V úvode je spomenuté, že DGG sa opiera o Európsky rámec digitálnych kompetencií pre občanov (DigComp 2.2). V tabuľke *Vymedzenie digitálnej gramotnosti*, ktorá definuje očakávané spôsobilosti a kľúčové obsahy, je tento rámec zjednodušený a prispôbený potrebám ŠVP ZV 2023. Ak sa škola rozhodne využívať komplexný európsky rámec digitálnych kompetencií napríklad v rámci tematických dní, môže zvoliť nasledovný postup:

1. Vybrať komponent digitálnej gramotnosti (problémovú oblasť).
2. V komponente vybrať vhodné konkrétne pomenovanie (deskriptor) očakávanej digitálnej spôsobilosti.
3. Určiť požadovanú úroveň výkonu podľa kvalifikačného rámca. Základná úroveň (SKKR 1 – 2) je v tabuľkovej prílohe *Vymedzenie digitálnej gramotnosti* na konci tejto kapitoly presnejšie rozdelená do troch cyklov.
4. Vyhľadať popis vhodných vedomostí, zručností, postojov pre daný deskriptor a danú úroveň výkonu.
5. Prezrieť a prispôbiť si príklady použitia pre danú digitálnu spôsobilosť.

3. Digitálna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

Dôležitosť DGG reflektuje štátny vzdelávací program už vo svojej úvodnej časti, kde je uvedené, že vzdelávanie pre 21. storočie sa má vyznačovať podporovaním **efektívneho a bezpečného využívania digitálnych technológií vo výchove a vzdelávaní (digitálna škola)**.

Pri uvažovaní o DGG je dôležité rozlíšiť, či je v danej vzdelávacej oblasti (VO) prostriedkom (napríklad práca s GIS v geografii) alebo obsahovou témou (napríklad téma duševného vlastníctva v občianskej náuke). Prirodzene najväčší priestor má DGG v informatike a v iných STEM (anglická skratka pre vedu, technológie, inžinierstvo a matematiku) predmetoch. Vzhľadom na to, že digitálne technológie sú súčasťou každodenného života, čoraz viac ovplyvňujú fungovanie práce a spoločnosti a zároveň prenikajú aj do vyučovania naprieč VO a predmetmi, DGG predstavuje jednu z kľúčových gramotností súčasného vzdelávania.

Príklady rozvíjania digitálnej gramotnosti vo vybraných VO

Človek a príroda

- *Dátová žurnalistika*: Žiaci zbierajú a analyzujú environmentálne dáta z verejných zdrojov (napr. SHMÚ) alebo vlastných meraní (napr. pomocou lacných senzorov s micro:bit). Dáta spracujú v nástrojoch ako Google Sheets, vytvoria a publikujú grafy a sprievodný text ako spravodajský článok.
- *Simulácia ekologických procesov*: Využitie jednoduchých simulácií na pochopenie ekologických interakcií, tvorba výstupov vo forme krátkeho videa alebo prezentácie v gamma.app.

- *Digitálny herbár alebo atlas biodiverzity:* Žiaci dokumentujú miestnu faunu a flóru pomocou mobilov, nahrávajú fotografie a opisy do spoločného zdieľaného dokumentu cez Google Docs alebo tvorbu atlasu v Book Creator (bezplatná verzia).

Jazyk a komunikácia

- *Digitálny storytelling:* Tvorba interaktívnych príbehov pomocou nástrojov ako Storyboard That (bezplatná verzia) alebo Twine. Príbehy môžu obsahovať hypertextové vetvenia a multimediálne prvky.
- *Podcasty a vlogy:* Nahrávanie a strih zvuku v Audacity, úprava videa vo webovej verzii Clipchamp, publikovanie prostredníctvom školského účtu na YouTube.
- *Online jazykové výmeny a fóra:* Využitie bezpečných a monitorovaných fór ako eTwinning Live na medzinárodnú výmenu názorov.

Matematika a informatika

- *Algoritmické myslenie cez hru:* Práca so Scratch, logické úlohy v Code.org.
- *Štatistická analýza dát:* Práca s údajmi v Google Sheets – napr. sčítanie školských tried, spotreba elektriny v škole, počasie – a ich vizualizácia cez grafické nástroje.
- *Základy automatizácie a merania:* Programovanie micro:bitu pomocou MakeCode editoru – meranie teploty, pohybu alebo svetla a ich zobrazenie v reálnom čase.

Umenie a kultúra

- *Digitálna grafika a typografia:* Použitie bezplatných nástrojov ako Canva (bezplatná verzia) alebo Vectr na tvorbu plagátov, log, dizajnov školských projektov.
- *Audiovizuálne experimenty:* Využitie webového nástroja Scratch na tvorbu zvukových koláží a animácií, kombinovanie jednoduchých zvukových vrstiev.
- *Virtuálna výstava:* Tvorba galérie pomocou nástroja Google Slides alebo Padlet, kde žiaci prezentujú výtvarné práce, ich popis a zvukové komentáre.

Človek a svet práce

- *Marketingový projekt:* Návrh kampane pomocou Canva, tvorba prezentácie v Google Slides a zdieľanie výsledkov cez školský web alebo sociálne siete s podporou učiteľa/učiteľky.
- *Simulácia pracovného postupu:* Organizácia triednych úloh pomocou Trello alebo Google Keep, rozdelenie rolí, zadanie termínov a hodnotenie výstupov.
- *Online portfólio:* Vytvorenie osobnej prezentácie pomocou Google Sites, integrácia životopisu, záujmov a školských projektov.

Ďalšie vzdelávanie, metodické dni, webináre a metodické materiály integrujúce digitálne technológie vo vyučovacích predmetoch ponúka národný projekt **Digitálna transformácia vzdelávania a školy (DiTEdu)**, konkrétne stránka **Národného centra pre digitálnu transformáciu vzdelávania** (NCDTV).

4. Iné možnosti integrácie digitálnej gramotnosti

Digitálna gramotnosť sa dá okrem bežných vyučovacích hodín rozvíjať prostredníctvom tematických dní (TD) alebo prostredníctvom špeciálnych aktivít, projektov a spolupráce s externými subjektmi.

Tematické dni a týždne

Pri tvorbe náplne tematických dní alebo samostatného vyučovacieho predmetu je možné využiť *Vymedzenie digitálnej gramotnosti* na konci tejto kapitoly alebo v rozšírenej podobe rámec DigComp 2.2, spomenutý v úvode kapitoly. TD sa môžu zamerať na špecifickú tému, ktorá môže reflektovať aktuálne potreby alebo vychádzať z návrhov samotných žiakov. Príkladmi takýchto aktivít môžu byť:

- *Týždeň digitálnej bezpečnosti*: Dni venované rôznym aspektom kybernetickej bezpečnosti. Každý deň sa zameriava na iné témy (napr. silné heslá, phishing, ochrana osobných dát, digitálna pohoda, zodpovedné zdieľanie obsahu). Žiaci vytvárajú digitálne kampane, plagáty a krátke videá, ktoré následne prezentujú celej škole.
- *Hackathon*: Niekoľkohodinový tímový maratón, kde žiaci identifikujú školský problém (napr. efektívnejšia komunikácia medzi triedou a rodičmi) a vytvoria prototypy digitálnych riešení – mobilná aplikácia, chatbot, interaktívny portál.
- *Kódovací deň*: Workshop zameraný na tvorbu interaktívnych umeleckých diel v Minecraft Education alebo Scratch, kde sa spája umenie a programovanie. Inšpiráciu nájdete [TU](#).

Medzipredmetové projekty

- *Digitálna archeológia* (dejepis + informatika): Digitalizácia historických artefaktov pomocou 3D skenovania a prezentácia virtuálnej výstavy v online galérii.
- *Smart City Challenge* (geografia + matematika + informatika): Žiaci analyzujú dopravné dáta mesta, navrhujú optimalizáciu trás a simulujú výsledky pomocou GIS nástrojov.
- *EKO-monitoring* (biológia + informatika): Inštalácia senzorov na meranie teploty a vlhkosti v areáli školy, zber dát, vizualizácia trendov a predikcia environmentálnych zmien.

Spolupráca s externými partnermi

- *Mentoring od IT firiem*: Pravidelné online či prezenčné stretnutia so zamestnanectvom firiem, ktoré pomáha žiakom rozvíjať reálne IT projekty a poskytuje spätnú väzbu.
- *Workshop s univerzitou*: študenti a študentky informatiky na vysokých školách informatiky vedú semináre o pokročilých technológiách – kybernetická bezpečnosť, umelá inteligencia, robotika.

Digitálne portfóliá a micro-certifikáty

- *E-portfólio projekt*: Žiaci pravidelne dopĺňajú osobné digitálne portfólio, kde dokumentujú svoje projekty, zručnosti a reflexie o učení.
- *Microkredity*: Získavanie malých certifikátov za absolvovanie online kurzov (Codecademy, Coursera for Schools) – kódovanie, správa dát, dizajn používateľského rozhrania.

Gamifikácia a simulácie

- *Využívanie hier vo vyučovaní:* Platformy ako Kahoot!, Quizizz alebo Wordwall na vytváranie kvízov a úloh.
- *VR/AR aplikácie:* Osvojovanie si digitálnych zručností v rozšírenej realite – virtuálne prehliadky historických miest, chemických laboratórií či anatomických modelov.

TIP

Skvelým príkladom gamifikácie vo vzdelávaní je Gamifactory od Impact games, ktorý je unikátnou vzdelávacou platformou plnou edukačných hier a návodov pre učenie sa hrou.

Zapojenie širšej komunity

- *Rodinné digitálne stretnutia:* Podujatia pre rodičov, žiakov a žiačky, kde sa spoločne zoznamujú s princípmi bezpečného a zodpovedného používania digitálnych technológií doma.
- *Súťaže otvorených dát:* Spolupráca s mestom na analýze a vizualizácii otvorených datasetov (doprava, životné prostredie) pre verejnosť.

VIAC INFO

Pri príprave aktivít smerujúcich k rozvíjaniu digitálnej gramotnosti môžete využívať metodické materiály a inšpirácie na metodickom portáli Učíme.

Vymedzenie digitálnej gramotnosti

Digitálna gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Informačná a dátová gramotnosť
2. Komunikácia a spolupráca
3. Tvorba digitálneho obsahu
4. Bezpečnosť
5. Riešenie problémov

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre digitálnu gramotnosť

Digitálna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	- Orientovať sa v spôsobe získavania a zdieľania informácií. - Vytvoriť jednoduchý digitálny obsah. - Poznať zásady bezpečnosti a zodpovednosti v digitálnom prostredí. - Riešiť jednoduché problémy s využitím digitálnych technológií.	- Zapojiť sa do digitálnych aktivít – vyhľadávať, zdieľať a spolupracovať v digitálnom prostredí. - Vytvárať vlastný jednoduchý digitálny obsah. - Správať sa bezpečne a zodpovedne v digitálnom prostredí. - Hľadať riešenia problémov v digitálnom prostredí.	- Vstupovať do interakcií s digitálnymi technológiami – používať informácie a dáta, komunikovať, spolupracovať, používať médiá a umelú inteligenciu. - Tvoriť digitálny obsah, napr. cez programovanie. - Využívať digitálne technológie bezpečne a zodpovedne s uplatňovaním zásad digitálnej pohody a rešpektovaním ochrany duševného vlastníctva. - Riešiť problémy a kriticky myslieť v digitálnom prostredí.
Rámcový kľúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Dátová a informačná gramotnosť	žiak/žiačka vie/dokáže		
Dáta, informácie, digitálny obsah, umelá inteligencia, sociálne siete, zdroj informácií	- Vyhľadať, usporiadať a uložiť dáta, informácie a digitálny obsah jednoduchým spôsobom. - Pomenovať základné zásady spoľahlivosti a dôveryhodnosti bežných zdrojov dát, informácií a digitálneho obsahu s pomocou učiteľa/učiteľky.	- Pomenovať svoje informačné potreby. - Vyhľadať, usporiadať a uložiť dáta, informácie a digitálny obsah rôznymi spôsobmi. - Uviesť príklady dôveryhodných a spoľahlivých zdrojov dát, informácií a digitálneho obsahu.	- Rozpoznať svoje informačné potreby a zvoliť vhodné riešenia pre ich naplnenie. - Samostatne usporiadať a vhodne uložiť dáta, informácie a digitálny obsah. - Overiť dôveryhodnosť a spoľahlivosť bežných zdrojov dát, informácií a digitálneho obsahu.

Komponent 2: Komunikácia a spolupráca	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Digitálne služby, používateľské údaje, digitálne médiá, digitálna komunikácia, dobré meno v digitálnom prostredí	- Pomenovať digitálne technológie a nástroje na komunikáciu, spoluprácu, poskytovanie a využívanie údajov, informácií a digitálneho obsahu na známych príkladoch. - Určiť jednoduché zásady etikety v digitálnom prostredí.	- Používať základné digitálne nástroje na komunikáciu, spoluprácu, poskytovanie a využívanie informácií a digitálneho obsahu. - Rozpoznať jednoduché digitálne služby s cieľom zúčastniť sa na dani v spoločnosti. - Uplatňovať zásady etikety a správania sa v digitálnom prostredí.	- Používať komplexné digitálne nástroje na komunikáciu, spoluprácu, poskytovanie a využívanie informácií a digitálneho obsahu. - Zúčastňovať sa na dani v spoločnosti prostredníctvom digitálnych služieb. - Dodržiavať zásady etikety a normy správania sa v digitálnom prostredí. - Rešpektovať kultúrne a generačné pohľady a rozmanitosť pri používaní digitálnych technológií. - Používať svoju digitálnu identitu bezpečne a efektívne.
Komponent 3: Tvorba digitálneho obsahu	žiak/žiačka vie/dokáže		
	- Vytvoriť jednoduchý digitálny obsah a spojiť jeho časti v jednoduchých formátoch. - Pomenovať pravidlá ochrany svojho digitálneho obsahu a pravidlá použitia cudzieho digitálneho obsahu. - Použiť základné príkazy pre výpočtový systém na riešenie jednoduchého problému alebo vykonávanie jednoduchých úloh.	- Vyjadriť myšlienky a nápady pomocou digitálnych nástrojov. - Vytvoriť nový digitálny obsah v jednoduchých formátoch. - Použiť vhodné spôsoby úpravy, spresnenia, zlepšenia obsahu s cieľom vytvorenia nového obsahu. - Použiť základné pravidlá ochrany a použitia digitálneho obsahu. - Aplikovať jednoduché pravidlá uvádzania odkazov na zdroje informácií a digitálneho obsahu. - Aplikovať príkazy pre výpočtový systém na vyriešenie jednoduchého problému alebo vykonanie jednoduchých úloh.	- Vytvoriť a editovať digitálny obsah v rôznych formátoch. - Navrhnuť spôsoby úpravy a spojenia častí do nového digitálneho obsahu. - Aplikovať základné princípy autorských práv a licencií digitálneho obsahu. - Uplatniť princípy používania odkazov na zdroje dát, informácií a digitálneho obsahu. - Aplikovať príkazy pre výpočtový systém na riešenie komplexnejších úloh.

Komponent 4: Bezpečnosť	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Riziká v digitálnych prostrediach – kyberbezpečnosť, ochrana zariadení, dvojfaktorové prihlasovanie, používateľské dáta Internetový obchod, internetová platba, ochrana osobných údajov Digitálny wellbeing/ pohoda, závislosť na digitálnych technológiách	- Rozlíšiť jednoduché riziká a hrozby v digitálnom prostredí. - Pomenovať jednoduché spôsoby ochrany svojich zariadení, osobných údajov, súkromia a digitálneho obsahu.	- Definovať jednoduché spôsoby ochrany svojich zariadení, osobných údajov, súkromia a digitálneho obsahu. - Opísať digitálne technológie, ktoré podporujú spoločenské pohodlie a zapojenie každého. - Uviesť príklady vplyvu digitálnych technológií a ich použitia na duševné zdravie, životné prostredie a spoločenské javy.	- Používať bežné spôsoby ochrany svojich zariadení, osobných údajov, súkromia a digitálneho obsahu. - Určiť jednoduché spôsoby pre legálne použitie alebo poskytnutie osobných údajov (textových, obrazových). - Uplatňovať spôsoby, ako sa vyhnúť riziku ohrozenia fyzického a psychického zdravia pri využívaní digitálnych technológií.
Komponent 5: Riešenie problémov	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Vstupné a výstupné súčasti počítača, hardvér a softvér, počítačová sieť, asisténčné nástroje 3D tlač a tlačiareň, inovácie, robotika, digitálna spoločnosť, digitálna spôsobilosť	- Pomenovať jednoduché technické problémy pri používaní digitálnych zariadení a spôsoby ich riešenia. - Zvoliť jednoduché digitálne nástroje na riešenie problémov. - Pomenovať potreby rozvoja vlastných digitálnych zručností.	- Riešiť jednoduché technické problémy pri používaní digitálnych zariadení s pomocou. - Porovnať jednoduché digitálne nástroje na riešenie problémov s ohľadom na vlastné potreby. - Rozpoznať vhodné digitálne nástroje na rozvoj vlastných digitálnych zručností. - Riešiť jednoduché problémové situácie v digitálnom prostredí samostatne alebo v spolupráci s inými.	- Riešiť samostatne technické problémy pri používaní digitálnych zariadení. - Prispôbiť vlastným potrebám jednoduché digitálne nástroje na riešenie problémov. - Použiť vhodné digitálne nástroje na rozvoj vlastných digitálnych zručností. - Riešiť komplexné problémové situácie v digitálnom prostredí samostatne alebo v spolupráci s inými.

3

Environmentálna gramotnosť

1. Charakteristika environmentálnej gramotnosti

Environmentálna gramotnosť (ENG) rozvíja u žiakov a žiačok citlivý a ohľaduplný vzťah k životnému prostrediu. Zahrňa porozumenie základným ekologickým dejom, súvislostiam, ako aj vzťahu medzi človekom a prírodou. Rozvíja schopnosť analyzovať príčiny a dôsledky environmentálnych problémov a konfliktov a dôkladne skúmať rôznorodé riešenia. Podporuje žiakov a žiačky, aby sa aktívne zapájali, samostatne aj v spolupráci s ostatnými, do ochrany životného prostredia a presadzovania udržateľnosti.

V rámci Štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie z roku 2023 (ŠVP ZV 2023) je ENG vymedzená ako samostatná prierezová gramotnosť. Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov a žiačok rozvinúť ENG tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- spoznávať jednotlivé zložky životného prostredia, ako aj vzťahy, ktoré medzi nimi existujú,
- rozvíjať pozitívny vzťah k životnému prostrediu a zvažovať, ktoré ľudské hodnoty a potreby prispievajú/neprispievajú k ochrane životného prostredia a udržateľnosti,
- rozumieť príčinám a dôsledkom konkrétnych environmentálnych problémov, porovnávať a analyzovať ich riešenia vrátane vlastného konania,
- poznať piliere udržateľnosti a uvedomovať si závislosť ľudskej spoločnosti a ekonomiky od životného prostredia,
- prebrať zodpovednosť, osobne sa angažovať a spolupracovať v ochrane životného prostredia a presadzovaní udržateľnosti prostredníctvom aktivít primeraných veku.

ENG je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojom, obsahom a procesuálnom ([LINK](#), s. 17).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Rešpektujúci vzťah k prírode
2. Fungovanie prírody a vplyv človeka
3. Prepojenosť sveta
4. Konanie v prospech udržateľnosti

2. Hlavné zásady práce s environmentálnou gramotnosťou

Pre dosiahnutie environmentálnych spôsobilostí je potrebné reflektovať niekoľko kľúčových zásad.

Rozvoj ENG presahuje rámec témy ochrany prírody

Ľudská spoločnosť je súčasťou prírody a jej fungovanie a prosperita závisia od kvality a zdravia nášho životného prostredia. ENG sa preto zameriava nielen na pochopenie toho, ako príroda funguje a ako ju chrániť, ale aj na to, ako v rámci možností našej planéty dosiahnuť dobrý život pre súčasné a budúce generácie. V súlade s piliermi udržateľného

rozvoja tak zohľadňuje nielen environmentálne, ale aj sociálne a ekonomické aspekty života a ich vzájomné prepojenia.

Veková primeranosť

V prvých rokoch základného vzdelávania sa sústreďme na rozvoj citlivosti a pozitívneho vzťahu k prírode, živým tvorom a okoliu, podporujeme zvedavosť a radosť z objavovania sveta. V druhom cykle sa otvára priestor na hlbšie skúmanie toho, ako správanie ovplyvňuje životné prostredie, čím sa podporuje budovanie zodpovednosti a chápanie princípov udržateľnosti. Vstupom do ranej adolescence sa rozvíja abstraktnejšie myslenie, ktoré umožňuje analyzovať zložité vzťahy medzi lokálnymi a globálnymi súvislosťami udržateľnosti. V období tretieho cyklu žiaci začínajú nadobúdať pocit celospoločenskej a environmentálnej zodpovednosti. Tento vek je ideálny na návrh a realizáciu vlastných projektov a riešenie reálnych environmentálnych problémov.

Prostredníctvom ENG rozvíjame vnímanie prírody a sveta v súvislostiach

Príroda je zložitý systém, v ktorom je všetko prepojené. Zmena v jednej časti môže spôsobiť zmeny v iných častiach. Je dôležité, aby žiaci a žiačky pochopili krehkú rovnováhu ekosystémov a uvedomili si, ako ich konanie ovplyvňuje nielen miestne prostredie, ale aj globálne systémy. Pomáhajme im vnímať prírodu a svet v ich širších súvislostiach, umožnime im objavovanie vzťahov a spätných väzieb medzi živými tvormi a životným prostredím, medzi ľudskými a prírodnými systémami a skúmať environmentálne výzvy z rôznych uhlov pohľadu, pretože riešenia sú často komplexné a zriedka jednoduché.

Ukotvenie ENG v lokálnom prostredí umožňuje konkrétne uchopenie abstraktných konceptov

Žiaci sa najlepšie učia, keď to, o čom sa učia, môžu vidieť, dotknúť sa toho a aktívne sa do učenia zapojiť. Miestne ukotvené vzdelávanie premieňa abstraktné environmentálne otázky, ako napríklad zmenu klímy, na konkrétne a zrozumiteľné tým, že sa sústreďuje na známe súvislosti. Dôležité je venovať sa témam, ktoré sú známe pre žiakov a žiačky alebo dôležité pre ich komunity. Posilňovanie vzťahu s prírodou a miestom, kde žijú, ich motivuje byť citliví voči svojmu prostrediu, starať sa oň a chrániť ho. Pochopením lokálnych problémov získavajú pevné základy umožňujúce lepšie porozumieť širším výzvam v iných prostrediach a postupne sa zaoberať globálnymi otázkami udržateľnosti.

Kritické myslenie je pri rozvoji ENG kľúčové

Kritické myslenie však neznamená len kritizovanie. Keď od žiakov žiadame, aby príčiny, prejavy, dopady či riešenia environmentálnych problémov kriticky zhodnotili, povzbudzujeme ich, aby k tomu pristupovali s otvorenou myslou. Môžu chváliť aj kritizovať, no je veľmi dôležité, aby vedeli svoje názory zdôvodniť. V tomto zmysle sa rozvoj ENG prekrýva s mediálnou gramotnosťou. V kontexte rozširujúcich sa environmentálnych dezinformácií, ale aj *greenwashingu* (tzn. uvádzania nepravdivých alebo zavádzajúcich informácií o environmentálnom prínose produktov alebo služieb) sa schopnosť hodnotiť zdroje, spochybňovať predpoklady a orientovať sa v rôznych environmentálnych údajoch a tvrdeniach stáva nevyhnutnou výbavou mladého človeka.

Popri vedomostiach by mala ENG zohľadňovať aj emocionálnu zložku učenia sa

S rastúcimi vedomosťami žiakov o environmentálnych výzvach, akou je napríklad globálna strata biologickej rozmanitosti, hrozí, že u nich vznikne určitá forma ekologickej úzkosti alebo environmentálneho žiaľu. Výskumy ukazujú, že tieto pocity sú čoraz bežnejšie i medzi mladými Slovákami a Slovenkami. Zatiaľ čo malé množstvo obáv môže motivovať k činnosti, prevaha negatívnych emócií môže viesť skôr k ochromeniu a nečinnosti. Práca s emóciami, prekonávanie negatívnych a posilňovanie tých pozitívnych, ako je nádej, sa tak stáva dôležitým komponentom rozvíjania ENG.

Podpora aktívneho zapájania sa do rôznorodých environmentálnych aktivít je zásadná

Pravdepodobnosť, že si žiaci osvoja environmentálne zodpovedné správanie, sa zvyšuje, ak sa im umožní samostatne plánovať a zapájať sa do environmentálnych, respektíve udržateľných aktivít. Kľúčové je, aby verili vo svoje schopnosti zvládnuť úlohy spojené s ochranou prírody či environmentálne šetrným správaním a cítili, že ich úsilie môže skutočne viesť k pozitívnej zmene. Preto je dôležité vytvárať príležitosti, tzv. „zážitky úspechu“, pri ktorých vykonávajú aktivity, ktoré považujú za dôležité a zmysluplné, a zažívajú pri nich úspech. Užitočným môže byť aj poskytnutie možnosti výberu takých aktivít, v ktorých môžu využiť svoje silné stránky či špecifické talenty. Aj malé úspechy pri riešení environmentálnych výziev môžu žiakov a žiačky povzbudiť, aby sa v budúcnosti venovali náročnejším výzvam a naďalej sa angažovali v ochrane životného prostredia a presadzovaní udržateľnosti.

Učenie o environmentálnych problémoch by malo byť vyvážené učením o ich riešeníach

Ukážme žiakom a žiačkam rôzne spôsoby prispievania (individuálne alebo v spolupráci s ostatnými) k riešeniu environmentálnych výziev a k udržateľnosti – či už prostredníctvom spotrebiteľských rozhodnutí, občianskych aktivít, alebo riešení súvisiacich s ich budúcimi povolaniami. Skúmajme, ako tieto riešenia fungujú v praxi, aké sú ich výhody a nevýhody a aká je ich účinnosť. Napríklad triedenie odpadu je dôležitým prvkom obehového hospodárstva, no samo osebe nie je najefektívnejším riešením pre zmenu klímy alebo ochranu biodiverzity.

Zameranie na riešenia posilňuje nádej a sebadôveru konať, pretože ukazuje, že existuje mnoho rôznych spôsobov, ako chrániť životné prostredie, a mnoho ľudí a organizácií, ktoré sa tejto úlohe už venujú. Keď žiaci vidia, že majú na výber z viacerých možností, nadobúdajú istotu, že môžu konať podľa svojich schopností, záujmov a talentov. ENG by mala žiakov a žiačky motivovať k environmentálne uvedomelým aktivitám, pričom samotný výber týchto aktivít by mal zostať slobodnou voľbou každého jednotlivca.

V snahe predísť environmentálnym konfliktom zvažujeme rôzne perspektívy

Žiaci by mali pochopiť, že environmentálne problémy sú objektívne existujúce problémy v životnom prostredí, ktoré často môžu, ale nemusia byť spôsobené ľudskou činnosťou. Konflikty vznikajú vtedy, keď existujú rozdielne názory na riešenie týchto problémov. Učme žiakov a žiačky počúvať rôzne perspektívy a s rešpektom diskutovať o rozdielnych názoroch. Pomôžme im pochopiť, že kompromis je niekedy nevyhnutný na to, aby sme našli spoločné riešenia zohľadňujúce potreby rôznych ľudí.

Zamerajme sa na budúcnosť

Poučenia z minulosti nám môžu slúžiť aj pri učení o budúcnosti, ktorá je pre nás výzvou a zároveň príležitosťou. Žiaci a žiačky by mali chápať, že ich budúcnosť, ale aj budúcnosť generácií, ktoré prídu po nich, nie je predurčená, ale je niečím, čo je možné aktívne formovať. Environmentálne vzdelávanie aj vzdelávanie k udržateľnosti sú založené na základnom predpoklade, že môžeme prispieť k vytvoreniu lepšej budúcnosti. Vytvorme priestor na to, aby si žiaci a žiačky predstavovali nielen svoje budúce povolania, ale aj rôzne scenáre a možné podoby budúcnosti. Môžu sa zamýšľať nad tým, ako by mohol vyzeráť svet, v ktorom je každému zabezpečená vysoká kvalita života bez ohrozenia životného prostredia, v čom sa takýto svet líši od dneška a čo pre jeho dosiahnutie môžeme urobiť samostatne či spoločne s ostatnými. Budúcnosť síce nemôžeme presne predpovedať, ale jej predstavovanie nám môže pomôcť určiť smer, ktorým chceme ísť.

3. Environmentálna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

Prieniky ENG so vzdelávacími oblasťami (VO) ilustrujeme na príklade všetkých štyroch obsahových komponentov.

Komponent: Rešpektujúci vzťah k prírode

Motivuje žiakov k postupnému budovaniu citového a hodnotového vzťahu k prírode. V prvom cykle sa tento vzťah formuje prostredníctvom zmyslových zážitkov, zatiaľ čo v neskorších fázach reflektovaním a porovnávaním vlastných hodnôt s hodnotami iných. V rámci komponentu sa ENG obsahovo zameriava na tri kľúčové tematické celky, na základe ktorých sa rozvíjajú očakávané spôsobilosti:

Citlivosť k prírode kladie dôraz na pestovanie empatie a úcty k živým organizmom a ekosystémom, pričom by mal sprostredkovať zážitky úžasu a starostlivosť o živé tvory.

Správanie v prírode vedie k ohľaduplnej a zodpovednej interakcii s prírodou.

Proenvironmentálne hodnoty sa zameriavajú na vytváranie vnútorných motivácií k ochrane prírody.

VO ponúkajú rôznorodé príležitosti na prehĺbovanie vzťahu žiakov k prírode a osvojovanie si zásad jej ochrany.

V rámci VO *Zdravie a pohyb* je priestor na hry a pohybové aktivity v prírode, zatiaľ čo výtvarná výchova umožňuje realizovať výtvarné aktivity v exteriéri.

VO *Človek a spoločnosť* žiakom prináša možnosť objavovať významné prírodné prvky miestnej krajiny a spoznávať prírodné bohatstvo našej vlasti.

Priamy kontakt s prírodou a so živými tvormi je tiež jadrom VO *Človek a príroda*, kde žiaci a žiačky pozorujú a skúmajú prírodu.

Zážitková recepcia vo VO *Jazyk a komunikácia* ponúka témy ako príroda okolo nás či človek ako súčasť prírody, ktoré vedú žiakov k hlbšiemu premýšľaniu.

Etická výchova prispieva k formovaniu environmentálno-etického povedomia a umožňuje organizáciu tematických dní zameraných na vnímanie krásy a hodnoty prírody a rozvoj úcty k všetkým formám života.

Komponent: Prepojenosť sveta

Zameriava sa na vzťahy, no sústredí sa na vzájomné pôsobenie environmentálnych, spoločenských a ekonomických výziev. Skúma časové a priestorové súvislosti vrátane lokálnych a globálnych rozmerov environmentálnych problémov a prepojenie medzi súčasnosťou a budúcnosťou.

V rámci komponentu sa ENG obsahovo zameriava na tematické celky rozvíjajúce očakávané spôsobilosti:

Tematický celok **Environmentálne problémy a konflikty** sa venuje identifikácii a skúmaniu konkrétnych problémov spôsobených ľudskou činnosťou, pričom v treťom cykle sa žiaci a žiačky na základnej úrovni zaoberajú globálnymi aspektmi týchto výziev a možnými riešeniami environmentálnych konfliktov. Téma **Udržateľnosť** hľadá rovnováhu medzi potrebami ľudskej spoločnosti a ochranou prírodných systémov. Celok **Budúcnosť** zdôrazňuje, ako rozhodnutia prijaté dnes môžu ovplyvniť budúci vývoj sveta a život nasledujúcich generácií.

Tieto témy sú naprieč VO bohato zastúpené. *Slovenský jazyk a literatúra* ponúka tematický okruh *minulosti, prítomnosti a budúcnosti*, ktorý podporuje schopnosť reflektovať zmeny v čase a pochopiť súvislosti medzi súčasnými rozhodnutiami a ich dôsledkami v budúcnosti.

Vo VO *Človek a spoločnosť* sa žiaci a žiačky zameriavajú na pozorovanie zmien v krajine a na rolu, ktorú v týchto zmenách zohráva ľudská činnosť. V treťom cykle je priestor pre skúmanie prípadových štúdií týkajúcich sa výziev a problémov Slovenska a jeho regiónov.

VO *Človek a príroda* prispieva k týmto témam okrem iného skúmaním evolučných adaptácií organizmov na meniace sa podmienky, modelovaním dopadov klimatických zmien a skúmaním spôsobov ochrany ohrozených druhov a obnovy ekosystémov.

VO *Umenie a kultúra* tiež prispieva k tejto téme tým, že ponúka priestor analyzovať a tvorivo interpretovať globálne témy.

Komponent: Fungovanie prírody a jej vplyv na človeka

Venuje sa základným princípom fungovania prírody a ekosystémov v súlade so VO *Človek a príroda*. Ústredným cieľom pre rozvoj ENG je v tomto ohľade porozumenie vzťahom medzi živými organizmami a prostredím, v ktorom žijú, vrátane interakcií medzi druhmi a ich závislosťami od prostredia. V neskorších ročníkoch sa pozornosť presúva na podrobnejšie skúmanie prepojení medzi sférami Zeme, na kolobeh látok a tok energie v ekosystémoch a na pochopenie dôsledkov ich narušenia.

V rámci komponentu sa ENG obsahovo zameriava na tematické celky rozvíjajúce očakávané spôsobilosti:

Tematický celok **Základy ekológie človeka** sa zameriava na prepojenia medzi ľudskými aktivitami a prírodou, pričom sa zdôrazňuje význam kvalitného životného prostredia pre blahobyt ľudí. Žiaci a žiačky skúmajú, ako môžu ľudia ovplyvňovať prírodu nielen negatívne (znečistenie, odlesňovanie), ale aj pozitívne (ochrana a obnova prírody).

Najväčší priestor pre rozvoj týchto tém poskytuje VO *Človek a príroda*, kde sú štandardy zamerané na ENG bohato zastúpené naprieč všetkými cyklami.

Príležitosti na integráciu environmentálnych tém nájdeme aj vo VO *Človek a spoločnosť*. V prvom cykle žiaci a žiačky objavujú miestnu krajinu a skúmajú, ako ich prostredie ovplyvňuje každodenný život. V druhom cykle sa už venujú pretváraniu krajiny človekom a ochrane prírody na Slovensku. V treťom cykle prechádzajú k analýze globálnych prírodných procesov a prehľbujú svoje chápanie vplyvu ľudských činností na prírodné systémy.

VO *Človek a svet práce* prispieva k tejto téme skúmaním vplyvu ľudskej práce na životné prostredie.

Komponent: Konanie v prospech udržateľnosti

Je zameraný na podporu aktívneho zapájania sa do riešenia environmentálnych výziev a rozvoj schopnosti konať zodpovedne.

V rámci komponentu sa ENG obsahovo zameriava na tematické celky rozvíjajúce očakávané spôsobilosti:

V tematickom celku **Riešenia** sú žiaci a žiačky vedení/vedené k skúmaniu a navrhovaniu rôznorodých riešení environmentálnych problémov na základnej úrovni, spoznávajú aktérov, ktorí sa riešeniam venujú v praxi. Dôraz sa kladie na posudzovanie účinnosti týchto riešení, teda na porovnávanie toho, ktoré opatrenia sú účinnejšie v rôznych situáciách. Celok **Zodpovedného správania jednotlivca** sa sústreďuje na osobnú zodpovednosť žiakov a žiačok, najmä v kontexte ich každodenných spotrebiteľských návykov. Cieľom je povzbudiť ich k hľadaniu environmentálne šetrnejších alternatív.

Oblasť **Spolupráce a environmentálneho občianstva** sa zameriava na podporu tímovej spolupráce a kolektívneho konania, keďže ochrana prírody a udržateľnosť sú spoločnou výzvou, ktorú nemožno vyriešiť len individuálnymi aktivitami. Neoddeliteľnou súčasťou tejto oblasti je pochopenie toho, ako môžu žiaci prispieť k riešeniu environmentálnych výziev prostredníctvom aktívnej participácie na občianskom živote a rozhodovacích procesoch.

Relevantnosť konania v prospech udržateľnosti je zastúpená naprieč VO. VO *Človek a príroda* sa venuje viacerým environmentálne prospešným aktivitám a umožňuje objavovať možnosti predchádzania rôznym formám znečistenia, minimalizácie odpadu, ochrany biodiverzity či obnovovania ekosystémov.

VO *Človek a spoločnosť* podporuje poznávanie významných inštitúcií a aktérov v komunite, ktorí sa zaoberajú environmentálnymi otázkami, a vedie žiakov a žiačky k identifikovaniu problémov v ich okolí a tvorbe plánov na zmenu. Oblasť tiež pomáha rozvíjať návyky šetrného zaobchádzania so zdrojmi a vedie k pochopeniu vplyvu spotreby na životné prostredie.

VO *Človek a svet práce* prispieva k tejto téme napríklad skúmaním recyklácie, upcyklácie a udržateľnej výroby.

VO *Umenie a kultúra* ponúka priestor pre spoznávanie príkladov angažovaného umenia. Praktické príležitosti pre dobrovoľníctvo, charitatívnu činnosť a aktívne zapojenie environmentálnych aktivít sú integrované do tematických dní, počas ktorých žiaci realizujú environmentálne projekty.

Prieniky ENG s obsahovými a výkonovými štandardmi je možné sledovať aj v digitálnej verzii ŠVP ZV 2023. Vzdelávacie štandardy, ktoré explicitne alebo implicitne obsahujú prepojenie na ENG, obsahujú ikonku uvedenú pri PG.

4. Iné možnosti integrácie environmentálnej gramotnosti

Dôležitosť ENG reflektuje ŠVP už vo svojej úvodnej časti, kde je uvedené, že vzdelávanie pre 21. storočie sa má vyznačovať aj „zodpovednosťou za udržateľnosť života na Zemi (zelená škola)“. Na základe absolventského profilu by žiak/žiačka mal/-a byť po absolvovaní základného vzdelávania spôsobilý/spôsobilá „konať v súlade s hodnotami smerujúcimi k ochrane životného prostredia a udržateľného života“. To znamená, že ENG nie je len prierezovou gramotnosťou vo vyučovaní, ale aj súčasťou kultúry, étosu a každodennej prevádzky školy.

Tento prístup si vyžaduje nielen zodpovedanie otázky, čo sa učí, ale aj prečo a s akým cieľom. Škola, ktorá sa rozhodne profilovať ako environmentálne uvedomelá a udržateľná, môže tieto princípy zakotviť vo svojej vízii a strategických dokumentoch. Vízia školy sa následne odráža aj v samotnom spôsobe učenia. Výskumy ukazujú, že školy, ktoré úspešne zaviedli celoškolský prístup, vytvárajú prostredie dôvery, zvedavosti, spolupráce, participácie a demokracie. Žiakom a žiačkam sa tak poskytujú príležitosti na samostatné rozhodovanie a realizáciu environmentálnych aktivít.

Nemenej dôležité je, kde a s kým učenie prebieha. Environmentálne uvedomelé správanie sa najlepšie kultivuje v prostredí, ktoré sa reálne snaží správať udržateľne. Viditeľné by malo byť úsilie školy o šetrenie zdrojov, energetickú účinnosť, zdravé školské obedy a prírode blízke školské areály. Najlepšie je, ak sa do snahy o environmentálne priateľské správanie školy zapoja aj žiaci a žiačky.

PRÍKLAD

Žiaci môžu zbierať a interpretovať údaje o prevádzke školy a hľadať príležitosti na úspory, či už pri hospodárení s vodou, predchádzaní vzniku odpadov, monitorovaní spotreby elektrických spotrebičov, alebo počítaní uhlíkovej stopy školy. Takéto aktivity môžu byť súčasťou samostatných hodín, tematických dní, ale i dlhodobých projektov.

Podpora ENG môže, samozrejme, prebiehať aj mimo školy. Učenie (sa) vonku poskytuje žiakom a žiačkam priamy kontakt s prírodou a umožňuje im lepšie porozumieť ekologickým procesom, prírodným javom, vzťahom medzi organizmami a ich prostredím. Tento prístup sa ale neobmedzuje len na prírodné vedy.

PRÍKLAD

V rámci matematiky môžu žiaci vonku merať vzdialenosti alebo precvičovať priestorovú predstavivosť pomocou tvarov prírodných objektov. Ďalším príkladom je využitie priamej a nepriamej úmernosti pri záhradných prácach, kde vypočítavajú čas potrebný na hrabanie lístia podľa počtu zapojených osôb. Podobne môžu odmeriavať, koľko času zaberie prejsť rôzne vzdialenosti pri rôznych rýchlostiach, ideálne v príjemnom prírodnom prostredí.

VO *Človek a príroda* a *Človek a spoločnosť* ponúkajú množstvo priestoru pre bádateľsky orientované učenie, ktoré nabáda k aktívnemu objavovaniu a skúmaniu tém. Využíva situácie, ktoré odporujú súčasnemu porozumeniu žiakov a žiačok, čo prebúdzajú ich túžbu „prísť veciam na kĺb“. Kladú otázky, formulujú hypotézy, vykonávajú pokusy, zbierajú údaje a vyhodnocujú výsledky, ktoré potom prezentujú.

PRÍKLAD

V rámci výskumného projektu môžu žiaci skúmať takzvanú „novú divočinu“ – neudržiavané miesta, ako sú napríklad zarastené sady alebo opustené dvory, kde často nachádzame prekvapivo bohatú biodiverzitu. Povedzte im, že sa zúčastnia na botanickej expedícii. Pýtajte sa na ich predpoklady o tom, koľko druhov rastlín a hmyzu môžu nájsť a či niektoré z nich môžu byť chránené. Pomocou kľúčov na určovanie rastlín a hmyzu môžu svoje predpoklady overiť a výsledky prezentovať svojim spolužiakom.

Využívaním miestne ukotveného vzdelávania môžeme zapájať žiakov a žiačky do skúmania environmentálnych tém v kontexte ich každodenného života. Tento prístup môže zahŕňať spoznávanie miestnej komunity či spoluprácu s jej zástupcami, verejnými inštitúciami, so zástupcami občianskej spoločnosti, s výskumníkmi, podnikateľmi a mnohými ďalšími, ktorí môžu sprostredkovať autentické zážitky pre učenie.

PRÍKLAD

Môžete zorganizovať návštevu miestneho výrobcu, v rámci ktorej by sa žiaci na konkrétnom príklade dozvedeli o životnom cykle produktov od získavania surovín cez spracovanie až po predaj. Môžu identifikovať, aký vplyv má výroba v jednotlivých krokoch na životné prostredie a akým spôsobom výrobcovia pracujú na zmiernení tohto dopadu. Takýmto spôsobom je možné prepojiť VO *Človek a svet práce*, *Človek a spoločnosť* či *Človek a príroda*.

Ďalším možným prístupom je prepájanie ENG s prierezovou mediálnou gramotnosťou. Môže ísť o aktivity využívajúce napríklad princípy žurnalistiky orientovanej na riešenia. Žáner sa venuje tomu, ako rôzne inštitúcie, organizácie, komunity a jednotlivci riešia problémy, ktoré metódy sú úspešné a ktoré nie, pričom sa snaží poukázať i na to, prečo fungujú a prečo nie.

PRÍKLAD

Žiaci a žiačky si zvolia environmentálnu výzvu, ktorá ich zaujíma. Zadať im úlohu zistiť čo najviac informácií o tom, ako sa dá vybraná výzva riešiť. Na základe svojich zistení potom môžu vytvoriť multimediálny obsah – blogový príspevok, podcast, video či príspevok do školského časopisu. Dôležité je, aby vedeli dôkazmi podložiť účinnosť skúmaného riešenia. Môžu poukázať aj na to, v čom je riešenie obmedzené. Takáto aktivita aplikuje prierezové gramotnosti do VO *Jazyk a komunikácia*, pričom poskytuje priestor aj informatike.

VIAC INFO

Pri príprave aktivít smerujúcich k ENG môžete využívať metodické materiály a inšpirácie, ktoré zverejňujeme na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník environmentálnej gramotnosti

Biodiverzita

Pojmom biodiverzita označujeme rôznorodosť foriem života na rôznych úrovniach:

- Genetická rozmanitosť v rámci určitého druhu.
- Druhovú rozmanitosť všetkých rastlín, živočíchov a mikroorganizmov.
- Rozmanitosť spoločenstiev organizmov v ekosystémoch.

Ekosystém

Ekosystém je funkčnou sústavou živých a neživých zložiek životného prostredia, ktoré sú navzájom spojené výmenou látok, tokom energie a odovzdávaním informácií a ktoré sa vzájomne ovplyvňujú a vyvíjajú v určitom priestore a čase.

Environmentálny problém

Predstavuje narušenie alebo negatívnu zmenu v životnom prostredí spôsobenú ľudskou činnosťou alebo prírodnými procesmi, ktorá je vnímaná ako problém, pretože ohrozuje hodnoty dôležité pre spoločnosť alebo fungovanie prírodných procesov. Prejavuje sa nepriaznivým dopadom na živé organizmy, ekosystémy, prírodné zdroje, ľudské zdravie či blahobyt (napr. znečistenie ovzdušia a vôd, odlesňovanie, strata biodiverzity, nadmerné čerpanie zdrojov, dôsledky klimatickej zmeny).

Environmentálny konflikt

Je to spor alebo nezhoda medzi rôznymi spoločenskými aktérmi (napr. jednotlivcami, skupinami, inštitúciami, štátmi), ktorá sa týka prístupu k environmentálnym zdrojom, ich využívaniu a spravodlivej distribúcii alebo pramení z rozdielnych názorov na príčiny, dôsledky a najmä spôsoby riešenia environmentálnych problémov.

Klimatická kríza

Termín používaný na zdôraznenie vážnosti a naliehavosti globálnej zmeny klímy a jej rozsiahlych nepriaznivých dopadov na životné prostredie a ľudskú spoločnosť. Poukazuje na potrebu zásadných opatrení na zmiernenie zmien spôsobených najmä emisiami skleníkových plynov z ľudskej činnosti a zmien vo využívaní pôdy a krajiny.

Recyklácia

Proces zhodnocovania odpadu, ktorou sa odpad opätovne spracuje na výrobky, materiály alebo látky určené na pôvodný účel alebo iné účely. Jej cieľom je znížiť spotrebu primárnych surovín, šetriť energiu, znížovať znečistenie a znižovať objem odpadu ukladaného na skládky.

Scenáre budúcnosti

Sú to príbehy, ktoré nám umožňujú predstaviť si a premyslieť, akými rôznymi smermi sa môže budúcnosť uberať. Dôležité je poznamenať, že nejde o presné predpovede, ale o vierohodné opisy toho, ako by sa budúcnosť mohla vyvíjať za určitých predpokladov, napr. trendov. V environmentálnom kontexte nám napríklad pomáhajú pochopiť možné dôsledky ľudských aktivít na životné prostredie a spoločnosť (napr. rozvíjajú predstavivosť o tom, ako by mohla vyzeráť budúcnosť s pokračujúcou degradáciou životného prostredia verzus v scenári, kde je príroda zdravá).

Udržateľnosť (udržateľný rozvoj)

Udržateľný rozvoj predstavuje ucelený prístup k ekonomickému, sociálnemu a environmentálnemu rozvoju, ktorého cieľom je uspokojiť potreby súčasných generácií bez toho, aby bola ohrozená schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby. Udržateľný rozvoj usiluje o rovnováhu medzi ekonomickou prosperitou, sociálnou spravodlivosťou a ochranou životného prostredia. Novodobé definície udržateľného rozvoja, napríklad tá, s ktorou pracuje kompetenčný rámec Európskej komisie pre udržateľnosť (GreenComp), idú o krok ďalej a vo svojej definícii zohľadňujú potreby nielen ľudských generácií, ale aj ostatných foriem života: „Udržateľnosť znamená uprednostňovať potreby všetkých foriem života a planéty tým, že sa zabezpečí, aby ľudská činnosť neprekračovala medze našej planéty.“

Upcyklácia

Je to proces premeny odpadových materiálov, vedľajších produktov alebo nepotrebných výrobkov na nové produkty, ktoré majú vyššiu kvalitu, úžitkovú, estetickú či environmentálnu hodnotu ako pôvodný materiál. Na rozdiel od recyklácie (ktorá materiál opätovne spracúva na surovinu, niekedy aj s nižšou kvalitou) upcyklácia zvyšuje hodnotu transformovaného odpadu a dáva mu nový účel.

Vymedzenie environmentálnej gramotnosti

Environmentálna gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Rešpektujúci vzťah k prírode
2. Fungovanie prírody a vplyv človeka
3. Prepojenosť sveta
4. Konanie v prospech udržateľnosti

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre environmentálnu gramotnosť

Environ- mentálna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Oceniť význam prírody a živých tvorov pre život človeka. 2. Rozpoznať rozdiel medzi živými a neživými zložkami prírody a opísať ich vzájomné vzťahy. 3. Vysvetliť, ako naše každodenné činnosti ovplyvňujú prírodu. 4. Realizovať jednoduché aktivity na ochranu prírody.	1. Vysvetliť, ako ľudské aktivity ovplyvňujú životné prostredie na lokálnej úrovni. 2. Vysvetliť, aké globálne dôsledky môžu mať lokálne environmentálne aktivity. 3. Zhodnotiť výhody a nevýhody vybraných environmentálnych riešení. 4. Reflektovať vlastné spotrebné správanie a zvažovať, ako ho meniť na environmentálne šetrnejšie. 5. Zapájať sa do spoločných rovesníckych environmentálnych projektov.	1. Spoznávať jednotlivé zložky životného prostredia, ako aj vzťahy, ktoré medzi nimi existujú. 2. Rozvíjať pozitívny vzťah k životnému prostrediu a zvažovať, ktoré ľudské hodnoty a potreby prispievajú/nepriprievajú k ochrane životného prostredia a udržateľnosti. 3. Identifikovať príčiny a dôsledky konkrétnych environmentálnych problémov, porovnávať a analyzovať ich riešenia vrátane vlastného konania. 4. Aktívne presadzovať piliere udržateľnosti a uvedomovať si závislosť ľudskej spoločnosti a ekonomiky od životného prostredia. 5. Prebrať zodpovednosť, osobne sa angažovať a spolupracovať v ochrane životného prostredia a presadzovaní udržateľnosti prostredníctvom aktivít primeraných veku.

Rámcový klúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Rešpektujúci vzťah k prírode	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Citlivosť k prírode	• Vyjadriť svoje pocity z pozorovania prírody. • Staráť sa o rastlinu/živočícha v spolupráci s dospelým. • Zaznamenávať zmeny v raste rastlín alebo správaní živočíchov, o ktoré sa stará.	• Pomenovať, čo môže živým tvorom škodiť alebo spôsobiť utrpenie. • Vyjadriť vlastné pocity z pobytu v prírode.	
Správanie v prírode	• Vymenovať zásady správania v prírode. • Správať sa podľa zásad v prírode.	• Uviesť dôsledky poškodzovania prírody a zásad správania človeka v prírode. • Zdôvodniť potrebu upozorňovania na poškodzovanie prírody a nevhodné správanie človeka v prírode.	• Kriticky posúdiť príčiny a dôsledky porušovania zásad správania človeka v prírode.
Proenvironmen- tálne hodnoty	• Vysvetliť, prečo je príroda dôležitá pre život človeka a prečo by sme ju mali chrániť.	• Vyjadriť vlastné hodnoty vo vzťahu k prírode, životnému prostrediu a všetkým formám života na Zemi. • Zhodnotiť svoje každodenné činnosti a ich súlad s hodnotami ochrany prírody.	• Diskutovať o rôznych hodnotových a etických pohľadoch na prírodu. • Uviesť konkrétne príklady, ako rôzne hodnotové orientácie podporujú alebo ohrozujú ochranu prírody a udržateľnosť na Zemi.
Komponent 2: Fungovanie prírody a jej vplyv na život človeka	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Základné ekologické deje a zákonitosti	• Vysvetliť rozdiely medzi živými a neživými zložkami prírody. • Pomenovať základné potreby živých tvorov a spôsoby ich naplňovania. • Uviesť príklady závislosti medzi rastlinami a živočíchmi.	• Uviesť príklady priamej závislosti organizmov od živých a neživých zložiek prostredia. • Skúmať vplyv zmeny prostredia na naplňovanie potrieb organizmov. • Poznávať rôzne prírodné spoločenstvá vo svojom okolí a typické druhy rastlín a živočíchov žijúcich v nich. • Uviesť príklady rovnováhy/nerovnováhy v ekosystémoch. • Zdôvodniť dôležitosť biologickej rozmanitosti.	• Vysvetliť pôsobenie zemských sfér na klimatický systém Zeme. • Analyzovať vplyvy narušenia prírodných cyklov v dôsledku ľudskej činnosti na biodiverzitu a stabilitu ekosystémov. • Vysvetliť vzájomnú prepojenosť organizmov a prostredia, v ktorom žijú, na konkrétnych príkladoch. • Uviesť rôzne príklady prispôbovania sa organizmov vo svojom životnom prostredí pod vplyvom jeho zmien.
Základy ekológie človeka	• Identifikovať prejavy ľudskej činnosti a ich vplyv na životné prostredie v okolí domova či školy. • Vyjadriť, ako môže životné prostredie ovplyvňovať človeka.	• Identifikovať rozdiely medzi prírodnými, poloprírodnými a umelými ekosystémami. • Vysvetliť na konkrétnych príkladoch priaznivé/nepriaznivé vplyvy ľudskej činnosti na jednotlivé zložky životného prostredia.	• Zdôvodniť význam rôznych druhov ekosystémových služieb pre človeka. • Vysvetliť na konkrétnych príkladoch vzťah medzi kvalitou životného prostredia a vlastným zdravím.

Komponent 3: Prepojenosť sveta	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Environmentálne problémy a konflikty	Identifikovať environmentálny problém vo svojom okolí s pomocou dospelého.	- Opísať lokálny environmentálny problém. - Zhodnotiť, ako sa ho/jej lokálny environmentálny problém týka, či a ako sa na ňom osobne podieľa.	- Formulovať vlastné stanovisko k vybranému environmentálnemu problému z historického, zo spoločenského a z ekonomického hľadiska. - Pomenovať príčiny environmentálnych konfliktov a pozície rôznych aktérov zúčastňujúcich sa na nich.
Udržiateľnosť	- Opísať, ako môže zmena v jednej časti prírody ovplyvniť iné časti prírody. - Vysvetliť, prečo je dôležité deliť sa s ostatnými ľuďmi o prírodné zdroje (napr. o vodu či čistý vzduch).	- Pomenovať globálne dôsledky lokálnych aktivít. - Diskutovať o pozitívnych a negatívnych vplyvoch vybraných hospodárskych aktivít na životné prostredie a spoločnosť.	- Zhodnotiť závislosť ľudskej spoločnosti a ekonomiky od životného prostredia. - Vysvetliť princípy udržateľného rozvoja a ich aplikáciu v každodennom živote. - Diskutovať o potrebách rôznych, zvlášť budúcich generácií pri téme udržateľnosti.
Budúcnosť	Znázorniť podobu sveta, v ktorom sa ľudia dobre starajú o prírodu a svoje okolie.	- Uviesť príklady toho, ako ľudské aktivity v minulosti ovplyvnili životné prostredie a spoločnosť v súčasnosti. - Vyjadriť svoju predstavu o podobe udržateľnej budúcnosti.	- Uviesť scenáre – podoby životného prostredia v budúcnosti. - Navrhnuť scenáre udržateľného rozvoja.
Komponent 4: Konanie v prospech udržateľnosti	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Riešenia	- Identifikovať aktérov (osoby a skupiny) ochrany prírody vo svojom okolí. - Identifikovať s pomocou dospelého vo svojom okolí aktivitu alebo opatrenie pomáhajúce prírode.	- Opísať činnosť organizácie alebo osôb venujúcich sa ochrane životného prostredia. - Porovnať výhody a nevýhody rôznych environmentálnych opatrení vo svojom okolí.	- Porovnať environmentálne aktivity rôznych lokálnych a globálnych aktérov a ich prínos pre ochranu životného prostredia, klímy či udržateľného rozvoja. - Navrhnuť konkrétne opatrenia na ochranu životného prostredia na základe výsledkov mapovania vplyvu svojej školy naň.

Komponent 4: Konanie v prospech udržateľnosti	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Zodpovedné správanie jednotlivca	- Identifikovať každodenné aktivity vlastné/rodiny/triedy ovplyvňujúce prírodu. - Pomenovať základné šetriace a ochraňujúce opatrenia voči prírode.	- Vysvetliť jednotlivé etapy životného cyklu vybraných výrobkov. - Opísať vplyv vlastného spotrebného správania na životné prostredie pomocou konkrétnych príkladov.	- Analyzovať vplyv spotrebiteľského správania na globálne environmentálne problémy. - Diskutovať pri výrobkoch a službách o alternatívach šetrnejších k životnému prostrediu.
Spolupráca a environmentálne občianstvo	Zapájať sa do spoločných aktivít vedúcich k ochrane prírody doma, v škole a v jej okolí.	- Zdôvodniť, prečo je do rozhodovania o životnom prostredí potrebné zapojiť čo najviac aktérov. - Aktívne spolupracovať s rovesníkmi na riešení problému vyplývajúceho z bežnej prevádzky školy.	- Vysvetliť, ako môže účasť v rozhodovacích procesoch prispieť k zlepšeniu životného prostredia. - Zmapovať v spolupráci so spolužiakmi environmentálne problémy vo svojom okolí. - Navrhnuť realizovateľné riešenia na identifikované environmentálne problémy. - Zrealizovať v spolupráci s rovesníkmi vybraný návrh. - Zhodnotiť v spolupráci s rovesníkmi dopad realizovanej aktivity.

4

***Finančná
gramotnosť***

1. Charakteristika finančnej gramotnosti

Finančná gramotnosť (FNG) je schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti.

V rámci štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP) je FNG vymedzená ako samostatná prierezová gramotnosť. Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je rozvinúť u žiakov a žiačok finančnú gramotnosť tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní/schopné:

- využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti;
- reagovať na nové osobné udalosti a neustále sa meniace ekonomické prostredie s ohľadom na premenné veličiny, ako sú vek, rodinné zázemie, pracovné uplatnenie, kultúra či miesto bydliska;
- finančne plánovať svoju budúcnosť a efektívne dlhodobo hospodáriť;
- analyzovať riziká a príležitosti a prijímať zodpovedné rozhodnutia ovplyvňujúce osobnú ekonomickú a finančnú situáciu;
- porozumieť princípom fungovania ekonomických vzťahov v spoločnosti.

FNG je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 17).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Hodnoty a potreby človeka
2. Človek vo sfére peňazí
3. Rozhodovanie a hospodárenie spotrebiteľov
4. Finančný systém
5. Riziko, investovanie a poistenie

Kľúčové spôsobilosti a obsahové komponenty FNG vychádzajú z Národného štandardu finančnej gramotnosti, verzia 1.2.

2. Hlavné zásady práce s finančnou gramotnosťou

FNG nie je statická, je to dynamický proces, ktorý sa mení v závislosti od faktorov, ako sú vek, sociálna situácia, rodinné zázemie, pracovná situácia, kultúra či miesto bydliska. Jej cieľom je zabezpečiť celoživotnú finančnú stabilitu seba a svojej domácnosti.

FNG nie je len o peniazoch, ich získavaní alebo míňaní, sporení alebo požíčianí. Zahŕňa v sebe rôzne ďalšie oblasti, ako sú spotrebiteľská výchova, výchova k protikorupčnému správaniu alebo rozvoj podnikavosti. Tieto témy sú jej dôležitou súčasťou.

Pre zodpovedné rozvíjanie FNG je nevyhnutné pochopiť jej základy. To znamená rozumieť základným pojmom a konceptom, ako sú úspory, úver, úrok, rozpočet, investície, inflácia, poistenie a podobne; rozpoznať praktickú hodnotu finančných zručností v každodennom živote a pochopiť, ako tieto vedomosti môžu prispieť k lepšiemu rozhodovaniu žiakov a žiačok. Mnohí učitelia a učiteľky však môžu cítiť neistotu pri jej vyučovaní, najmä ak sami nemajú silné finančné zázemie. Profesionálny rozvoj, spolupráca s kolegami alebo použitie pripravených vzdelávacích materiálov môže pomôcť pri prekonaní tejto neistoty.

Žiaci a žiačky môžu mať rôzne úrovne porozumenia a skúseností s financiami, učitelia preto musia prispôbiť obsah tak, aby bol prístupný všetkým. Najlepšie je prakticky aplikovať finančné koncepty.

Učitelia a učiteľky by mali hľadať spôsoby spájania finančných pojmov s reálnymi životnými situáciami, aby sa žiakom uľahčilo porozumenie. Pritom by sa mali snažiť prekonávať akékoľvek predsudky žiakov o financovaní a finančných schopnostiach, ktoré môžu byť založené na ich sociálnom alebo ekonomickom pozadí.

FNG je kľúčová spôsobilosť pre celoživotné úspešné riadenie osobných financií. Je to viac ako len teoretický obsah – ide o dôležitý nástroj pre budúci samostatný život. Poskytuje zručnosti na lepšie rozhodovanie v budúcnosti, čím pripravuje na zvládanie situácií, ako sú hospodárenie s peniazmi, riešenie dlhov či plánovanie dôchodku.

Zásady práce v oblasti FNG na základnej škole:

1. Vekovo primeraná forma

Žiaci a žiačky v základnej škole potrebujú finančné témy podávané jednoduchou a zábavnou formou. Používajte aktivity, hry, príbehy a ilustrácie vysvetľujúce základné finančné koncepty, ako sú šetrenie, rozpočet a hodnota peňazí.

2. Zážitkové učenie

Žiaci a žiačky sa lepšie učia prostredníctvom praktických skúseností a aktívnej práce s obsahom. Vytváranie malých projektov, ako napríklad triedny trh alebo simulácia rodinného rozpočtu, im pomáha pochopiť reálne aplikácie finančných konceptov.

3. Postupné budovanie spôsobilostí

FNG by mala byť zavádzaná postupne. Na prvom stupni sa môžu žiaci a žiačky učiť o hodnotách peňazí, osobnom rozpočte, na druhom stupni sa učia o základoch rozpočtovania domácnosti, úsporách a základných bankových produktoch.

4. Prepojenie s každodenným životom

Je dôležité, aby žiaci a žiačky rozumeli, ako sa finančné témy týkajú každodenného života. Príklady ako nákupy, plánovanie oslavy alebo sporenie na hračku

im umožňujú pochopiť význam peňazí a ich zodpovedné použitie. Je dôležité, aby sa citlivo reflektovala aj sociálna situácia žiakov a žiačok, najmä tých zo sociálne slabších rodín.

5. Zameranie na hodnoty a zodpovednosť

Žiaci a žiačky by sa mali učiť aj o hodnote peňazí a o tom, že za finančné rozhodnutia nesú zodpovednosť. Diskusie o sporení, míňaní a delení sa, požičiavaní (nielen peňazí) môžu podporiť zodpovedné finančné správanie v budúcnosti.

6. Interdisciplinárny prístup

FNG by mala byť integrovaná do rôznych predmetov, ako sú matematika (počítanie s peniazmi), etická výchova (rozhodovanie, zodpovednosť), občianska náuka (finančný trh) alebo technika, výtvarná výchova (vytváranie jednoduchých podnikateľských nápadov, tvorivosť).

7. Spolupráca s rodičmi

Rodičia by mali byť zapojení do vzdelávania svojich detí o financiách alebo by o ňom mali byť aspoň informovaní. Mali by dostať informácie o tom, ako škola realizuje finančné vzdelávanie, a byť ubezpečení o tom, že nebude vyžadovať ich osobné alebo citlivé údaje ani narábať s nimi. Škola môže organizovať workshopy alebo poskytovať materiály, ktoré pomôžu rodičom podporiť finančné vzdelávanie doma.

8. Podpora kritického myslenia

Žiaci a žiačky by mali byť vedení ku kritickému premýšľaniu o financiách. Vzájomná diskusia o reklamách (praktické prepojenie s mediálnou výchovou), o tom, ako sa rozhodujú o nákupe, či o rizikách zadlženia ich pripraví na zodpovedné finančné rozhodnutia v budúcnosti.

3. Finančná gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

FNG je integrovaná vo viacerých vzdelávacích oblastiach. V jednotlivých vzdelávacích cykloch sa postupne naplňajú jej ciele.

V prvom cykle je zameraná na koncepty a situácie týkajúce sa bezprostredne žiakov a žiačok ich blízkeho okolia. Dôraz sa kladie na zážitkové a praktické získavanie spôsobilostí.

Príklady: Skúsenosti s nakupovaním – simulácia nakupovania, skúsenosti s domácimi prácami, simulácia poskytovania osobných údajov.

V druhom cykle sa rozširuje na rodinu a širšie okolie.

Príklady: Simulácia trhoviska bez peňazí (výmenný obchod) a s peniazmi (manipulácia s bankovkami a mincami – kontrola výdavku, platba kartou), situačné hry – zabezpečovanie životných potrieb členov rodiny, projekt – porovnávanie cien tovarov a služieb od rôznych dodávateľov.

V treťom cykle sa kladie dôraz na praktické využitie FNG v budúcom živote, plánovanie a správanie sa spotrebiteľov.

Príklady: návrh triedneho výletu, organizácia dobročinného podujatia, návrh podnikateľského zámeru, zostavenie rozpočtu domácnosti aj s návrhmi na korekciu, analýza reklamy.

Finančné vzdelávanie je možné začleniť do každej vzdelávacej oblasti, podstatou je, aby to bolo nenásilnou formou a na tých miestach, kde bude tvoriť prirodzené doplnenie vzdelávacieho obsahu, prípadne sa dá vzdelávací obsah demonštrovať na príkladoch a úlohách z finančnej gramotnosti. Konkrétne prieniky štandardov vzdelávacích oblastí s FNG môžete overiť cez digitálny ŠVP.

Integrácia finančného vzdelávania do hlavných vyučovacích predmetov môže byť veľmi efektívna, ak sa zohľadnia rôzne metódy a predmety poskytujúce priestor na zavedenie týchto tém. Dôležitá je dohoda vyučujúcich a ich spoločná participácia na realizácii finančného vzdelávania.

Finančné vzdelávanie môže byť efektívne integrované do existujúcich predmetov.

- **Matematika:** Žiaci môžu pracovať s úlohami, ktoré zahŕňajú výpočty týkajúce sa peňazí, ako sú úroky, zľavy, výdavky, príjmy alebo rozpočty. Môžu riešiť praktické úlohy, ako vypočítať mesačné výdavky alebo náklady na dovolenku.
- **Občianska náuka:** Tento predmet poskytuje priestor na diskusiu o zodpovednom hospodárení s peniazmi, finančných rizikách a význame sporenia. Žiaci môžu tiež diskutovať o spoločenských a ekonomických otázkach, ako sú dane alebo dlh.
- **Etická výchova:** Na hodinách je možné analyzovať etické, postojové a hodnotové hľadiská finančných oblastí vrátane ochrany osobných údajov, rôzne finančné rozhodnutia, napríklad kúpiť alebo prenajať, sporiť alebo míňať, a diskutovať o dôsledkoch jednotlivých možností.
- **Človek a svet práce:** V rámci tohto predmetu sa môžu učiť o podnikaní, vytvárať jednoduché podnikateľské plány alebo simulovať malé podnikanie, ako je napríklad školský trh.
- **Slovenský jazyk a literatúra:** Diskusie o reklamách a marketingových stratégiách môžu pomôcť žiakom pochopiť, ako funguje spotrebiteľské správanie, a naučiť ich kriticky pristupovať k výdavkom.
- **Informatika:** Žiaci môžu využívať digitálne nástroje a aplikácie na správu rozpočtu, učenie sa o bezpečnosti pri poskytovaní osobných údajov, používaní elektronických platieb alebo na tvorbu finančných prehľadov.

Čiastkovo sa dá uplatniť aj v ďalších vyučovacích predmetoch: cudzí jazyk (rôzne meny a ich prevod na euro), fyzika/biológia/chémia (sporenie pri téme energia, odpady), dejepis (výmenný obchod, historické hľadisko používania peňazí), geografia (plánovanie exkurzií, školských výletov, dovolení), telesná a športová výchova (čestné správanie, životný štýl a jeho vplyv na financie).

Integrácia finančného vzdelávania do rôznych vyučovacích predmetov a činností pomáha postupne budovať finančné kompetencie kľúčové pre budúcu samostatnosť a schopnosť zvládať finančné výzvy v reálnom živote.

4. Iné možnosti integrácie finančnej gramotnosti

Napriek tomu, že kľúčové aspekty FNG sú súčasťou jednotlivých vzdelávacích oblastí, škola má pri jej integrácii aj iné možnosti. Pri začleňovaní odporúčame zohľadňovať strategické ciele, hodnoty, kultúru školy, aktuálne potreby žiakov a žiačok, komunity, regiónu, ďalších aktérov vzdelávania a možnosti podmienok školy. Dôležitá je aj dohoda jednotlivých aktérov vzdelávania, aby boli pokryté jej kľúčové oblasti.

V rámci disponibilných hodín je možné vytvoriť **samostatný vyučovací predmet** reflektujúci ciele FNG. Zo správy Štátnej školskej inšpekcie, ktorá zisťovala úroveň dosiahnutých kompetencií žiakov 9. ročníka ZŠ v oblasti FNG, vyplynulo, že žiaci a žiačky až 83 % škôl, v ktorých bol v rámci školského vzdelávacieho programu vytvorený samostatný predmet obsahovo korešpondujúci s FNG, sa umiestnili v najlepšej štvrtine. Vhodným východiskom k vytvoreniu samostatného predmetu je práve vymedzenie očakávaných spôsobilostí a kľúčového obsahu v tabuľke na konci kapitoly. V rámci povinných **tematických dní v 2. a 3. cykle** je možné realizovať viaceré typy aktivít.

PRÍKLADY

Projektové vyučovanie

Školský trh: Žiaci môžu zorganizovať školský trh, kde budú vytvárať a predávať výrobky. Učia sa tak o ceno- tvorbe, výdavkoch, príjmoch a zisku.

Podnikateľský plán: Žiaci môžu vytvoriť jednoduchý podnikateľský plán zahŕňajúci výpočty počiatočných nákladov, očakávaných ziskov a rizík. Tento plán budú prezentovať pred ostatnými.

Praktické ukážky a návštevy odborníkov

Finančné vzdelávanie môže byť obohatené o návštevy odborníkov a odborníčok z praxe a o zdieľané reálne skúsenosti:

- Exkurzia do niektorej banky (napr. Národnej banky Slovenska), prednáška odborníka z banky alebo finančného poradenstva: priamo v škole môžu žiakom pomôcť lepšie pochopiť finančné inštitúcie a ich rôzne produkty.
- Prednášky pozvaných rodičov alebo osôb prezentujúcich miestny podnikateľský sektor: môžu rozprávať o svojich skúsenostiach s financovaním podniku alebo osobným hospodárením, môžu priniesť do výučby autentické príbehy a inšpirácie.

Súťažné aktivity

Súťaže môžu zvýšiť záujem o finančné vzdelávanie.

Finančné kvízy: Organizácia kvízov a súťaží na tému financií môže byť efektívnym spôsobom motivácie k učeniu.

Podnikateľské súťaže: Podpora súťaží, kde žiaci prezentujú svoje podnikateľské nápady, môže rozvíjať ich podnikavosť a pochopenie základov finančného plánovania.

Dôležitým faktorom pri rozvíjaní FNG sú rodičia. Ich zapojenie je možné dvoma spôsobmi:

- spoločné aktivity – domáce úlohy zamerané na finančné plánovanie alebo sledovanie výdavkov môžu byť realizované s rodičmi, aby pomohli deťom pochopiť, ako sa financie správajú v reálnom živote;
- workshopy pre rodičov – školy môžu organizovať workshopy pre rodičov, kde získajú informácie, ako môžu podporiť finančné vzdelávanie svojich detí.

PRÍKLADY

Didaktické hry

Stolové hry: K dispozícii sú viaceré stolové hry rozvíjajúce rozhodovanie a zodpovednosť za vlastné rozhodnutia práve v oblasti financií. Napríklad:

- **Monopoly:** Klasická hra, ktorá simuluje investovanie do nehnuteľností, vyberanie nájomného a hospodárenie s peniazmi. Učítelia a učiteľky sa môžu so žiakmi rozprávať o tom, prečo sa rozhodli kúpiť danú nehnuteľnosť, aké sú riziká a výnosy a aké dôsledky majú tieto rozhodnutia na ich finančnú situáciu v hre.
- **Osadníci z Katanu:** Žiaci zbierajú suroviny a obchodujú s nimi, aby stavali cesty, osady a mestá. Táto hra rozvíja strategické rozhodovanie o alokácii zdrojov a obchodných partnerstvách. Hra môže otvoriť diskusiu o tom, ako efektívne hospodáriť so vzácnymi surovinami a aké sú náklady a prínosy rôznych stratégií.
- **Carcassonne:** Žiaci prikladajú dieliky krajiny a umiestňujú na ne svoje figúrky, aby získali body. Hra vyžaduje plánovanie a rozhodovanie o tom, kam umiestniť dieliky a figúrky s ohľadom na potenciálny zisk bodov. Hra môže otvoriť diskusiu o dlhodobých a krátkodobých stratégiách a o tom, ako riskovať pre väčší zisk.

Online hry a simulátory: Existuje mnoho webových stránok a aplikácií ponúkajúcich zábavné hry zamerané na FNG. Napríklad:

- **5 peňazí (NBS):** Portál Národnej banky Slovenska ponúka rôzne vzdelávacie materiály a aktivity pre všetky vekové kategórie vrátane online hier a interaktívnych nástrojov na zlepšenie finančnej gramotnosti. Viac v sekcii venovanej vzdelávaniu na [5 peňazí – finančné vzdelávanie od Národnej banky Slovenska](#).
- **FinQ:** Inovatívny program, ktorý má za cieľ naučiť myslieť a správne sa rozhodovať v kontexte financií. Ide o komplexný program finančného vzdelávania pre školy. Program sa systematicky zameriava na zlepšenie finančnej kultúry a rozvoj kompetencií žiakov a žiačok na základe metodológie DaCoSiDe na každom vyučovacom predmete. Viac na [FinQ](#).
- **Moja Família (Nadácia PARTNERS):** Táto online hra je primárne určená pre ZŠ a zameriava sa na pochopenie financií a riadenie rodinného rozpočtu. Žiaci sa učia o príjmoch, výdavkoch a hodnote peňazí. Je dostupná na stránke [Moja Família: Finančná gramotnosť pre ZŠ](#).
- **FinPlay (Finančná gramotnosť hrou, o. z.):** Ide o online simulátor, v ktorom žiaci prežívajú život v cudzej koži a získavajú poznatky zo sveta financií hravou formou. Simulátor umožňuje sledovať stav financií, plnenie cieľov, výdavky, príjmy a pohyb majetku. Viac informácií na [FinPlay – Finančná gramotnosť hrou, o.z.](#)
- **Peniaze hrou s kapelou (VÚB banka):** VÚB banka vytvorila interaktívne online finančné vzdelávanie pre deti vo veku od 9 do 13 rokov. Projekt kombinuje hru s piesňami, ktoré sprevádzajú dej a pomáhajú pochopiť finančné koncepty. Hra je dostupná zadarmo na stránke www.peniazehrouskapelou.sk.
- **ZLATKA.in:** Stránka [Zlatka.in](#) obsahuje rôzne online aktivity a hry pre žiakov.

VIAC INFO

Pri príprave aktivít smerujúcich k FNG môžete využívať metodické materiály a inšpirácie, ktoré zverejňujeme na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník finančnej gramotnosti

Banka

Finančná inštitúcia, ktorá prijíma vklady, poskytuje úvery a vykonáva ďalšie činnosti v súlade s udeleným bankovým povolením od Národnej banky Slovenska (NBS).

Bežný (osobný) účet

Bankový produkt, prostredníctvom ktorého môže klient vykonávať základné bankové operácie (vklad, výber a prevod peňazí na iný účet). Štandardnými službami spojenými s bežným účtom sú trvalé príkazy a inkasá. Za vedenie bežného účtu si obvyčajne banka účtuje poplatok.

Bohatstvo

Pojem bohatstva je historicky a miestne relatívnou kategóriou, môže to byť stav spoločensky nadpriemerného uspokojovania potrieb alebo súhrn hmotných a nehmotných statkov, v ktorých je nahromadená zhmotnená ľudská práca.

Čistá mzda (netto)

Ak od hrubej mzdy (brutto) odpočítame poistné na zdravotné a sociálne poistenie, prípadne dôchodkové sporenie, dostaneme čistú mzdu.

Daň

Platba fyzických alebo právnických osôb určená zákonom, ktorú vyberá štát a orgány miestnej samosprávy v prospech štátneho rozpočtu a verejných rozpočtov na úhradu verejných výdavkov vo vopred určenej výške a s presne určeným termínom splatnosti. Dane delíme na priame, nepriame a clá.

Debetná karta

Umožňuje okamžitý prístup k vlastným peniazom na bežnom účte. Debetná platobná karta môže byť vydaná len k bežnému účtu, nemôže teda existovať bez bežného účtu. Pri platbe debetnou kartou v obchode alebo pri výbere z bankomatu používa klient banky vždy iba vlastné peniaze. Najviac môže vybrať peniaze do výšky disponibilného zostatku.

Dlh

Povinnosť dlžníka niečo plniť veriteľovi, druhému účastníkovi záväzkového právneho vzťahu. Z platného záväzku je dlžník povinný niečo dať, konať, niečoho sa zdržať alebo niečo strpieť a veriteľ je oprávnený to od neho požadovať.

Duševné vlastníctvo

Predstavuje majetok nehmotnej povahy, ktorý je výsledkom myslenia a tvorivosti. Môže ním byť napr. vynález, literárne či umelecké dielo, priemyselný dizajn, výkon umelca, obchodná značka, diplomová práca, obsah a adresa webovej stránky, spoločenská alebo počítačová hra, know-how a pod.

Finančný plán

Dokument, ktorý identifikuje finančné ciele a potreby jednotlivca, očakávané budúce príjmy, úspory, investície, poistenie a činnosti zamerané na zvládanie dlhov; v typickom prípade obsahuje aj prehľad o čistom majetku fyzickej alebo právnickej osoby.

Finančný trh

Systém trhových vzťahov, finančných inštitúcií, nástrojov a operácií, ktoré sprostredkujú pohyb dočasne voľných peňažných prostriedkov medzi jeho účastníkmi (veriteľmi a dlžníkmi).

Hodnoty, rebríček hodnôt

Presvedčenie jednotlivca o tom, čo je dôležité, uznané a hodnotné. Toto presvedčenie často ovplyvňuje rozhodnutia jednotlivca.

Hrubá mzda (brutto)

Mzda pred odpočítaním daní, zdravotného a sociálneho poistenia a ďalších povinných a dobrovoľných zrážok.

Chudoba, hmotná núdza

V Slovenskej republike pojem chudoba nie je legislatívne definovaným pojmom. Za jeho synonymum možno považovať pojem hmotná núdza. Hmotná núdza je stav, keď príjem občana a fyzických osôb, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, nedosahuje životné minimum ustanovené osobitným predpisom (zákon o životnom minime) a občan a fyzické osoby, ktoré sa s občanom spoločne posudzujú, si príjem nemôžu zabezpečiť alebo zvýšiť vlastným pričinením. S chudobou súvisia aj všeobecné pojmy sociálne minimum a existenčné minimum, ktoré nie sú oficiálne zadefinované a ani legislatívne upravené.

Inflácia

Dochádza k všeobecnému rastu cien tovarov a služieb, nielen k rastu cien jednotlivých položiek. To znamená, že za jedno euro sa toho dá kúpiť menej ako v minulosti, resp. euro má menšiu hodnotu ako kedysi. Znehodnotenie peňazí, ktorého najčastejším prejavom je celkové zvýšenie cenovej hladiny tovarov a služieb v ekonomike. Opakom je menej bežná deflácia. Rast obeživa v miere presahujúcej množstvo tovaru a služieb na trhu.

Investovanie

Činnosť zameraná na rozloženie (umiestnenie) voľného kapitálu s cieľom jeho zhodnotenia. Najčastejšie ide o nákup cenných papierov, ako sú akcie, dlhopisy, podielové listy a nehnuteľnosti, za účelom dosiahnutia zisku po istom čase. S investovaním je spojené riziko straty, preto je potrebné analyzovať a rozložiť riziko (minimalizovať ho), vyhodnotiť výšku možného výnosu (investičná stratégia) a stanoviť trvanie investície (investičný horizont).

Korupcia

Vo všeobecnosti možno korupciu definovať ako konflikt medzi verejným a súkromným záujmom, ktorý sa prejavuje zneužitím postavenia alebo funkcie v politike, vo verejnej správe alebo v hospodárstve k osobnému prospechu. Typickým znakom korupcie je konanie v tajnosti v rozpore s dobrými mravmi, medzi dvoma alebo viacerými stranami, často spojené s nátlakom na jednu stranu. Slovenské trestné právo pojem korupcia spája s trestnými činmi prijímania úplatku, podplácania, nepriamej korupcie, volebnej korupcie a športovej korupcie. Vo svete sa pod týmto pojmom často vnímajú aj iné formy, napríklad zneužitie právomoci verejného činiteľa, ale i lobing (vplyvy súkromného sektora na verejné inštitúcie), nepotizmus (rodinkárstvo) a klientelizmus (distribúcia statkov a služieb na základe osobných, priateľských, resp. iných spriazneností).

Krádež identity

Vydávanie sa za inú osobu používaním jej mena, čísla kreditnej alebo debetnej karty, čísla sociálneho zabezpečenia alebo iných osobných informácií s cieľom spáchania podvodu.

Kreditná karta

Úverový produkt, ktorý umožňuje klientovi čerpať úver do bankou schválenej výšky úverového limitu. Kreditná karta umožňuje, podobne ako debetná pla-

tobná karta, uskutočňovať platby a výbery hotovosti. Na rozdiel od debetnej platobnej karty klient nemusí mať v banke bežný účet. Majiteľ kreditnej karty môže čerpať úver počas istého obdobia (väčšinou 30 až 50 dní) bezúročne. Po uplynutí bezúročného obdobia musí klient zaplatiť minimálnu splátku (od 5 do 10 % z vyčerpanej sumy) a zostatok úverového limitu môže použiť v ďalšom období.

Likvidita

Schopnosť uhrádzať svoje záväzky. Vlastnosť aktíva/majetku, ktorá umožňuje vymeniť ho za hotovosť bez straty hodnoty.

Majetok

Predstavuje hmotné i nehmotné prostriedky, ktoré vlastní fyzická osoba alebo právnická osoba a prinášajú jej ekonomický úžitok. Z časového hľadiska môže ísť o dlhodobý majetok alebo krátkodobý majetok.

Mzda

Cena práce, obvykle počítaná podľa mzdovej tarify alebo mzdovej sadzby. Vypláca sa v dohodnutých termínoch, spravidla mesačne.

Neživotné poistenie

Samostatný druh poistenia, ktorý zahŕňa poistenie úrazu, poistenie choroby, hnutelných a nehnuteľných vecí proti rôznym rizikám, poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú inej osobe, poistenie úveru, kaucie a rôznych finančných strát, poistenie právnej ochrany, asistenčné služby a pod.

Platobná karta

Umožňuje majiteľovi vyberať hotovosť (napríklad z bankomatu alebo na pobočke banky) a uhrádzať platby za tovary a služby (pomocou platobného terminálu alebo imprinteru). Najrozšírenejším druhom platobných kariet na Slovensku je debetná karta, ktorá je naviazaná na bežný účet. Majiteľ karty používa vlastné finančné prostriedky z vlastného účtu. Ďalším druhom je kreditná karta, v prípade ktorej klient čerpá úver z banky.

Podnik

Súbor hmotných, osobných a nehmotných zložiek podnikania. Je to samostatný ekonomicko-právny subjekt, ktorý využitím istého súboru výrobných činiteľov vyrába výrobky alebo poskytuje služby potenciálnym užívateľom.

Podnikanie

Sústavná činnosť uskutočňovaná podnikateľom vo vlastnom mene, na vlastnú zodpovednosť s cieľom dosiahnuť zisk. Podnikanie upravujú Obchodný zákonník, Živnostenský zákon a Občiansky zákonník. Právne formy podnikania sú: živnosti, obchodné spoločnosti, družstvá, osobitné formy podnikania.

Podnikateľský zámer

Dokument, ktorý zahŕňa podstatné informácie o podniku, o predmete podnikania, o opise produktu činnosti, služieb, plánovaných aktivitách a jeho krátkodobých a dlhodobých cieľoch.

Poistenie súkromné

Organizované ako dobrovoľné (nepovinné), pričom sa v ňom okrem princípu solidarity výrazne uplatňuje aj princíp individuálnosti. Vykonávajú ho komerčné inštitúcie na ziskovom princípe. Výšku poistného, výšku poistného plnenia a ďalšie dôležité podmienky tohto poistenia určuje poistná zmluva.

Poistenie verejné

Ide o povinné poistenie, kde okruh poistencov a aj výšku poistného upravuje zákon. Hlavnými druhmi verejného poistenia sú sociálne poistenie realizované Sociálnou poisťovňou a zdravotné poistenie realizované zdravotnými poisťovňami. Verejné poistenie je organizované ako povinné poistenie na princípe solidarity.

Porovnávacie nakupovanie

Proces získavania informácií o produktoch a službách s cieľom nájsť najvyššiu kvalitu alebo vlastnosti za najpriaznivejšiu cenu.

Príjem

V domácnosti sú to peniaze zarobené zo zamestnania, z podnikania alebo z investovania do cenných papierov, výhry a pod. V podnikaní je to suma peňazí, ktoré podnikateľ získava z predaja svojich výrobkov, tovarov alebo služieb. Ide o prírastok peňažných prostriedkov alebo ich ekvivalentov (napr. šeky, peňažné poukážky).

Riziko

Miera pravdepodobnosti straty alebo neistoty návratnosti investície.

Rozpočet

Plán príjmov a výdavkov na určité obdobie. Môže ísť pritom o rodinný rozpočet, rozpočet obce, štátny rozpočet.

Sporenie

Proces vyčleňovania časti príjmu na použitie v budúcnosti. Úspory sú zdrojom okamžitej hotovosti v prípadoch núdze a zároveň sú určené na plnenie krátkodobých cieľov a investovanie.

Spotrebiteľ

Fyzická osoba, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej podnikateľskej činnosti, zamestnania alebo povolania.

Úver

Produkt, pri ktorom banka poskytne na isté vopred stanovené obdobie určenú sumu peňazí a klient sa zaviazne poskytnuté prostriedky vrátiť a zaplatiť úrok.

Výdavky

V domácnosti sú to platby za tovary a služby vrátane stálych výdavkov a premenných nákladov. V podnikaní ide o úbytok peňažných prostriedkov alebo ich ekvivalentov, ktoré súvisia s nákupom dlhodobého a krátkodobého majetku a služieb potrebných na podnikateľskú činnosť.

Životné poistenie

Samostatný druh poistenia zahrňujúci poistenie pre prípad smrti, dožitia, poistenie vena, investičné poistenie, kapitálové poistenie. Delí sa na rezervotvorné, pri ktorom má poistený právo na odkupnú hodnotu v prípade skoršieho zániku, a na rizikové, pri ktorom sa odkupná hodnota netvorí.

Vymedzenie finančnej gramotnosti

Finančná gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Hodnoty a potreby človeka
2. Človek vo sfére peňazí
3. Rozhodovanie a hospodárenie spotrebiteľov
4. Finančný systém
5. Riziko, investovanie a poistenie

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre finančnú gramotnosť

Finančná gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Získať základné poznatky z oblasti FNG, a to najmä vo vzťahu k potrebám a hodnotám človeka. 2. Vnímať peniaze ako prostriedok výmeny. 3. Prevziať zodpovednosť za svoje rozhodnutia, a to aj v súvislosti s osobnými údajmi. 4. Predchádzať rizikám.	1. Zdôvodniť význam a dôležitosť základných ľudských práv, potrieb a hodnôt v živote človeka v súvislosti s finančným zabezpečením seba a svojej rodiny. 2. Vyjadriť hodnotu vecí ako výsledku práce. 3. Plánovať činnosti v súvislosti so svojimi finančnými cieľmi na základe osobného rozpočtu. 4. Uplatňovať základné práva a povinnosti spotrebiteľa. 5. Odhadnúť dobu potrebnú na dosiahnutie konkrétneho finančného cieľa, a to prostredníctvom rôznych foriem.	1. Jednoducho vysvetliť príčiny rôznych stupňov chudoby a bohatstva v spoločnosti a vyhodnotiť ich dôsledky. 2. Identifikovať význam daní ako nevyhnutnej zložky príjmu štátu a ich vplyv na fungovanie jednotlivca a rodiny. 3. Navrhnuť riešenie pri porušení práv spotrebiteľa. 4. Zodpovedne používať finančné produkty, ktoré môže vlastniť. 5. Vysvetliť základný rozdiel medzi úverovými a sporiacimi finančnými produktami. 6. Rozpoznať a hodnotiť negatívne javy, ktoré majú vplyv na verejné aj osobné financie. 7. Plánovať finančné zabezpečenie seba a svojej rodiny do budúcnosti.

Rámcový kľúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Hodnoty a potreby človeka	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Základné ľudské potreby a hodnoty	- Identifikovať svoje základné potreby. - Vysvetliť vzťah medzi svojimi materiálnymi potrebami a financiami ako prostriedkom ich zabezpečenia.	- Opísať postavenie členov rodiny pri zabezpečovaní životných potrieb. - Rozpoznať rozdiel medzi tým, čo skutočne potrebuje (základné ľudské potreby), a tým, čo chce (želaná alebo sny).	- Stanoviť si osobné (finančné) priority a ciele. - Vysvetliť na konkrétnych príkladoch funkciu peňazí ako prostriedku na zabezpečenie životných potrieb.
Majetok	- Pomenovať, čo môžeme a čo nemôžeme vlastniť. - Diskutovať o potrebe starostlivosti o svoje či spoločné veci a o šetrnom zaobchádzaní s nimi.	- Klasifikovať majetok. - Zdôvodniť potrebu ochrany majetku. - Vysvetliť, čo znamená duševné vlastníctvo.	- Identifikovať rôzne druhy majetku. - Prakticky uplatňovať základné práva pri narábaní s duševným vlastníctvom.
Chudoba a bohatstvo	Rozlišovať na príkladoch zo svojho okolia, čo znamená byť bohatý alebo chudobný.	Identifikovať príčiny a dôsledky chudoby a bohatstva.	Diskutovať o príkladoch ekonomickej a sociálnej nerovnosti.
Dobročinnosť	Identifikovať možnosti pomoci v rámci najbližšieho okolia a komunity.	Vysvetliť a zhodnotiť význam dobročinnosti pre komunitu.	Podieľať sa na organizácii dobročinného podujatia pre komunitu.

Komponent 2: Človek vo sfére peňazí	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Peniaze	- Používať peniaze ako univerzálne platidlo. - Aktívne pracovať s eurobankovkami a euromincami.	- Identifikovať ochranné prvky jednotlivých eurobankoviek a euromincí a overiť ich pravosť. - Spoľahlivo rozlíšiť euro od iných mien. - Vysvetliť používanie peňazí v bežných situáciách (hotovostná a bezhotovostná forma peňazí).	- Opísať moderné spôsoby platenia. - Vyhodnotiť výhodnosť hotovostnej a bezhotovostnej platby. - Opísať spôsoby platenia v tuzemskej a zahraničnej mene. - Vykonať prepočet meny (napr. českých korún na euro a naopak).
Cena a cenotvorba	- Porovnávať ceny základných tovarov a služieb v rôznych obchodoch. - Posúdiť vlastné možnosti kúpy vybraného tovaru a služby.	Porovnať ceny vybraných tovarov na základe rôznych kritérií (napr. rôzni výrobcovia a poskytovatelia, miesto výroby a pod.).	Navrhnuť cenu tovaru/služby na základe vybraného princípu cenotvorby.
Dane a odvodový systém			- Rozoznávať základné typy daní. - Uviesť príklady, ako štát využíva príjmy z daní. - Vysvetliť základné fungovanie daňového a odvodového systému v SR.
Príjmy a výdavky	- Opísať vybrané povolania a ich približnú pracovnú náplň. - Diskutovať o tom, že mzda pre jednotlivé povolania nie je rovnaká.	- Identifikovať osobné príjmy a výdavky človeka. - Rozlíšiť príjmy a výdavky domácnosti.	- Diskutovať o možnostiach zvýšenia príjmov a zníženia výdavkov domácnosti. - Vysvetliť pojem mzda (hrubá, čistá, cena práce). - Charakterizovať príjem z podnikateľskej činnosti.
Práca a podnikavosť	- Zhodnotiť vlastné skúsenosti s prácami v domácnosti. - Vysvetliť význam práce pre človeka.	Analyzovať prínos rôznych povolaní pre spoločnosť.	- Zostaviť jednoduchý projektový návrh s prvkami podnikavosti a inovatívnosti (napr. exkluzivita a originalita nápadu, podnikateľský a nepodnikateľský zámer, získanie zdrojov – granty, crowdfunding, zbierka, startup, marketing a reklama, harmonogram a pod.). - Diskutovať o podstate a význame podnikania na príkladoch podnikateľských subjektov v praxi.

Komponent 3: Rozhodovanie a hospodárenie spotrebiteľov	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Sporenie		- Vysvetliť, ako a prečo človek môže sporiť. - Stanoviť si merateľné krátkodobé finančné ciele.	Zostaviť plán na dosiahnutie krátkodobých finančných cieľov.
Finančné plánovanie a rozhodovanie		- Prevziať zodpovednosť za osobné finančné rozhodnutia. - Pomenovať situácie, keď si človek predmety nakupuje a keď si ich požičiava. - Zdôvodniť voľbu nákupu tovaru či služby alebo požičania si predmetu. - Uplatniť zodpovedné rozhodovanie pri nákupe primerane veku.	- Prostredníctvom komunikácie o finančne významných záležitostiach predchádzať konfliktom (finančná inštitúcia, klient). - Uviesť príklady legálnych a nelegálnych postupov pri vymáhaní dlhov.
Osobný a rodinný rozpočet		- Identifikovať osobné príjmy a výdavky človeka. - Rozlíšiť príjmy a výdavky domácnosti.	- Analyzovať prvky osobného rozpočtu (pravidelné a nepravidelné príjmy, výdavky a úspory). - Zostaviť modelový rozpočet domácnosti. - Charakterizovať typy rozpočtov (vyrovnaný, schodkový, prebytkový) na úrovni rodiny a navrhnúť ich riešenie. - Vysvetliť význam „núdzového fondu“ a stanoviť jeho hodnotu.
Požičiavanie peňazí		- Vysvetliť, ako sa peniaze dajú požičať vo finančných inštitúciách. - Diskutovať o tom, čo môže nastať pri požičiavaní si cenných predmetov alebo peňazí.	- Zhodnotiť výhody a nevýhody využívania úveru vrátane používania kreditnej karty. - Vysvetliť na príkladoch jednoduché úročenie. - Analyzovať možnosti získavania finančných prostriedkov cez bankové a nebankové subjekty a dôvody a riziká nákupov na úver.
Práva a ochrana spotrebiteľa		Jednoducho opísať základné práva spotrebiteľov.	- Analyzovať práva spotrebiteľov vrátane práva na reklamáciu a ich uplatnenie v praxi. - Uviesť príklady klamlivých a zavádzajúcich obchodných a reklamných praktík. - Diskutovať o negatívnych vplyvoch falšovaných tovarov (tzv. fejkov).

Komponent 4: Finančný systém	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Štátny rozpočet		Diskutovať, ako sú financované verejné služby (napr. v obci).	- Vysvetliť funkciu štátneho rozpočtu. - Zhodnotiť úlohu inflácie v spoločnosti. - Charakterizovať medzinárodný obchod a postavenie Slovenska v ňom.
Finančný trh a bankové produkty	Vysvetliť, prečo je potrebné zväziť, komu poskytneme osobné údaje a informácie.	- Opísať možné dôsledky odhalenia vybraných osobných informácií. - Diskutovať o základných bankových produktoch (osobný účet, platobná karta, prípadne iné platobné nástroje).	- Vysvetliť možnosti úniku dôležitých osobných informácií. - Zhodnotiť možné dôsledky zneužitia osobných informácií. - Prijímať finančné rozhodnutia na základe svojich reálnych možností a zhodnotiť ich dôsledky. - Porovnať bankové produkty (aj pomocou online nástrojov). - Diskutovať o rozdieloch medzi bankovými a nebankovými subjektmi. - Rozlišovať platobné karty podľa funkcie (debetné, kreditné).
Boj proti korupcii, podvodom	Navrhovať spôsoby riešenia finančných situácií, v ktorých sa stretne s klamstvom, podvodom, nečestným správaním.	Vysvetliť negatívne javy (ako korupčné a podvodné správanie), ktoré môžu mať vplyv na financie.	- Identifikovať korupčné a podvodné správanie. - Kriticky zhodnotiť vplyv vyššie uvedených negatívnych javov na verejné a osobné financie. - Uviesť príklady zneužívania verejných zdrojov.

Komponent 5: Riziko, investovanie a poistenie	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Zdroje rizika v živote jednotlivca i spoločnosti		Uviesť príklady rizík, ktorým môžu čeliť jednotlivci a domácnosti v súvislosti so životom a s majetkom.	Porovnať, ako často sa vyskytujú rôzne rizikové udalosti (na úrovni často/občas/zriedka/takmer nikdy) a na základe dát vysvetliť, nakoľko sa miera rizika líši podľa jednotlivca či geografickej polohy (napr. živelné katastrofy).
Poistenie		- Vysvetliť, prečo a kedy sa ľudia potrebujú poistiť. - Na jednoduchých príkladoch názorne vysvetliť, ako funguje poistenie.	- Vymenovať najbežnejšie druhy udalostí s významným negatívnym dosahom na finančnú situáciu jednotlivca, posúdiť pri nich mieru rizika z hľadiska frekvencie výskytu a následkov a uviesť, ako možno tieto riziká obmedziť či eliminovať na úrovni rozhodnutí jednotlivca (zmenou správania či poistením). - Charakterizovať jednotlivé druhy verejného poistenia využívané v SR (zdravotné poistenie, sociálne poistenie). - Na príkladoch vysvetliť výhody a nevýhody verejného poistenia pre jednotlivcov v rôznych životných situáciách.
Dôchodkový systém			- Charakterizovať na základnej úrovni slovenský dôchodkový systém. - Posúdiť, ako rôzne rozhodnutia jednotlivca ovplyvnia jeho materiálne zabezpečenie v starobe.
Investičné alternatívy		Vysvetliť podstatu investovania (dnes vložím zdroje a v budúcnosti očakávam viac) a posúdiť, či v danej situácii ide o investíciu alebo nie.	- Diskutovať o možnostiach využitia voľných finančných prostriedkov (sporenie, produkty so štátnym príspevkom, nehnuteľnosti). - Zdôvodniť výber konkrétneho produktu pre investovanie voľných finančných prostriedkov. - Analyzovať faktory spôsobujúce rozdielne výnosy pri rôznych aktívach a teoreticky aj prakticky odlíšiť investovanie od špekulatívneho obchodovania. - Na základe dát vysvetliť vzťah medzi rizikom a výnosom z investície.

5

Občianska gramotnosť

Interkultúrna gramotnosť • Mediálna gramotnosť
• Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra

1. Charakteristika občianskej gramotnosti

V rámci štátneho vzdelávacieho programu je občianska gramotnosť (OBG) vymedzená ako samostatná prierezová gramotnosť. Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov rozvinúť občiansku gramotnosť tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- poznať a aktívne využívať stratégie aktívneho občianstva s cieľom pozitívnych zmien vo svojich komunitách,
- byť informovaní, rozumieť procesom a vedieť, ako uplatňovať občianske práva a povinnosti na miestnej, štátnej, národnej a globálnej úrovni v súlade s ľudskými právami a princípmi demokracie,
- orientovať sa v kultúrno-spoločenských reáliách svojho okolia, nadobudnúť a upevňovať svoju lokálnu a regionálnu identitu, ktorá je oporným bodom kultúrnej identity a predpokladom zdravej formy patriotizmu (*cieľ viažuci sa špecificky na regionálnu výchovu*).

Občianska gramotnosť a jej zložky sú v ŠVP ZV 2023 detailnejšie vymedzené v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 17).

Špecifikom občianskej gramotnosti je, že integruje tri zložky:

- mediálnu gramotnosť,
- interkultúrnu gramotnosť,
- regionálnu výchovu a tradičnú ľudovú kultúru.

Vymedzenie OBG sa opiera o európsky Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru a k nim pridružené deskriptory kompetencií pre demokratickú kultúru.

Dôležitosť občianskej gramotnosti je v ŠVP ZV 2023 zdôraznená už v hlavných cieľoch základného vzdelávania. Jedným z nich je, aby každý žiak *mal vybudovaný základný hodnotovo-kultúrny rámec svojej osobnosti, ktorý ho orientuje a sprevádza pri plánovaní a dosahovaní individuálnych životných cieľov, ako aj pri participácii na širších spoločenských, kultúrnych a globálnych aktivitách*.

Občianska gramotnosť výrazne presahuje svojimi cieľmi aj do iných prierezových gramotností. Príkladom môže byť aktuálna téma digitálneho občianstva, pri ktorej je najvýraznejší prienik s digitálnou gramotnosťou. Rada Európy vyhlásila rok 2025 za Európsky rok vzdelávania k digitálnemu občianstvu.

Metodické inšpirácie a publikácie k digitálnemu občianstvu ponúka aj podstránka Učíme - metodický portál - Digitálne občianstvo.

2. Hlavné zásady práce s občianskou gramotnosťou

Občianska gramotnosť predstavuje základný pilier pre formovanie aktívnych, informovaných a zodpovedných občanov, čo je nevyhnutné pre zdravie a vitalitu demokratickej spoločnosti. V súčasnom globálnom prostredí charakterizovanom rýchlym šírením informácií a komplexnými spoločenskými výzvami presahuje OBG rámec memorovania faktov. Zahŕňa kritické myslenie, etické uvažovanie a praktickú občiansku angažova-

nosť. Rozvoj občianskych spôsobilostí je kľúčový pre posilnenie žiakov a žiačok, aby sa stali aktívnymi a zodpovednými aktérmi v rámci svojho blízkeho okolia, komunít, ktoré tvoria, ale aj v širšej lokálnej, štátnej a globálnej perspektíve.

Predkladaný rámec OBG sa riadi dvoma hlavnými cieľmi, ktoré zdôrazňujú jej duálnu povahu: **aktívnu participáciu a informované porozumenie**. Tieto ciele sú:

- **Cieľ 1: Aktívne občianstvo:** Poznať a aktívne využívať stratégie aktívneho občianstva s cieľom pozitívnych zmien vo svojich komunitách.
- **Cieľ 2: Informovaná participácia:** Byť informovaný, rozumieť procesom a vedieť, ako uplatňovať občianske práva a povinnosti na miestnej, štátnej, národnej a globálnej úrovni v súlade s ľudskými právami a princípmi demokracie.

Formulácia týchto dvoch cieľov jasne rozlišuje medzi zložkou zameranou na akciu (využívanie stratégií pre pozitívnu zmenu) a zložkou zameranou na vedomosti/procesy (byť informovaný, rozumieť procesom, uplatňovať práva a povinnosti).

Hlavné ciele sa rozvíjajú v jednotlivých zložkách OBG – mediálnej gramotnosti, interkulturnej gramotnosti a regionálnej výchove a tradičnej ľudovej kultúre.

Pre efektívny rozvoj OBG sú kľúčové nasledujúce pedagogické princípy.

- **Bádateľské a skúsenostne orientované učenie:** Učenie by malo mať činnostný charakter a vychádzať z vlastných skúseností a reflexie žiakov a žiačok namiesto pasívneho prijímania teoretických poznatkov. To zahŕňa praktické činnosti, ako simulácie rozhodovacích procesov, projekty v komunitách a riešenie problémov z reálneho sveta, napríklad konkrétny problém v obci. Samozrejme, predpokladá to aj vedomostnú bázu – byť informovaný, rozumieť politickým či právnym procesom na úrovni obce alebo štátu a vedieť, ako uplatňovať svoje občianske práva a povinnosti.
- **Veková primeranosť a gradácia:** Obsah a metódy musia byť starostlivo prispôbené kognitívnym a sociálnym schopnostiam žiakov a žiačok v rôznych vekových skupinách a cykloch, čím sa zabezpečí postupný a zmysluplný rozvoj spôsobilostí.

PRÍKLAD

1. *cyklus* – žiaci spolu s učiteľom/učiteľkou identifikujú jednoduchý problém v rámci školy a spolu naplánujú kroky na zlepšenie stavu.
2. *cyklus* – žiaci realizujú jednoduchý prieskum vo svojej komunite a na jeho základe navrhnu spoločný projekt, ktorý pomôže vybraným skupinám v komunite.
3. *cyklus* – žiaci sa učia princípy komunitného organizovania; identifikujú potrebu v komunite, ktorá spája rôzne skupiny, sú schopní zostaviť projektový plán a získať podporu zo strany dospelých.

- **Aktívna participácia:** Žiaci a žiačky by mali byť povzbudzovaní/-é, aby sa aktívne zapájali do občianskeho života (napr. tvorba kampane, prezentácie k aktuálnym témam), čím sa posilňuje pocit zodpovednosti za ich výstupy a podporuje aktívna účasť v komunite. Prechod od pasívnej konzumácie k aktívnej zodpoved-

nej tvorbe je zásadne dôležitý pre občiansku gramotnosť. Znamená to, že by sa o demokratických procesoch nemali len učiť, ale ich aj aktívne precvičovať prostredníctvom tvorby a šírenia informácií, angažovania sa a účasti na komunitných iniciatívach. Dôležitým nástrojom participácie sú aj žiacke školské rady.

TIP

Tipy pre uľahčenie práce so žiackymi školskými radami nájdete [TU](#).

- **Rovesnícke učenie a hlas žiakov:** Učitelia a učiteľky by mali využívať žiacky hlas a ich skúsenosti ako zdroje poznania, vytvárať priestor pre diskusie vedené žiakmi a žiačkami a ich vstupy do vyučovania, čím sa podporuje zdieľané učenie a kritická reflexia ich online a offline života. Dôraz na to, aby učitelia a učiteľky vnímali žiakov a žiačky aj ako zdroj poznania a orientácie v nových trendoch, naznačuje zásadný posun aj v úlohe učiteľa/učiteľky. V rýchlo sa vyvíjajúcom občianskom a digitálnom prostredí už nie je len sprostredkovateľom statických vedomostí, ale stáva sa facilitátorom učenia, diskusie a kritického skúmania. To je dôležité, aby občianske vzdelávanie bolo relevantné a pútavé pre súčasné deti a dospievajúcich.

PRÍKLAD

Zistite, odkiaľ žiaci a žiačky čerpajú informácie, ktorých influencerov a médiá sledujú, aké témy sú pre nich zaujímavé a čo by chceli zmeniť v škole alebo vo svojom okolí. Dajte im priestor, aby o svojich skúsenostiach hovorili.

3. Občianska gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach a v kultúre školy

Občianska gramotnosť sa často spája najmä so VO *Človek a spoločnosť*, v ktorej má prirodzene najväčší priestor. Odporúčané je však jej komplexné uchopenie naprieč rôznymi VO a vyučovacími predmetmi. Tento prístup posilňuje myšlienku, že občianska angažovanosť preniká do všetkých aspektov života a učenia. Prirodzené prepojenia a príklady možno nájsť v rôznych VO.

- **Človek a spoločnosť:** Táto oblasť slúži ako hlavná predmetová oblasť pre explicitné občianske vzdelávanie. Najväčší priestor má v občianskom komponente.

PRÍKLAD

V obsahových štandardoch občianskeho komponentu má v každom cykle svoje miesto tematický celok zameraný na aktívne občianstvo.

1. cyklus: *Aktívny a zodpovedný žiak* – vybrané obsahové štandardy: *jednoduchý prieskum o možnostiach zlepšenia života a prostredia v triede, škole, obci a jej blízkom okolí; prejavy pomoci a solidarity k ľuďom vo svojom okolí; modelové situácie požiadania a poskytnutia pomoci v prípade ohrozenia.*

2. cyklus: *Aktívny a zodpovedný žiak* – vybrané obsahové štandardy: analýza problému zo žiackeho pozorovania alebo ankety; jednoduché opatrenie, ktoré smeruje k zlepšeniu života v komunite a bezprostrednom okolí; spoločné vyhlásenia triedy alebo školy zastupiteľstvu obce k aktuálnej téme.

3. cyklus: *Demokracia, spravodlivosť a aktívne občianstvo* – vybrané obsahové štandardy: nástroje občianskej participácie – protest, petícia, referendum, politické organizovanie; mimovládne organizácie a ich význam; zapojenie sa do dobrovoľníckej činnosti; komunitné organizovanie – identifikovanie potrieb a problémov komunity, nástrojov na ich riešenie a realizácia spoločného projektu.

OBG sa prirodzene rozvíja aj cez zvyšné komponenty tejto VO, napríklad pre dejepisný komponent ponúka priestor na pochopenie historických občianskych hnutí, propagandy a vývoja demokratických konceptov, etická/náboženská výchova pre skúmanie hodnôt, rešpektu k rozmanitosti a ľudských práv z rôznych perspektív. Spolu tak prispievajú k hlavným cieľom danej VO.

1. cyklus: *Zapájať sa do prospešnej aktivity na úrovni triedy a školy.*

2. cyklus: *Aktívne sa angažovať v aktivitách na skvalitnenie fungovania školy a/alebo obce.*

3. cyklus: *Participovať na prospešných aktivitách na rôznej úrovni, aplikovať stratégie aktívneho občianstva a spoluzodpovednosti za Slovensko, Európu a svet.*

- **Jazyk a komunikácia:** Vytvára priestor pre rozvoj efektívnych komunikačných zručností, pochopenie rôznych žánrov občianskych textov (napr. spravodajské správy, politické dokumenty, advokačné blogy, podcasty) a zvládnutie argumentácie a debaty.
- **Výtvarná výchova:** Rozvíja spôsobilosti potrebné pre vizuálnu gramotnosť, pochopenie vizuálneho jazyka verejných kampaní a reklamy a tvorbu občianskych umeleckých výstupov, ktoré sprostredkujú správy.
- **Matematika:** Dôležitá pre pochopenie interpretácie dát vo verejných štatistikách, základných princípov algoritmov (napr. algoritmov sociálnych sietí a ich vplyvu na prístup k informáciám).
- **Človek a príroda:** Vytvára priestor pre vedecké skúmanie, overovanie faktov súvisiacich napríklad s environmentálnymi problémami a hodnotenie rôznych zdrojov o udržateľnosti a klimatických zmenách.

Zapojenie komunity a celoškolský prístup

Pre posilnenie OBG je dôležité jej rozšírenie za hranice triedy podporou celoškolského prístupu a aktívnym zapojením širšej komunity.

- **Tematické dni alebo týždne:** V rámci tematických dní môže škola realizovať špecializované školské podujatia zamerané na občianske témy, ako sú tvorba občianskych médií (písanie článkov o komunitných problémoch, tvorba videí, blogov, podcastov alebo infografík na občianske témy), na praktickú občiansku participáciu (komunitné projekty v obci, dobrovoľnícka činnosť a pod.). Tieto dni by sa mali zameriavať na reálne témy zo života školy či obce alebo blízkeho okolia.

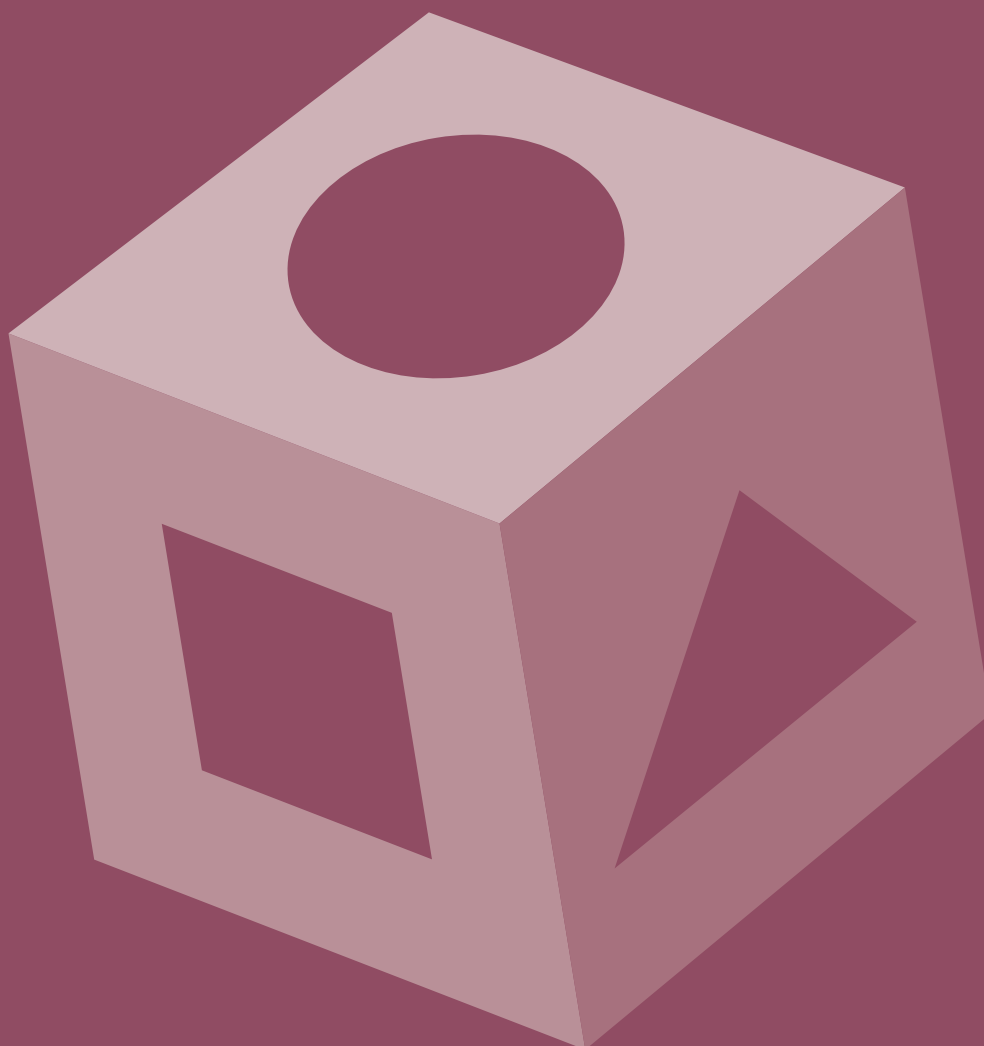
- **Zapojenie školskej a širšej komunity:** Pre posilnenie OBG sú dôležité projekty, ktoré zapájajú žiakov a žiačky z rôznych tried a ročníkov, čím získavajú skúsenosti so zdieľaním obsahu, s kolektívnym rozhodovaním o téme, publiku a spôsobe prezentácie. To posilňuje pocit zodpovednosti za verejnú diskusiu a buduje komunikačné kompetencie. Príkladom komunitného zapojenia môže byť *občiansky deň*, počas ktorého žiaci spolupracujú s miestnymi inštitúciami (napr. mestský úrad, knižnica, múzeum, miestne občianske združenia) a prezentujú svoje projekty širokej verejnosti. Učia sa tak prispôbiť jazyk a formát rôznym cieľovým skupinám, napríklad ako prispôbiť obsah, aby mu porozumela staršia generácia, alebo ako zaujať mladších rovesníkov.

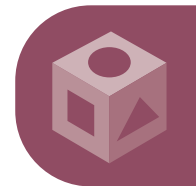
**VIAC
INFO**

Praktické metodické odporúčania a príručky, príklady dobrej praxe, webináre, podcasty a iné tipy nájdete na [metodickom portáli Učíme](#).

5.1

Interkultúrna gramotnosť

1. Charakteristika interkultúrnej gramotnosti

Interkultúrna gramotnosť (IKG) je integrálnou zložkou občianskej gramotnosti (OBG). Obsahuje tri základné komponenty, ktoré sú priestorom pre rozvíjanie pozitívnych vzťahov k sebe samému (identita), k iným ľuďom (rozmanitosť) a k svetu (rovnosť a spravodlivosť). Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov a žiačok rozvinúť interkultúrnú gramotnosť tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- vnímať vlastnú jedinečnosť v rámci rôznych komunít a skupín,
- rešpektovať a oceňovať rozmanitosť vo svojom okolí,
- citlivo vnímať životnú realitu ľudí z rozmanitých kultúrnych a sociálnych prostredí,
- rozpoznávať a aktívne odmietať diskriminačné správanie.

Interkultúrna gramotnosť je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 16 – 17).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Identita
2. Rozmanitosť
3. Rovnosť a spravodlivosť

Vzťahy k sebe samému si žiaci a žiačky rozvíjajú v rámci obsahového komponentu **Identita**. Je príležitosťou pre sebaopoznávanie a utváranie vlastnej identity, ktorá sa mení a vyvíja. Ide v ňom o hľadanie odpovedí na otázky: Kto som? Aký som človek? V čom som jedinečný/-á? Aký/-á som vo vzťahu k druhým? Je tiež prostriedkom uvedomovania si svojich rozličných sociálnych rolí a statusov a príslušnosti k sociálnym skupinám. Je kľúčom k rozvíjaniu a posilňovaniu sebaaprijatia a sebaúcty ako východiska dobrých a zdravých medziludských vzťahov, a to nielen vďaka cieľovým aktivitám, ale aj tvorbe bezpečnej sociálnej klímy.

Vzťahy k iným ľuďom sú v centre pozornosti komponentu **Rozmanitosť**. Realizovať interkultúrnú výchovu znamená poskytovať dostatok podnetov pre to, aby žiaci a žiačky dokázali nazerať na človeka cez rôzne vrstvy jeho identity, vnímať jedinečnosť každej ľudskej bytosti a prijímať rozmanitosť ako možný zdroj osobného sebarozvoja a rastu. V tomto komponente cieľme na posilňovanie sociálneho cítenia, reflexiu vlastných postojov, ako aj reflexiu správania ľudí v blízkom či širšom okolí. Vzťahovým rámcem reflexie je tolerancia ako cnosť a spoločenská hodnota, ktorá je základnou esenciou harmonického spolužitia v rozmanitej spoločnosti.

Vzťahy k svetu reprezentuje komponent **Rovnosť a spravodlivosť**. V tomto komponente nájde učiteľ a učiteľka impulzy k tomu, ako utvárať osobnosť žiakov a žiačok v smere uvedomenia si významu hodnôt demokracie a zvnútorňovania si humanizmu ako životného postoja.

2. Hlavné zásady práce s interkultúrnou gramotnosťou

Základným princípom IKG je komplexný prístup k rozvoju osobnosti žiakov a žiačok. Vymedzené ciele smerujú k rozvoju poznania a kognitívnych spôsobilostí s dôrazom na rozvoj kritického myslenia. Podstatou IKG je tiež osobnostná a sociálna výchova, v rámci ktorej rozvíjame sebaúctu, ako aj úctu a rešpekt k iným ľuďom. Je priestorom pre rozví-

janie sociálnych a morálnych citov, postojov, terénom pre posilňovanie sociálnych zručností, občianskej uvedomelosti a angažovanosti.

IKG má v rámci formálneho kurikula jasne vymedzené obsahy. Do veľkej miery je však vecou tzv. skrytého kurikula. V ňom významnú rolu zohráva osobnostný i etický rozmer profesionality učiteľov. V popredí je požiadavka etickej bezúhonnosti, ktorá sa prejavuje v odmietaní akýchkoľvek foriem diskriminácie či segregáčnych praktík, a to nielen v škole, ale aj mimo nej. Základnou osobnostnou výbavou učiteľa a učiteľky by mala byť láska k deťom bez podmienok, ktorá sa prejavuje v prijatí každého žiaka a každej žiačky, ako aj v kultivovanej a rešpektujúcej komunikácii s nimi.

Ciele interkultúrnej gramotnosti je možné dosahovať len v inkluzívnom prostredí, kde sa každý jednotlivec cíti byť prijatý, rešpektovaný a kompetentný, kde sa vytvára priestor pre spoluprácu, hľadanie kompromisov či konštruktívne riešenie sociálnych konfliktov.

Pri projektovaní pedagogických aktivít a situácií zohráva dôležitú rolu zásada individuálneho skúmania založená na práci s emóciami. Ide o stimulovanie schopnosti žiakov a žiačok uvedomiť si vzťah medzi vlastným svetom a svetom iných ľudí. **Prepájanie vlastného prežívania s prežívaním iných ľudí je cestou rozvíjania empatie a schopnosti nazerať na svet z perspektívy iných ľudí.**

Rozvíjaním porozumenia cez vlastnú sebareflexiu vytvárame obranný štít voči predsudkom a mylnému presvedčeniu, že jediný správny spôsob života je ten náš. Tolerancia a porozumenie nie je len vecou emócií a citov. Dôležité je aj poznanie. Avšak rozvíjanie IKG nie je učením o kultúrach či typických znakoch ich príslušníkov. Cieľom nie je vytvárať či upevňovať stereotypy o kultúrach, ale, naopak, rozvíjať schopnosť vnímať jedinečnosť každého človeka, ktorá je daná nielen prostredím, v ktorom žije, ale aj jeho osobnostnými kvalitami. **V interkultúrnej výchove neučíme o kultúrach, ale o ľuďoch v kultúrach, v ktorých žijú.**

Pri naplňovaní cieľov IKG je potrebné mať na zreteli princíp rovnováhy. Ten spočíva v hľadaní balansu medzi upriamovaním pozornosti na rozdielnosti medzi ľuďmi a zdôrazňovaním toho, čo ľudí spája. Hoci je rozmanitosť základným znakom ľudských spoločností, ich tmelom sú spoločné túžby a potreby.

Rozvíjanie IKG je dobrodružnou cestou objavovania sveta ľudí a svojho postavenia v ňom. Je príležitosťou osvojiť si humanizmus ako životný postoj prinášajúci blaho jednotlivcom i celej spoločnosti.

Realizácia interkultúrnej výchovy nie je o vnucovaní názorov či mentálnej manipulácii. Naopak, je to cesta hľadania vlastného svetonázoru prostredníctvom vytvárania bezpečného prostredia, diskusií, argumentácie a kritického myslenia. V témach ako rovnosť či spravodlivosť je priestorom pre filozofovanie, riešenie morálnych a etických dilem.

3. Interkultúrna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

Vzdelávacie ciele IKG sú integrované vo všetkých vzdelávacích oblastiach štátneho vzdelávacieho programu. Prirodzene, najväčší priestor pre rozvoj očakávaných spôsobilostí sa nachádza vo **VO Človek a spoločnosť**. Na IKG odkazuje jeden z hlavných cieľov VO: *Rozpoznať rôzne vrstvy svojej identity, rešpektovať a oceňovať rozmanitosť ľudí a skupín v globalizovanom svete*. Tento cieľ je následne rozvíjaný vo výkonových a v obsahových štandardoch.

Ukážka: Príklad cieľa a výkonových štandardov pre 1. cyklus VO Človek a spoločnosť.

Cieľ	Príklad výkonového štandardu (VO Človek a spoločnosť)
Oceňiť jedinečnosť seba samého a druhých.	Žiak/žiačka vie/dokáže: • Opísať vlastnú jedinečnosť a jedinečnosť druhých. • Pomenovať roly, ktoré zastáva v rodine, triede, kamarátskych skupinách. • Pomenovať, čo ho spája s ostatnými. • Preukázať citlivosť voči rôznym potrebám ľudí v blízkom okolí. • Uviesť jednoduché príklady rozmanitosti v bezprostrednom okolí.

Veľkou príležitosťou pre implementáciu interkultúrnej výchovy je aj **VO Jazyk a komunikácia**. Chápanie jazyka ako subsystému kultúry otvára príležitosti nielen pre osobnostný rozvoj (prienik s komponentom *Identita*) a sociálny rozvoj, ale aj posilňovanie kultúrneho a interkultúrneho povedomia (prienik s komponentom *Rozmanitosť*) a cieľových humanistických a demokratických hodnôt (prienik s komponentom *Rovnosť a spravodlivosť*).

Ukážka: Príklady prepojenia IKG, slovenského jazyka a literatúry a cudzích jazykov.

Cieľ IKG	Príklad (slovenský jazyk a literatúra)	Príklad (cudzí jazyk)
Citlivo vnímať životnú realitu ľudí z rozmanitých kultúrnych a sociálnych prostredí.	Žiaci čítajú úryvky z diel zobrazujúcich život ľudí z odlišného sociálneho prostredia. Analyzujú pocity a potreby postáv a snažia sa vcítiť do ich situácie. Prezentujú model reálneho problému a možnosti jeho riešenia.	Žiaci sledujú krátke videá alebo čítajú blogy mladých ľudí z krajiny cieľového jazyka o ich každodennom živote, škole, záujmoch. Porovnávajú to so svojím životom a diskutujú o podobnostiach a rozdieloch, čím si uvedomujú rôzne životné reality.

Cieľ IKG	Príklad (slovenský jazyk a literatúra)	Príklad (cudzí jazyk)
Rozpoznávať a aktívne odmietať diskriminačné správanie.	Pri analýze mediálnych textov (reklamy, správy) žiaci identifikujú stereotypné zobrazenia rôznych skupín ľudí (napr. na základe pohlavia, etnicity, veku). Diskutujú o tom, ako tieto stereotypy môžu viesť k predsudkom a diskriminácii. Kriticky hodnotia mediálne obsahy.	Žiaci sa učia frázy a spôsoby asertívneho reagovania na diskriminačné poznámky alebo správanie v cudzom jazyku, napr. v modelových situáciách (role-playing).

Priestor sa nachádza aj vo **VO Umenie a kultúra**. Umenie často pracuje s realitou života, ukazuje ju z rôznych uhlov pohľadu, robí nás citlivejšími a vnímavejšími a tým napomáha vytvárať otvorenú a inkluzívnu spoločnosť.

Ukážka: Príklady prepojenia IKG a výtvarnej výchovy.

Cieľ IKG	Príklad
Rešpektovať a oceňovať rozmanitosť.	Žiaci sa zoznamujú s tradičným umením rôznych kultúr (napr. africké masky, japonské kaligrafie, austrálske domorodé maľby). Skúšajú si podobné techniky a diskutujú o význame symbolov a motívov v daných kultúrach.
Citlivo vnímať životnú realitu ľudí z rozmanitých kultúrnych a sociálnych prostredí.	Žiaci analyzujú umelecké diela, ktoré reflektujú sociálne témy, chudobu, vojnu, migráciu (napr. fotografie Sebastiãa Salgada, street art Banksyho). Diskutujú o tom, ako umenie môže pomôcť pochopiť osudy iných ľudí a vcítiť sa do nich.
Rozpoznávať a aktívne odmietať diskriminačné správanie.	Žiaci skúmajú, ako bolo umenie v histórii zneužívané na propagandu alebo na šírenie stereotypov. Naopak, hľadajú príklady umenia, ktoré bojovalo proti nespravodlivosti a diskriminácii.

Prepojenia s IKG je však možné nájsť aj v menej jednoznačných vzdelávacích oblastiach. **VO Človek a príroda** napríklad poskytuje najväčší priestor pre interkultúrnú výchovu v obsahovom komponente Dedičnosť a premenlivosť či Evolúcia. Práve vďaka týmto obsahom môžu žiaci a žiačky hlbšie porozumieť podstate jedinečnosti človeka a rozmanitosti ľudských spoločností.

Vo **VO Zdravie a pohyb** sa prienik s cieľmi IKG ponúka v témach ako tradičné hry a športy z rôznych krajín, rôzne kultúrne prístupy k stravovaniu, inkluzívne hry – zapájanie žiakov a žiačok s rôznymi potrebami ako súčasť skrytého kurikula, ale aj citlivejšie témy, ako vzhľad a stereotypy krásy.

4. Iné možnosti integrácie interkultúrnej gramotnosti

Interkultúrna výchova má svoj vymedzený obsah, prostredníctvom ktorého rozvíjame cieľové spôsobilosti žiakov a žiačok. Predovšetkým je to ale vzdelávacia stratégia, ktorú je možné využívať na každej vyučovacej hodine i mimo vyučovania. Je premysleným systémom aktivizujúcich metód a prístupov, prostredníctvom ktorých sa usilujeme dosiahnuť výstupy v podobe cieľových poznatkov, zručností a najmä postojov. Z tohto pohľadu môžeme IKG rozvíjať **na akejkol'vek hodine v rámci ktorejkoľvek vzdelávacej oblasti**.

Interkultúrna výchova je prítomná všade tam, kde vzniká priestor pre **interkultúrny dialóg**. Ten môže byť napríklad súčasťou **ranného kruhu**, v ktorom učiteľ či učiteľka usmerňuje rozprávanie o tom, ako žiaci a žiačky trávili víkend, čo sa u nich doma podávalo na obed, ako ich rodiny prežili sviatky, dni voľna a pod. Okrem bežných rozhovorov môžeme hľadať priestor pre interkultúrny dialóg aj pri plnení štandardov jednotlivých vzdelávacích oblastí.

PRÍKLAD

V predmete slovenský jazyk a literatúra si majú žiaci v 1. cykle osvojiť zručnosť jednoduchého písomného rozprávania cez prežitú udalosť. Ak zvolíme rodinnú udalosť, vytvárame priestor pre interkultúrny dialóg. Cez tému *Môj vianočný čas* môžu prezentovať svoje rodinné kultúry, ich zvyklosti, hodnoty, rituály. Učiteľ či učiteľka vytvára klímu porozumenia voči odlišným prístupom k tráveniu tohto sviatku roka. Opakovaním takýchto aktivít (cez rôzne udalosti) sa prirodzeným spôsobom rozvíja tolerancia voči odlišným prístupom k životu.

Interkultúrna výchova je aj **stratégiou riadenia a vedenia triedy**. Je nástrojom vytvárania pozitívnej socio-emočnej klímy. Prehliadanie akýchkoľvek prejavov nepriateľstva, osočovania či dokonca diskriminácie na úrovni triedy je neprípustné. IKG ponúka stratégie, ako takéto situácie riešiť tak, aby sa dotknutý žiak či žiačka necítili byť v centre pozornosti a nepríjemne. Každú situáciu dokážeme riešiť cez podobné príbehy ľudí mimo triedneho spoločenstva. Niektoré sú literárne spracované, iné sú sfilmované, ďalšie môžu zrkadliť vlastnú či sprostredkovanú skúsenosť. Metóda rozprávania príbehu (storytelling) môže byť aplikovaná v rámci ranného kruhu, v rámci akejkoľvek vyučovacej hodiny či ako súčasť tematických dní. Môže byť uplatnená z preventívnych dôvodov alebo ako reakcia na spozorovaný problém v živote triedy. V takom prípade je prostriedkom citlivej intervencie.

IKG možno rozvíjať aj prostredníctvom **tematických dní**. Treba však dať pozor na to, aby sa tieto dni nestali nechtiac priestorom upevňovania stereotypov. **Na zreteli treba mať princíp učenia o ľuďoch v kultúrach a nie učenia o kultúrach**. Najcennejšie zdroje tohto učenia sa ukrývajú v triede.

PRÍKLAD

Ak máte v triede žiakov a žiačky z nejakej menšiny a cítite, že je potrebné urobiť niečo viac pre tvorbu inkluzívnej klímy, vytvorte priestor pre to, aby sa ostatní dozvedeli o nich viac. Neorganizujte však Deň ukrajinskej, rómskej, vietnamskej či inej kultúry s cieľom osvojiť si poznatky o typických znakoch týchto etnických skupín. Personalizujte ho ako Deň Oleninej, Eleninej či Tuanovej kultúry. Vytvorte priestor pre to, aby žiaci a žiačky rozprávali o svojich rodinných kultúrach, ktoré sú originálne aj vďaka tomu, že žijú medzi nami. Zapojte členov ich rodín a dajte im hlas, aby mohli prezentovať svoje hodnoty a zvyklosti. Ak chcete reagovať na nejakú spoločenskú situáciu, ako je napríklad príchod migrantov či medziskupinové napätie, a nemáte možnosť zapojiť príslušníkov dotknutých skupín, využite kultúrne eseje. Aj v tomto prípade sa však vyhnite zovšeobecneniu. Nehovorte o kultúre Vietnamcov, Rómov, Ukrajincov atď., ale vždy o kultúre spoločenstva, o ktorom autor eseje píše. Etnické kultúry majú totiž v dnešnom svete rozmanité podoby.

V neposlednom rade môže byť IKG realizovaná aj ako **samostatný predmet** v rámci disponibilných hodín. Môže predstavovať posilnenie hodín etickej výchovy či občianskej náuky, na ktorých sa rozšíri priestor pre plnenie spôsobilostí IKG.

VIAC INFO

Praktické metodické odporúčania a príručky, príklady dobrej praxe, webináre, podcasty a iné tipy nájdete na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník interkultúrnej gramotnosti

Humanizmus

Životný postoj, v centre ktorého je blaho človeka, ľudská dôstojnosť a individualizmus v zmysle zdôrazňovania jedinečnosti každého individua a uplatňovanie jeho slobodnej vôle. Humanizmus vylučuje obranu blaha človeka na úkor blaha iných, vymáhanie si dôstojnosti potláčaním dôstojnosti iných, individualizmus v zmysle egoistického uplatňovania svojich práv bez ohľadu na okolie a svojvôľu či realizáciu slobody bez vedomia zodpovednosti.

Identita

Prežívanie toho, čím človek je, či už ako jednotlivec, alebo ako člen ľudských spoločenstiev. Identita nie je vrodená. Je výsledkom aktívneho hľadania sa, uvedomovania a rozhodovania sa, pri ktorom významnú rolu zohrávajú reakcie okolia. Identita je mnohovýrovňová a hierarchicky organizovaná. Pre niekoho je dôležité to, že je rodičom, pre iného zohráva väčšiu rolu etnická alebo náboženská príslušnosť či profesijná rola. Cesta identifikovania vlastného JA je aktom dialógu, v ktorom človek porovnáva svoju subjektívnu identitu, teda to, ako sa vníma on sám, a objektívnu identitu, teda obraz, ktorý mu poskytujú druhí.

Interkultúrny dialóg

Pedagogická situácia, v ktorej žiaci a žiačky majú príležitosť deliť sa o svoje skúsenosti, hodnoty, presvedčenia a pohľady na svet, prezentovať zvyklosti svojej rodiny, svojho spoločenstva a rozširovať si vedomie o rozmanitých prístupoch k životu.

Kultúra

Súhrn hodnôt, tradícií, náboženských presvedčení, spoločenských zvykov, umenia, jazyka a iných prvkov, ktoré charakterizujú a formujú spôsob života určitej skupiny ľudí. Z tohto pohľadu je kultúrou aj rodina. Trieda s 20 žiakmi a žiačkami je zložená z 20 jedincov reprezentujúcich rôzne kultúrne spoločenstvá.

Predsudok

Sociálny postoj, ktorý človek zaujme vopred, bez skutočnej skúsenosti alebo bez ohľadu na ňu. Má iracionálny základ a vyznačuje sa silným emocionálnym nábojom. Je vysoko odolný voči zmene.

Rovnosť

Princíp, podľa ktorého sa so všetkými jednotlivcami a skupinami zaobchádza rovnako bez akejkoľvek diskriminácie či privilégií. Ide o zásadu, ktorá sa snaží odstrániť nerovnosti a rozdiely v príležitostiach, prístupe k zdrojom a v spoločenskom postavení medzi rôznymi ľuďmi a skupinami.

Rozmanitosť

Základný znak každého ľudského spoločenstva. Je výsledkom prítomnosti jedinečných vlastností ľudí v rámci celku. Zahŕňa rôzne aspekty osobnostnej identity (individuálne vlastnosti, vrodené predispozície, rodová identita, sexuálna orientácia a i.), ako aj skupinovej identity (príslušnosť k etnickým, náboženským, profesijným, záujmovým skupinám, ako aj k skupinám vymedzeným sociálno-ekonomickým postavením).

Spravodlivosť

Koncept týkajúci sa správneho a rovnakého zaobchádzania s ľuďmi bez ohľadu na ich pozíciu, pôvod či iné charakteristiky. Je to morálna zásada, ktorá sa zakladá na rovnakých právach, povinnostiach a príležitostiach pre všetkých jednotlivcov a skupiny v spoločnosti.

Tolerancia

Schopnosť akceptovať a rešpektovať názory, hodnoty, správanie alebo identitu iných ľudí, aj keď sa líšia od našich vlastných. Ide o schopnosť zachovať pokojný a priateľský vzťah aj v prípade existencie rozdielov v názoroch, kultúrach, náboženstvách alebo životných štýloch. Tolerancia má rôzne úrovne. Najnižšiu úroveň predstavuje akceptovanie rozdielnosti v záujme zachovania mieru (pasívny postoj). Najvyššiu úroveň predstavuje angažované podporovanie rozmanitosti a obrana voči nerovnosti a nespravodlivosti (aktívny postoj).

Vymedzenie interkultúrnej gramotnosti

Interkultúrna gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Identita
2. Rozmanitosť
3. Rovnosť a spravodlivosť

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre interkultúrnú gramotnosť

Interkultúrna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Uvedomiť si jedinečnosť a vzácnosť seba samého a druhých vo svojom okolí. 2. Porovnať seba s iným človekom. 3. Poskytnúť pomoc, podporu v situácii, keď ju niekto potrebuje.	1. Pomenovať svoje základné sociálne a rovesnícke roly. 2. Rozlíšiť, v čom sú ľudia v jeho/jej okolí podobní a v čom sú odlišní. 3. Zaujímať sa o ľudí z odlišného prostredia a iných krajín. 4. Rozpoznať nespravodlivé alebo zraňujúce správanie voči iným.	1. Vnímať vlastnú jedinečnosť v pozícii člena či členky rôznych komunit a skupín. 2. Rešpektovať a oceňovať rozmanitosť vo svojom okolí. 3. Vnímať životnú realitu ľudí z rozmanitých kultúrnych a sociálnych prostredí. 4. Aktívne odmietať diskriminačné správanie.
Rámcový kľúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Identita	žiak/žiačka vie/dokáže		
Človek ako jedinečná osobnosť	• Opísať samého/samu seba, svoje jedinečné vlastnosti. • Pomenovať vlastné potreby a túžby.	• Pomenovať svoje jedinečné vlastnosti a ich prínos pre druhých (trieda, komunita, rovesnícka skupina...). • Oceníť jedinečné vlastnosti svojich spolužiakov/spolužiačok a iných ľudí.	• Pomenovať rôzne aspekty/vrstvy svojej identity. • Zdôvodniť rôzne vplyvy pôsobiace na utváranie identity a vlastného správania. • Zdôvodniť, aké sú dôsledky pripísania identity alebo roly, s ktorou sa daný človek nestotožňuje.
Človek a jeho sociálne roly	• Pomenovať roly, ktoré zastáva (v rodine – v triede – v rôznych rovesníckych skupinách).	• Opísať sociálne roly, s ktorými sa stotožňuje, a sociálne roly, ktoré sú od neho/nej očakávané.	• Reflektovať svoj vzťah k sociálnym sieťam a popkultúre a ich vplyv na utváranie obrazu o sebe samom/samej.
Človek ako súčasť komunit	• Pomenovať, čo ho/ju spája s ostatnými. • Opísať skupiny a komunity, ku ktorým patrí (rodina, trieda...).	• Opísať jedinečné prejavy kultúrnych spoločenstiev/komunit, s ktorými sa identifikuje. • Rozvíjať pozitívne vzťahy s ľuďmi v blízkom okolí (v škole – v lokálnej komunite).	• Identifikovať rôzne skupiny, do ktorých patrí, chce patriť a môže patriť. • Vytvárať vzťahy založené na vzájomnej dôvere a otvorenosti. • Vyhodnotiť výhody a nevýhody stretnutia ľudí z rôznych kultúr a komunit. • Opísať riziká radikálneho správania a extrémizmu vo vzťahu k jednotlivcom a spoločnosti.

Komponent 2: Rozmanitosť	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Vnímanie a oceňovanie rozmanitosti	Uviesť jednoduché príklady rozmanitosti v bezprostrednom okolí.	- Vysvetliť pojmy väčšina, menšina, národ, národnosť, náboženská skupina, kultúra. - Pomenovať rozmanité kultúrne skupiny v jeho/jej okolí.	- Pomenovať rôzne kultúry vo svojom okolí a opísať ich špecifiká. - Argumentovať, v čom ho/ju kontakt s inou kultúrou obohatil.
Tolerancia a netolerancia v sebareflexii	- Preukázať citlivosť k potrebám ľudí v blízkom okolí (trieda, susedstvo, rodina). - Pomenovať, kedy sa správa spravodlivo či nespravodlivo voči iným ľuďom (kamarátom, rodičom...).	- Identifikovať stereotypy vo svojom hodnotení druhých ľudí. - Uplatňovať zásady rešpektujúcej komunikácie s druhými.	- Reflektovať svoje stereotypy a predsudky v interakcii s inými ľuďmi. - Správať sa úctivo k symbolom a zvykom iných spoločností, komunít a menšín.
Tolerancia a netolerancia v reflexii	- Opísať dôsledky vysmievania, odmietania. - Opísať dôsledky priateľskej pomoci, podpory pre prežívanie iných.	Definovať pravidlá spolunažívania rozmanitých skupín a jednotlivcov.	- Rozlišovať medzi toleranciou, rešpektom, prijatím a oceňovaním rozmanitosti. - Vysvetliť možné dôsledky stereotypizácie iných ľudí alebo skupín. - Diskutovať o tom, ako vznikajú predsudky u neho/nej alebo u druhých ľudí.
Komponent 3: Rovnosť a spravodlivosť	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Hľadanie významov v rôznych situáciách	Pomenovať pocity, ktoré vyvoláva prijatie a odmietnutie.	Pomenovať situácie, v ktorých dochádza k diskriminácii znevýhodnených ľudí a skupín.	Rozlišovať medzi rôznymi príčinami nerovnosti a nespravodlivosti vo svojom okolí a v širšej komunite.
Angažovanosť a proaktívny prístup	Navrhnuť spolu s učiteľom/učiteľkou riešenia v situácii zjavnej nespravodlivosti.	Opísať, ako môžu ľudia reagovať v situácii nespravodlivého zaobchádzania s inými.	- Poznať a aktívne využívať vhodné stratégie pri stretnutí s diskrimináciou a prejavmi nenávisti. - Aktívne podporovať znevýhodnené a zraniteľné skupiny a jednotlivcov. - Zapájať sa do sociálnych komunitných/ školských iniciatív na podporu spolužitia rozmanitých ľudí.

5.2

Mediálna gramotnosť

1. Charakteristika mediálnej gramotnosti

Mediálna gramotnosť (MDG) je integrálnou zložkou občianskej gramotnosti. MDG je schopnosť porozumieť médiám, kriticky vyhodnocovať mediálne obsahy a vedome ich vytvárať. Zahŕňa rozpoznávanie rôznych typov médií vrátane sociálnych sietí, porozumenie ich cieľom a spôsobom fungovania, ako aj rozvíjanie zodpovedného správania pri ich používaní. Podporuje schopnosť rozlišovať medzi faktami a názormi, všímať si manipuláciu a reklamu, rozvíjať vlastný názor a bezpečne komunikovať v digitálnom prostredí.

Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov a žiačok rozvinúť mediálnu gramotnosť tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- aplikovať kritický a rozlišujúci postoj k médiám vrátane sociálnych sietí, reklamy a marketingu,
- interpretovať informácie, mediálne obsahy a výstupy a odhaľovať manipulatívne techniky,
- správať sa eticky, bezpečne a zodpovedne ako konzument a tvorca v mediálnom prostredí vrátane sociálnych sietí.

Mediálna gramotnosť je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 16 – 17).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Informačné zdroje a médiá
2. Sociálne siete
3. Reklama
4. Mediálne účinky a komunikácia

2. Hlavné zásady práce s mediálnou gramotnosťou

Dnešní žiaci a žiačky vstupujú do multimediálneho informačného prostredia. Vďaka internetu máme neustále na dosah ruky novinky z celého sveta a kontakt so svojou sociálnou bublinou. Tradičné médiá strácajú niekdajšie publikačné privilégia a tvorcom obsahu môže byť prakticky ktokoľvek. Výzvou pre školy je tento stav uznať a reagovať na zmenu úlohy médií v našich životoch, keď sa informácie šíria inými spôsobmi a každý jednotlivec môže byť ich tvorcom a šíriteľom.

Z hľadiska vplyvu na názory a postoje sa médiá pridali k etablovaným hráčom ako rodina či škola. S rastúcim množstvom a dosahom informácií sa objavujú aj negatívne – nepravdivé správy, manipulatívne techniky, nenávistné prejavy, zneužívanie technológií a viaceré iné.

Nárast komplexnosti si žiada lepšie poznať prostredie a pripraviť sa na fungovanie v ňom. Žiaci a žiačky by si mali uvedomovať, akými spôsobmi médiá ovplyvňujú ich myslenie, hodnotový systém a ako menia spoločnosť. Je tiež potrebné, aby sa zamýšľali nad tým, ako oni sami vytvárajú obsah a vplývajú na svoje blízke okolie. Potrebujú sa stať kritickými prijímateľmi a tvorcami mediálnych obsahov – byť schopní pozorne reagovať na mediálne výstupy a prípadné manipulácie.

K efektívnemu a kvalitnému rozvíjaniu MDG v školách prispievajú nasledujúce pedagogické zásady:

- **Bádateľské a skúsenostne orientované učenie**

Mediálna výchova má bádateľský a činnostný charakter a je založená predovšetkým na praktickej činnosti. Žiaci a žiačky sa učia prostredníctvom vlastných skúseností a reflexie. Namiesto jednostrannej prezentácie teoretických poznatkov (napr. definície „fake news“) je vhodné vytvárať situácie, v ktorých si sami vyskúšajú, ako rozpoznať dôveryhodný zdroj, vytvoriť krátky článok či videozáznam a uskutočniť jeho analýzu v triede. Analyzovanie toho, ako oni sami vytvárajú mediálny obsah, vedie k zodpovednosti za svoje výstupy. MDG tak môže posilňovať aj sociálne a občianske vzdelávanie a v praktickom živote občiansku a komunitnú účasť na veciach verejných.

PRÍKLADY

- Vytvoriť krátke propagačné video na vybranú tému. Následne spoločne vyhodnotiť, ktoré prvky zvyšujú dôveryhodnosť (citácie, zdroje informácií) a ktoré môžu viesť k dezinformovanosti (neoverené údaje a absencia zdrojov, emočne nabité témy a senzácie).
- Vytvorenie redakčného tímu: Žiaci preberajú úlohy novinárstva, redaktorstva a overovania faktov. V simulovanom redakčnom kolektíve pripravujú článok o aktuálnej udalosti. Učiteľ/-ka usmerňuje proces overovania faktov, výberu dôveryhodných zdrojov a štylistiky.

- **Prepojenie MDG a kritickej reflexie**

Kritické myslenie je základom MDG, pretože v dnešnom informačnom prostredí je množstvo protichodných či účelovo skreslených informácií. Pri MDG je teda kľúčové rozvíjať schopnosť žiakov klásť otázky, analyzovať logické súvislosti a identifikovať manipuláciu. Taktiež je potrebné zamerať sa na argumentačné fauly a iné princípy kritického myslenia. Pri využívaní zdrojov je tiež dôležité diskutovať o tom, že za každým mediálnym výstupom sú konkrétni ľudia a redakcie, ktoré tiež vychádzajú z istých názorových a hodnotových skupín, a to sa môže prejavovať v ich obsahoch. Na isté udalosti teda môžu existovať rôzne pohľady.

PRÍKLADY

- Učiteľ/-ka predloží žiakom reklamný banner alebo príspevok na sociálnej sieti a spoločne identifikujú slogany, nástroje emocionálnej manipulácie (farebnosť, emotívne vyjadrenia) a hodnotovo ladené obrazy.
- Pri prezentácii mediálneho obsahu (napr. spravodajský článok, reportáž, video z TikToku) žiaci vytvoria zoznam otázok, ktoré by sa zamerali na najmenej presvedčivé časti vybraného výstupu – tým sa naučia odhaľovať slabé miesta v argumentoch a overovať informácie z viacerých uhlov pohľadu.

- **Veková primeranosť a gradácia v jednotlivých cykloch**

Obsah a metódy je potrebné vo vzdelávacích cykloch prispôbiť kognitívnym a sociálnym schopnostiam jednotlivých vekových skupín.

1. cyklus – uvádzanie do sveta médií

Základné porozumenie informačným zdrojom a existencii médií. Objavovanie odlišností sociálnych sietí od iných médií. Oboznámenie sa s termínom influencer. Uvedomenie si prítomnosti reklám. Diskutovanie o zrozumiteľnosti a emočnom dopade online komunikácie.

PRÍKLAD

Jednoduché rozlišovanie medzi „reálnym“ a „falošným“ obrázkom (napr. fotografie z novín a z aplikácie na úpravu fotiek, obrázky generované AI a fotografie zachytávajúce realitu), krátke diskusie o tom, prečo nie vždy veriť všetkému, čo vidíme na internete.

2. cyklus – základná mediálna gramotnosť

Sústredenie sa na obsahovú stránku (informačných zdrojov, sociálnych sietí, reklám, výstupov influencerov). Poznanie fungovania médií a vzniku mediálnych správ. Pomenovanie zásad bezpečnosti v online priestore. Uvedomovanie si svojej roly nielen ako prijímateľa informácií, ale aj ako ich tvorca a šíriteľa.

PRÍKLAD

Práca s textom – identifikovanie reklám v časopisoch alebo online; tvorba príbehov založených na skutočných udalostiach s nutnosťou overiť zdroje.

3. cyklus – rozvinutá mediálna gramotnosť

Uplatňovanie rozvinutej mediálnej gramotnosti pri praktickej tvorbe výstupov. Schopnosť interpretovať mediálne výstupy. Aplikovanie princípov bezpečnosti v online priestore. Rozšírenie praktickej roviny sociálnych sietí aj o hodnotovú reflexiu kultúry správania sa v online priestore.

PRÍKLAD

„Fact-checking“ politických reklám, rozpoznávanie hlavných techník modernej propagandy a manipulácie, tvorba vlastných blogových príspevkov či diskusia o etických hraniciach na sociálnych sieťach.

- **Tvorba vlastných mediálnych výstupov**

Žiaci a žiačky by mali nielen analyzovať, ale aj tvoriť rôzne mediálne obsahy – textové, audiovizuálne či digitálne. Pri tvorbe zažijú zodpovednosť za výber informácií, jazykové prostriedky, formát a grafické prvky, čo posilňuje porozumenie tomu, aké kroky vedú k dôveryhodnému obsahu. Zároveň môžu diskutovať o zodpovednosti za obsah a jeho účinky na svojich sledovateľov.

TIP

Učitelia môžu zadať žiakom úlohu vytvoriť podcast. Pri jeho tvorbe môže pomôcť metodika [Ako vytvoriť školský podcast?](#)

- **Súlad s inými prierezovými gramotnosťami**

Pri plánovaní vyučovacích aktivít alebo tematických dní k MDG je dôležité prepojenie s inými PG. Využívanie dostupných digitálnych platforiem (online redakčné systémy, nástroje na tvorbu infografiky či videí) alebo umelej inteligencie rozvíja digitálnu gramotnosť. Namiesto izolovaných offline aktivít je dôležité, aby žiaci a žiačky pracovali s reálnymi nástrojmi, s ktorými sa stretnú aj mimo školy. Pri téme bezpečnosti a zodpovednosti na sociálnych sieťach je potrebné zladať aj ciele sociálnej a emocionálnej gramotnosti. Rozvíjanie MDG rozvíja tiež čitateľskú a vizuálnu gramotnosť a podobne.

- **Využitie rovesníckeho vzdelávania a skúsenosti žiakov a žiačok**

Významným faktorom pri MDG je kontinuálne vzdelávanie a sledovanie aktuálnych trendov zo strany učiteľa/učiteľky. To je ale miestami náročné. Najmä na sociálnych sieťach vznikajú nové trendy často a ich dynamika sa neustále mení. Je preto potrebné vnímať žiakov a žiačky aj ako zdroj poznania a orientácie v nových trendoch, vytvoriť im priestor na vlastné témy a vstupy do vyučovania. Facilitovať diskusiu o ich skúsenostiach, dilemách a výzvach, ktoré prináša život (nielen) online.

3. Mediálna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

Mediálna gramotnosť sa prirodzene rozvíja najmä vo VO *Človek a spoločnosť* a *Jazyk a komunikácia*.

VO Jazyk a komunikácia rozvíja jazykovú a komunikačnú gramotnosť, ktorá zahŕňa spôsobilosť pochopiť, vyjadriť a interpretovať pojmy, pocity a názory hovoreným a písaným jazykom, využívajúc aj vizuálne, audiovizuálne a digitálne materiály v rôznych kontextoch.

Pilierom sú komunikačné činnosti. *Produkcia* zahŕňa tvorenie rôznych žánrov hovoreného a písaného textu a kultivovanie verbálneho a neverbálneho vyjadrovania. *Recepcia* zahŕňa vnímanie a pochopenie rôznych žánrov počúvaného a čítaného textu s dôrazom na vyhodnotenie a využitie získaných informácií.

V hlavných cieľoch je teda výrazný prienik s MDG. V predmetoch sa konkrétne odráža napríklad v témach *porozumenie mediálnym textom ako správa, spravodajská reportáž, blog/vlog, podcast, rozhovor, komentár* alebo samostatná a kritická orientácia v obsahovom štandarde *debatovanie s argumentáciou o hodnotách a kvalitách mediálnych obsahov*.

Jednou zo spôsobilostí MDG je aj *pripraviť praktický mediálny výstup v spolupráci s inými*. To sa dá prakticky prepojiť s tvorbou písaného textu na vyjadrenie rôznych komunikačných zámerov, pričom žiaci a žiačky môžu zhromažďovať informácie z viacerých zdrojov, posúdiť pravdivosť informácií a spoľahlivosť zdrojov.

Prirodzene najväčší priestor je vo **VO Človek a spoločnosť**. MDG má definovaný samostatný cieľ, ktorý sa naplňa prostredníctvom výkonových štandardov. Prepojenie opíšeme v úvodných kapitolách tohto sprievodcu na s. 11.

V obsahových štandardoch sa MDG vyskytuje explicitne v občianskom komponente ako samostatný tematický celok:

1. cyklus: Základy práce s mediálnym obsahom
2. cyklus: Mediálna gramotnosť
3. cyklus: Kritická práca s mediálnym obsahom

V rámci troch cyklov graduje rozvíjanie MDG s obsahovým zameraním na všetky štyri komponenty: *informačné zdroje a médiá, sociálne siete, reklama, mediálne účinky a komunikácia*. Prieniky sa však dajú nájsť aj v iných komponentoch, napríklad v dejepisnom komponente je dôležitou témou *dobová propaganda* a jej porovnanie so súčasnosťou.

MDG sa rozvíja aj v iných VO. Mediálna tvorba sa prekrýva s tvorbou umeleckých diel s využitím rôznych médií a techník vo **výtvarnej výchove**. V danom predmete sa tiež stretáva vizuálna a mediálna gramotnosť, napríklad pri posudzovaní vizuálneho jazyka reklám či iných výstupov na sociálnych sieťach.

V **matematike** je možné prepojiť spôsobilosť *porozumieť základnému princípu algoritmického spracovania dát* s témou algoritmov sociálnych sietí. **VO Človek a príroda** je postavená na vedeckej práci a overovaní faktov a *vyhľadávanie, hodnotenie a porovnávanie informácií z rôznych prírodovedných zdrojov* úzko súvisí s overovaním faktov v MDG.

Konkrétne prieniky MDG a štandardov jednotlivých vzdelávacích oblastí je možné overiť prostredníctvom digitálneho ŠVP ZV 2023. Vzdelávacie štandardy, ktoré obsahujú prepojenie na MDG, sú označené príslušnou ikonkou.

4. Iné možnosti integrácie mediálnej gramotnosti

MDG sa prirodzene rozvíja vo viacerých vyučovacích predmetoch. Vzhľadom na to, že je jednou z najpotrebnejších prierezových gramotností, mnohé školy považujú za dôležité ísť aj nad rámec učebných osnov tradičných vyučovacích predmetov.

Jednou z možností je vytvorenie **samostatného predmetu** mediálna gramotnosť alebo výchova. Ako podklad pri tvorbe učebných osnov tohto predmetu môže slúžiť tabuľka *Vymedzenie mediálnej gramotnosti* na konci tejto kapitoly. Tá definuje očakávané spôsobilosti a kľúčové obsahy pre MDG. Na Slovensku je viac škôl, ktoré sa rozhodli pre

samostatný predmet. Inšpiráciou môže byť ZŠ Ľ. Fullu v Košiciach, ktorá je zapojená aj do postupného zavádzania kurikulárnych zmien.

MDG možno rozvíjať aj prostredníctvom **tematických dní** v 2. a 3. cykle. Aj pre tematické dni je možné použiť podklad, ktorý poskytuje vymedzenie MDG v tejto kapitole. Pri dizajnovaní tematických dní je dôležité navrhnuť tematickú štruktúru na školský rok, jednotlivé dni môžu byť zamerané napríklad na:

- **zdroje informácií:** overovanie faktov, identifikácia propagandy;
- **tvorbu médií:** písanie novinárskych článkov, tvorba videí, blogov, podcastov, infografík;
- **etické otázky:** autorské práva, ochrana osobných údajov, rešpektujúca komunikácia v online priestore, kyberšikana;
- **digitálnu bezpečnosť:** bezpečné správanie sa online, nástroje na zvýšenie digitálnej bezpečnosti.

Pri tematických dňoch sa odporúča zameranie na reálnu tému zo života školy alebo obce (napr. environmentálna problematika v obci alebo realizácia ankety), na ktorej žiaci a žiačky v skupinách pracujú prostredníctvom rôznych mediálnych foriem (reportáž, blog, výstava plagátov, reklamná kampaň).

Tematické dni je možné prepojiť aj s iniciatívami na podporu MDG (ako napr. týždne mediálneho vzdelávania), ktoré koordinuje platforma Mediálna gramotnosť +. Platforma zasiela pravidelný newsletter, ktorý je zdrojom tipov a aktivít na podporu MDG v školách.

Pre posilnenie MDG odporúčame tiež **zapojenie školskej alebo širšej komunity**. Žiaci a žiačky zapojení do projektov naprieč rôznymi triedami a ročníkmi získavajú skúsenosti so zdieľaním obsahu, s kolektívnym rozhodovaním o téme, publiku a spôsobe prezentácie. Podporuje to pocit zodpovednosti za verejnú diskusiu a zároveň buduje komunikačné kompetencie.

Regionálny mediálny deň: Spolupráca s miestnou komunitou (knížnica, múzeum, rozhlasová stanica, regionálne TV), kde žiaci a žiačky prezentujú svoje projekty širokej verejnosti. Učia sa prispôbiť jazyk a formát rôznym cieľovým skupinám (*Ako upravíme náš obsah, aby mu porozumela staršia generácia? Ako zaujať mladších rovesníkov?*).

**VIAC
INFO**

Praktické metodické odporúčania a príručky, príklady dobrej praxe, webináre a podcasty a iné typy nájdete na metodickom portáli Učíme.

Terminologický slovník mediálnej gramotnosti

Pozn.: Niektoré pojmy sú ponechané v pôvodnom anglickom jazyku vzhľadom na ich bežné používanie v konverzácií a médiách.

Algoritmy na sociálnych sieťach

Rozhodujú o tom, aký obsah sa používateľom zobrazuje. Sledujú ich interakcie a preferencie, aby „prispôbili“ obsah. Tento mechanizmus môže viesť k informačným bublinám a znižovaniu rozmanitosti názorov.

Copywriting

Tvorba textov, ktoré majú za cieľ niečo predať, zaujať alebo presvedčiť – v reklame, na weboch, v kampaniach. Dobré napísané „slogan“ vie efektívne ovplyvniť správanie cieľovej skupiny, a preto je dôležité vedieť ho rozpoznať a analyzovať.

Dezinformácia

Zámerné vytvorená a šírená nepravdivá informácia s cieľom manipulovať, ovplyvniť správanie alebo podkopať dôveru v inštitúcie. Je súčasťou hybridných hrozieb a môže byť nástrojom propagandy či informačných vojen.

Digitálna identita

Súhrn informácií, ktoré o sebe používateľ zanecháva online – vedome (napr. príspevky, profilové údaje) aj nevedome (dáta sledované platformami). Správa digitálnej identity je kľúčová pre osobnú bezpečnosť, reputáciu aj profesionálny rozvoj.

Fake news

Zámerné vytvorené nepravdivé správy, ktoré sa šíria najmä online s cieľom manipulovať verejnú mienku, vyvolať emócie alebo produkovať zisk (napr. cez kliky). Nejde len o „vymyslené správy“, ale o sofistikovaný nástroj mediálnej manipulácie.

Fakt

Overiteľná, objektívne platná informácia, ktorá sa dá dokázať (napr. štatistikou, svedeckými výpoveďami, dokumentmi). V ére dezinformácií je schopnosť identifikovať a overovať fakty jedným zo základných pilierov mediálnej gramotnosti.

Follower

Používateľ, ktorý sleduje obsah konkrétneho tvorcu na sociálnych sieťach. Vzťah medzi influencerom a jeho followermi môže byť jednostranný, ale aj interaktívny – často je však podmienený značnou mierou dôvery a emocionalitou.

Hate speech (nenávisťný prejav)

Akákoľvek forma vyjadrenia, ktorá podnecuje nenávisť voči jednotlivcom alebo skupinám na základe rasy, náboženstva, pohlavia, orientácie či iných identít. Je v rozpore s ľudskoprávnymi hodnotami a môže viesť k násiliu.

Hoax

Poplašná alebo zavádzajúca správa, ktorá sa často šíri e-mailom alebo cez sociálne siete. Môže mať rôznu podobu – od výmyslov o hrozbách po falošné prosby o pomoc. Hoaxy apelujú na emócie a využívajú dôveryčivosť prijímateľov.

Informačné zdroje

Nositelia alebo poskytovatelia informácií – môžu to byť knihy, články, webové stránky, databázy, médiá, ľudia či inštitúcie. Pri mediálnej gramotnosti je kľúčové posudzovať ich dôveryhodnosť, aktuálnosť, pôvod a zámer. Kritické hodnotenie zdrojov je základom overovania informácií.

Influencer/-ka a jeho/jej „content“

Influencer je osoba, ktorá ovplyvňuje správanie, názory alebo nákupné rozhodnutia iných prostredníctvom digitálneho obsahu. Jeho/jej „content“ môže byť autentický, ale aj komerčne motivovaný.

Kybergrooming

Proces, počas ktorého si dospelý vytvára dôverný vzťah s dieťaťom online s cieľom jeho sexuálneho zneužitia. Ide o veľmi nebezpečnú formu manipulácie, pri ktorej deti často nevedia rozpoznať hrozbu.

Kyberšikana

Zámerné a opakované ubližovanie prostredníctvom digitálnych technológií – napr. cez urážlivé správy, vydieranie. Je vážnym problémom najmä medzi mládežou a vyžaduje výchovno-preventívne zásahy aj školské politiky.

Manipulatívna informácia

Informácia, ktorá používa skreslené alebo selektívne fakty vytrhnuté z kontextu, aby čitateľa/čitateľku ovplyvnila v prospech určitého názoru. Polarizuje, apeluje na emócie a znižuje schopnosť kritického myslenia.

Manosféra

Online subkultúra zoskupená okolo antifeministických, mizogýnných a patriarchálnych názorov. Často sa vyskytuje na hráčskych fórach alebo sociálnych sieťach, najmä na TikToku. Môže byť rizikovým priestorom šírenia radikalizácie a nenávisťného obsahu u tínedžerov. Jej najvýraznejším predstaviteľom je Andrew Tate.

Misinformácia

Nepresná alebo nepravdivá informácia, ktorá sa šíri bez úmyslu zavádzať – zvyčajne z nevedomosti alebo nepochopenia. Môže spôsobovať škody aj bez zlého úmyslu.

Názor

Osobné hodnotenie, postoj alebo presvedčenie jednotlivca. Na rozdiel od faktu nemusí byť overiteľný ani objektívny. Mediálne zručnosti zahŕňajú schopnosť rozlišovať medzi názorom a faktom a identifikovať manipulatívne prezentované názory.

Netiketa

Súbor nepísaných pravidiel slušného správania na internete. Podobne ako etiketa v offline svete, aj netiketa podporuje rešpekt, zdvorilosť a zodpovednosť pri online komunikácii. Jej dodržiavanie je základom zdravého digitálneho prostredia.

Phishing

Forma online podvodu, pri ktorej sa útočník snaží získať citlivé údaje (napr. heslá, čísla kariet) cez falošné e-maily, SMS alebo webstránky. Učítelia a učiteľky môžu pomôcť žiakom a žiačkam rozpoznať podozrivé znaky a chrániť tak jeho digitálnu bezpečnosť.

Reklama

Platený spôsob propagácie výrobkov, služieb alebo ideí. Používa rôzne formy – od klasických spotov po natívny obsah na sociálnych sieťach. Kritická mediálna gramotnosť pomáha rozlišovať medzi reklamou a redakčným obsahom.

Sexting

Zdieľanie sexuálne explicitných správ alebo obrázkov prostredníctvom digitálnych technológií. Hoci ho niektorí mladí považujú za súčasť vzťahovej komunikácie, nesie so sebou riziká ako strata súkromia, vydieranie či psychická trauma.

TikTok

Sociálna sieť založená na zdieľaní krátkych videí, ktorá si získala popularitu najmä medzi mladšími používateľmi. Je charakteristická silnými algoritmami odporúčaní a virálnym potenciálom obsahu. Učiteľom a učiteľkám môže slúžiť ako príklad na diskusiu o tvorbe digitálneho obsahu, vplyve algoritmov a mediálnej participácii mladých, ale aj o negatívnych javoch, ako vplyv manosféry na postoje dospievajúcich chlapcov.

Vymedzenie mediálnej gramotnosti

Mediálna gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Informačné zdroje a médiá
2. Sociálne siete
3. Reklama
4. Mediálne účinky a komunikácia

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre mediálnu gramotnosť

Mediálna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Rozumieť základnej úlohe médií a dôsledkom rôznych typov správ. 2. Vysvetliť, odkiaľ sa berú informácie, a porovnať ich zdroje. 3. Poznať fungovanie základných digitálnych médií vrátane reklamy, sociálnych sietí a pravidiel bezpečnosti pri ich používaní.	1. Hodnotiť základné prvky médií vrátane jednoduchých reklám a príspevkov na sociálnych sieťach. 2. Rozlíšiť dôveryhodnosť zdrojov informácií. 3. Aplikovať základné pravidlá bezpečného a zodpovedného používania digitálnych médií a sociálnych sietí.	1. Aplikovať kritický a rozlišujúci postoj k médiám vrátane sociálnych sietí, reklamy a marketingu. 2. Interpretovať informácie, mediálne obsahy a výstupy a odhaľovať manipulatívne techniky. 3. Správať sa eticky, bezpečne a zodpovedne ako konzument a tvorca v mediálnom prostredí vrátane sociálnych sietí.
Rámcový kľúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		

Komponent 1: Informačné zdroje a médiá	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Typy informačných zdrojov Kvalita a dôveryhodnosť zdrojov	Pomenovať základné zdroje informácií a ich dôsledky na vnímanie rôznych udalostí a situácií.	- Rozlíšiť typy a kvalitu informačných zdrojov. - Uviesť príklady dôveryhodných a nedôveryhodných zdrojov informácií.	Porovnať informácie z rôznych zdrojov na základe kritérií ako dôveryhodnosť, overiteľnosť a pod.
Typy, povaha a kvalita médií Mediálna tvorba	- Pomenovať základné typy médií a ich úlohu. - Diskutovať o zmysle médií v každodennom živote.	- Vysvetliť poslanie médií a základné princípy ich fungovania. - Využiť rôzne typy médií v jednoduchom projekte.	- Rozlišovať kvalitu mediálnych obsahov na základe vybraných atribútov, ako napríklad žánr, fakty verzus názor, štruktúra a pod. - Pripraviť praktický mediálny výstup v spolupráci s inými.
Overovanie faktov, hoaxy, dezinformácie a misinformácie Vplyv AI	Uviesť konkrétne príklady nepravdivej informácie.	- Použiť mediálne zdroje na potvrdenie alebo vyvrátenie tvrdení. - Identifikovať nepravdivú informáciu, dezinformáciu alebo manipulatívny obsah.	- Analyzovať nepravdivé alebo manipulatívne obsahy na konkrétnych príkladoch. - Reagovať na zjavné dezinformácie na základe overiteľných faktov.
Komponent 2: Sociálne siete	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Online bezpečnosť Algoritmy Prejavy správania Negatívne javy a manipulácie Netiketa, hate speech, online šikana, sexting, kybergrooming, phishing, manosféra a iné javy	- Pomenovať základné sociálne siete a ich špecifiká. - Pomenovať základné zásady bezpečnosti na sociálnych sieťach.	- Opísať princíp fungovania rôznych sociálnych sietí a ich algoritmov. - Identifikovať negatívne a pozitívne prejavy správania na sociálnych sieťach, napr. vo videách, v postoch, komentároch. - Tvoriť vlastné výstupy na sociálnych sieťach s dodržaním etických a bezpečnostných zásad. - Aktívne reagovať na negatívne javy v online prostredí alebo vyhľadať pomoc.	- Diskutovať o digitálnej identite. - Analyzovať rôzne obsahy vrátane negatívnych javov v online prostredí a ich dopad na správanie a postoje. - Tvoriť vlastné výstupy na sociálnych sieťach s dodržaním etických a bezpečných zásad a s vedomím dopadu na sledovateľov. - Aktívne reagovať na negatívne javy v online prostredí alebo vyhľadať pomoc.
Influencer marketing Follower a content	Vysvetliť na príkladoch, kto je influencer/-ka a aký je jeho/jej obsah.	Analyzovať vybrané príklady obsahov influencerov (vrátane „syntetických“) a ich dopad na sledovateľov.	- Analyzovať princíp influencer marketingu a dopad rôznych obsahov na sledovateľov. - Vytvoriť spoločný obsah alebo kampaň s využitím influencer marketingu so zameraním na spoločenskú zodpovednosť, prevenciu, osvetu alebo podporu komunitného projektu.

Komponent 3: Reklama	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Typy a formy reklamy Etika a stereotypy v reklame Reklamné slogany, copywriting, vplyv AI	• Vysvetliť, čo je reklama, aké sú jej formy a základný účel. • Identifikovať reklamu v rôznych médiách.	• Pomenovať cieľ a hlavné princípy reklám na vybraných príkladoch. • Uviesť príklady stereotypov alebo zavádzania v reklame.	• Vysvetliť, ako funguje cielenie reklám. • Identifikovať manipulatívne techniky a stereotypy v reklamách. • Navrhnuť spoločnú reklamnú kampaň spĺňajúcu etické kritériá.
Komponent 4: Mediálne účinky a komunikácia	žiak/žiačka vie/dokáže		
Mediálne rámcovanie Explicitné a implicitné významy Nastolovanie agendy	• Uviesť príklady textov a obrazov, ktoré majú rôzne významy.	• Diskutovať o vplyve médií na naše správanie a postoje. • Uviesť príklad skrytých významov v mediálnej správe.	• Rozlíšiť fakty, názory a argumenty. • Identifikovať explicitné a implicitné významy v mediálnom obsahu. • Vysvetliť mediálne účinky na správanie a postoje.
Aktéri komunikácie Modely komunikácie – odosielateľ – správa – prijímateľ	• Pomenovať aktérov v bežnej a mediálnej komunikácii.	• Opísať svoju rolu v komunikácii – bežnej, mediálnej, na sociálnych sieťach.	• Demonštrovať rozdiel medzi manipulatívnymi a nemanipulatívnymi technikami. • Uviesť príklady rôznych argumentácií na tú istú udalosť. • Aplikovať argumentačnú štruktúru do svojej komunikácie.

5.3

***Regionálna výchova
a tradičná ľudová
kultúra***

1. Charakteristika regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra (RGV) je integrálnou súčasťou občianskej gramotnosti. Cieľom RGV je vytvárať u žiakov a žiačok predpoklady na pestovanie a rozvíjanie vzťahu k vlastnému rodisku – k obci, regiónu, ku krajine a k spoločenstvu, ktorého sú súčasťou. Druhým cieľom je spoznávanie živého dedičstva a tradičnej ľudovej kultúry Slovenska v ich rozmanitosti a vývojových súvislostiach.

Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je u žiakov a žiačok realizovať regionálnu výchovu a tradičnú ľudovú kultúru tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- orientovať sa v kultúrno-spoločenských, historických, prírodných a geografických špecifikách spätých s obcou a regiónom, z ktorého pochádzajú, a podieľať sa na ochrane a udržateľnosti prírodného a historického dedičstva,
- rozvíjať tvorivé zručnosti a porozumenie tradičnej materiálnej kultúre Slovenska a jej kultúrno-spoločenskému potenciálu v historických a súčasných súvislostiach,
- rozpoznať formy a prejavy folklóru, tradičného a súčasného umenia; chápať ich význam pre kultúrnu identitu a súčasnú spoločnosť a prispievať k ich rozvoju a ochrane,
- zapájať sa do spoločenského života v obci a regióne, rozvíjať zodpovedný vzťah ku komunite a krajine, vnímať kultúrnu rozmanitosť aj jednotu Slovenska; kriticky reflektovať význam, premeny a vplyv tradícií na človeka, navrhovať spôsoby ochrany živého dedičstva.

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra má v rámci občianskej gramotnosti špecifické postavenie. V prílohe k ŠVP ZV 2023 nie je samostatne vymedzená ako interkulturná a mediálna gramotnosť. **Napriek tomu má v sprievodcovi svoje vlastné obsahové vymedzenie, mnoho škôl na Slovensku totiž realizuje RGV ako samostatný predmet. Tabuľka s očakávanými spôsobilosťami a kľúčovými obsahmi na konci kapitoly tak môže slúžiť aj ako učebné osnovy k vyučovaciemu predmetu.** Občianska gramotnosť je v ŠVP ZV 2023 detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojojom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 16 – 17).

Vymedzené spôsobilosti sa rozvíjajú v obsahových komponentoch:

1. Historické a prírodné osobitosti
2. Materiálna kultúra
3. Výtvarné umenie a folklór
4. Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra

2. Hlavné zásady práce s regionálnou výchovou a tradičnou ľudovou kultúrou

RGV predstavuje všestranné kultúrne, spoločenskovedné a prírodovedné vzdelávanie žiakov a žiačok previazané s ich bezprostredným okolím. Zameriava sa na budovanie a **upevňovanie kultúrnej, lokálnej, resp. regionálnej identity**, na posilňovanie záujmu o najbližšie spoločenské a životné prostredie vo všetkých zložkách.

Tematicky nečerpá len z minulosti, ale funkčne **prepája minulosť so súčasnosťou** a na zrozumiteľných príkladoch umožňuje spoznať trajektórie, kontinuitu aj diskontinuitu vývoja rôznych spoločenských aj kultúrnych javov na vidieku a v mestách – ich podoby, hodnotu a funkcie v súčasnej spoločnosti.

Osobitosťou RGV je **široký tematický záber, ktorý si každá škola zmysluplne prispôsobuje podľa kultúrno-spoločenských, historických a prírodných špecifik regiónu, v ktorom pôsobí**. Predstavuje syntézu rôznorodých poznatkov, ktoré umožňujú rozširovať učivo všetkých vyučovacích predmetov o lokálne a regionálne informácie a súvislosti, prepájať vzdelávanie s bezprostrednou žitou skúsenosťou. Dôraz je tiež kladený na tzv. malé dejiny, živé dedičstvo aj tradičnú ľudovú kultúru, ktoré sú v kontexte globalizácie dôležitým oporným bodom historického a kultúrneho vedomia a identity detí.

Benefitom RGV je **možnosť ďalšej profilácie školy, a to uprednostňovaním vybraných komponentov alebo konkrétneho súboru cieľov** (napr. vzhľadom na osobitosti kultúrneho regiónu či historického vývoja obce, v ktorej sa škola nachádza). Čiastkové ciele a obsahy RGV je možné adaptovať na všetky cykly a oblasti vzdelávania.

Cieľom RGV je vedenie žiakov a žiačok k **samostatnému, tvorivému, bádateľskému spoznávaníu** svojej rodiny, príbuzenstva, miestneho spoločenstva, resp. obyvateľov obce, sídliska či mestskej časti. Kľúčové je tiež uvažovanie o širších vývojových súvislostiach a kontextoch existencie poznávaných javov. RGV je **vhodným prostriedkom komunikácie žiakov a žiačok s členmi miestnej komunity** (pamätníčkami, nositeľmi živého dedičstva, osobnosťami rôznorodých skupín obyvateľstva a pod.). Je preto účinným nástrojom posilňovania medzigeneračného porozumenia a citlivej navigácie v členitej a hierarchizovanej spoločnosti.

Implementáciou RGV ako prierezovej gramotnosti Slovenská republika priamo reaguje na záväzky tzv. Dohovoru na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO (2003), ktorý ratifikovala v roku 2006. Ten ju zaväzuje vytvárať v školách podmienky pre starostlivosť a ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva (tzv. živého dedičstva) a tradičnej ľudovej kultúry, a to s ohľadom na etnickú, resp. jazykovú alebo kultúrnu rozmanitosť žiakov a žiačok a miestnych spoločenstiev a komunít.

Práve **živé dedičstvo ponúka komunitám a jednotlivcom možnosť budovať dôležitý pocit identity a kontinuity**. Ukazuje spôsoby, ako objavovať, zažiť a oceňovať prejavy ľudskej tvorivosti a tým aj tvorivosť a znalosti ľudí vlastného spoločenstva či hodnoty živého dedičstva vlastného aj ostatných.

Cieľom RGV je tiež **korigovať tradované predsudky**, napr. o tradičnej ľudovej kultúre, národnostných menšinách, Slovákoch žijúcich v zahraničí, senioroch či celkovom živote vidieckych spoločenstiev alebo marginalizovaných skupín v minulosti a v súčasnosti.

Vďaka efektívnej implementácii RGV do života školy sa táto môže stať dôležitým **aktérom regionálneho rozvoja, ochrany miestneho prírodného bohatstva aj dokumentácie a uchovávaníu živého dedičstva**. „Regionálne školy“ neraz aktívne prispievajú k rozvoju miestneho turizmu a kultúrnej ponuky. Sú miestom pôsobenia umeleckých súborov, regionálnych knižníc či záujmových krúžkov. RGV motivuje školu k aktívnej spolupráci s ďalšími aktérmi lokálneho, regionálneho významu (nositelia/nositeľky živého dedičstva, záujmové združenia, pamäťové inštitúcie, organizácie cestovného ruchu, iné školy, občianske združenia a pod.).

Na strane učiteľov a učiteľiek je potrebná **citlivá práca s informačnými prameňmi a internetovými zdrojmi**, ktoré sú najmä vo vzťahu k tradičnej ľudovej kultúre presýtené množstvami aj polopravdivými informáciami. Existujú viaceré online aj printové vzdelávacie pomôcky a portály, ktoré je možné využiť pre tvorbu didaktických materiálov (napr. *Fondtlk.sk*, *Ludovakultura.sk*, *Slovakiana.sk*, *Uluv.sk*, *Regionalnavychova.sk*, *Regioskoly.sk*, *Amariluma.romanokher.sk* a ďalšie). Učiteľ/-ka sa dôslednou prípravou aj vlastným výskumom môže stať odborníkom/odborníčkou na mnohé domény lokálnej kultúry a histórie, často využíva aj svoje vlastné skúsenosti a zručnosti.

RGV umožňuje škole sieťovanie s členmi Združenia pedagógov zo škôl s regionálnou výchovou. Ide o etablovanú organizáciu, ktorá školám slúži ako platforma pre kooperáciu a výmenu pedagogických skúseností aj prezentáciu výsledkov činnosti žiakov a žiačok na tradičných podujatiach a seminároch.

3. Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra vo vzdelávacích oblastiach

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra obsahuje štyri základné komponenty.

Komponent 1: Historické a prírodné osobitosti

Zameriava sa na lokálnu a regionálnu históriu, historické osobnosti a udalosti, pamiatky a pamiatkové inštitúcie, prírodné špecifiká a domény – ich premeny, vývoj a funkcie.

Komponent 2: Materiálna kultúra

Pozornosť je zameraná na zdroje obživy a zamestnania, remeselnú a domácku výrobu, stavitel'stvo, ľudový odev a stravovanie.

Komponent 3: Výtvarné umenie a folklór

Komponent upriamuje pozornosť na výtvarné prejavy a ľudovú ornamentiku; zároveň otvára širokú škálu tém hudobného, tanečného, slovesného a literárneho umenia a folklóru a ich synkretických foriem.

Komponent 4: Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra

Je venovaný témam kalendárnych a rodinných obyčají a ďalších sviatočných príležitostí minulosti a súčasnosti, sviatočnému a všednému času, vierovyznaniu, etnickým a národnostným skupinám, Slovákom žijúcim v zahraničí, fenoménom a aspektom spoločenského života a miestnej samosprávy, vybraným témam rodiny.

Všetky komponenty sú na úrovni cieľov a obsahu vzdelávania rozvíjané v gradačnej postupnosti, s logikou v priestorovom rámci.

1. cyklus: Moja škola, obec a jej blízke okolie	2. cyklus: Môj región	3. cyklus: Slovensko a regionálna rozmanitosť
Pozornosť je venovaná obci (mestu, mestskej časti, dedine) a jej blízkemu okoliu.	Prehľbujú sa nadobudnuté vedomosti, zároveň sa obracia pozornosť na širšie regionálne súvislosti a poznatky. Vytvára sa priestor pre porovnanie so susednými lokalitami, zároveň sa umocňuje všeobecnejší aj ucelenejší obraz o celom regióne.	Pracuje sa s najdôležitejšími informáciami o prírodných a kultúrno-spoločenských charakteristikách jednotlivých regiónov Slovenska. Dôraz je kladený aj na medziregionálne súvislosti a postavenie a podoby javov v súčasnej spoločnosti.

RGV pokrýva všetky dôležité oblasti každodenného života a tradičnej ľudovej kultúry. **Svoje rozmanité využitie preto nachádza vo všetkých vzdelávacích oblastiach a vyučovacích predmetoch**, rovnako v rámci činnosti mimo vyučovania, disponibilných hodín, krúžkov aj tematických dní.

4. Iné možnosti integrácie regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry

RGV je integrovateľná do všetkých vzdelávacích oblastí a vyučovacích predmetov aj do vzdelávania v kontexte disponibilných hodín, mimoškolskej činnosti a tematických dní. Je príležitosťou rozšíriť vyučovanie o zážitkové, bádateľské, interaktívne a aktivizujúce metódy.

Možnosti integrácie RGV do vzdelávania:

1. Vnášanie étosu a princípov RGV **do celkového fungovania triedy alebo školy**

PRÍKLAD

Okrem sústreďovania prierezovo zameraných aktivít do ranných kruhov je to napr. využitie princípov cechových artikúl pre ukotvenie pravidiel správania a vzťahov medzi žiakmi a učiteľom. Založenie triednej kroniky, časopisu či fotoalbumu, ktoré dokumentujú zážitky z regionálnej výchovy a miestnej realie. Zostavenie piesňovej zbierky obce. Využívanie rôznych triednych príležitostí na vzájomný dialóg o rodinných obyčajach, o prežívaní sviatkov, využívanie skupinovej bádateľskej a tvorivej práce v miestnom spoločenstve. Ranné zdravenie v menšinových jazykoch; využitie školských médií na popularizáciu miestneho kultúrneho dedičstva. Budovanie školského „regionálneho archívu“ či úprava výstavných priestorov interiéru školy.

2. Integrácia obsahov RGV **do štandardných vyučovacích predmetov alebo medzipredmetových vzťahov**. Ide o najvdácejší a najefektívnejší spôsob integrácie RGV do vyučovania. Podstatou takéhoto prepojenia je najmä rozširovanie učiva bežných predmetov o príklady z najbližšieho prostredia a zo životnej skúsenosti žiakov a žiačok a využívanie fenoménov tradičnej ľudovej kultúry ako nástroja reflexie súčasnej kultúry a spoločnosti a jej postavenia v nich.

PRIKLAD

Hlbšie spoznávanie obce (napr. náučná či hrová prechádzka ulicami, okolitou prírodou); stretnutie s obyvateľmi, pamätníkmi obce, návšteva pamätných miest a i. – pomáhajú prepojiť mnohé obsahy dejepisu, geografie, výtvarnej výchovy s reálnym prostredím. Medzipredmetové prepojenia sú možné napr. cez tradičné ľudové hudobné nástroje, na ktorých sa dajú demonštrovať fyzikálne princípy tvorby zvuku. Cez problematiku miestneho nárečia vzniká možnosť jeho skúmania v ústnej aj písomnej podobe, v ľudových piesňach a prípravy nárečového slovníka alebo knižky spomienkového rozprávania miestnych obyvateľov. Zameraním sa na historické spoločenské a kultúrne javy v dedinskom a mestskom prostredí dokážeme efektívne sprostredkovať súvislosti súčasných javov a prejavov v spoločnosti.

- 3.1 V rámci **disponibilných hodín** je možné vytvoriť **samostatný predmet venovaný RGV**, pre ktorý sa na základe komponentov a obsahov v jednotlivých cykloch zostaví učebný plán pre všetky/vybrané ročníky. Podoba obsahovej náplne a cieľov takéhoto predmetu vychádza aj z charakteru lokality a miestneho spoločenstva, miestnej a regionálnej kultúry, histórie a potenciálu živého dedičstva. Predmet môže akcentovať vybrané komponenty alebo sa k RGV pristupuje holisticky. Škola môže organizovať verejnú prezentáciu polročnej, celoročnej činnosti počas tematických dní.
- 3.2 V rámci **školy** môže byť **obsah RGV zaradený do voliteľných krúžkov resp. hodín**, ako napr. regionálny dejepis, regionálna geografia, regionálna hudobná výchova, literárno-dramatické divadlo a i. Ponúka sa tu možnosť výraznejšie aplikovať bádateľské metódy v miestnom spoločenstve, v rodine, v priestore obce v kontexte špecifickej vzdelávacej oblasti. Regionálna výchova totiž umožňuje **produktívne prepojenie s ďalšími prierezovými gramotnosťami**.

PRIKLAD

V rámci „regionálneho dejepisu“ sa môžeme venovať lokálnym a regionálnym dejinám alebo téme „pátranie po predkoch“, práci s kronikou obce alebo školy, osobnostiam, pamätným miestam, architektúre alebo spôsobu života obyvateľov obce v minulosti a dnes. Na „regionálnej geografii“ sú zaujímavé možnosti témy ako „turistický sprievodca obcou“. Jeho príprava prepája rozmanité vzdelávacie metódy a rozvíja rôzne kompetencie cestou projektových a bádateľských aktivít v okolí školy a obce s výstupom, ktorý môže popularizovať školu aj obec/mestskú časť samotnú. Didakticky efektívnou príležitosťou je akékoľvek medzipredmetové vzdelávanie cez prizmu určitého fenoménu tradičnej ľudovej kultúry (napr. ak zvolíme ako tému povest ako útvar slovesného folklóru na „regionálnej literatúre“, môžeme pátrať po miestnych povestiach, pozvať etnológičku na besedu, navštíviť archív a spoznať archívne dokumenty, realizovať zážitkové aktivity na hrade, v múzeu, zamerať sa na starostlivosť o pamiatky a prírodné útvary späť s povestou).

4. Plnohodnotné napĺňanie cieľov RGV ponúkajú tzv. **tematické dni** v 2. a 3. cykle.

PRÍKLAD

Spolupráca s miestnymi aktérmi; realizácia väčšieho školského či verejného podujatia na tému RGV. Napr. workshop, náučný výlet po okolí, obchôdzka s námetom tradičnej kalendárnej príležitosti, vystúpenie školského súboru, terénny výskum, prezentácia činnosti nositeľov živého dedičstva, polročnej činnosti žiakov a žiačok či spolupráce s inou školou. Tematické dni sú príležitosťou otvorenia napr. obdobia stridžích dní, otvorenia školského environmentálneho infocentra alebo „ľudovej izby“ s artefaktmi tradičnej kultúry.

5. Využitie RGV v rámci **mimoškolských aktivít, špecifických voľnočasových aktivít a krúžkovej činnosti**.

PRÍKLAD

Viacere školy sú v tomto zmysle pôsobiskom detského folklórneho súboru, hudobného telesa či spevackej skupiny (dôležitého partnera predstavuje základná umelecká škola), dramatického alebo divadelného krúžku, textilnej dielne, turistického či prírodovedne zameraného krúžku, krúžku zameraného na prácu s drevom a pod.

VIAC INFO

Pri príprave aktivít smerujúcich k RGV môžete využívať metodické materiály a inšpirácie na [metodickom portáli Učíme](#).

Terminologický slovník regionálnej výchovy a ľudovej kultúry

Folklór

V niektorých krajinách reprezentuje všetky zložky ľudovej kultúry. U nás sa chápe ako súbor kultúrnych javov realizovaný formou ústnej, hernej, tanečnej, dramatickej a hudobno-spevnej kontaktnej komunikácie. Hovoríme tak o hudobnom, slovesnom či tanečnom folklóre, prípadne o zložených formách. V slovenskej etnológii bol predmetom záujmu najmä folklór dedinských spoločenstiev. Charakterizovala ho ústnosť, kolektívnosť, variantnosť, funkčnosť, synkretickosť a medzigeneračná kontinuita. Pre svoju väzbu s konkrétnymi situáciami a nositeľmi hovoríme o obradovom, mestskom, detskom či banickom folklóre a pod. Folklór vyjadruje predstavy a hodnoty spoločenstva a posilňuje medziludské vzťahy. Folklórne prejavy v sebe nesú odkaz členitého historického vývoja aj inokultúrnych nánosov.

Folklorizmus

Využívanie alebo napodobovanie folklóru, resp. prvkov tradičnej ľudovej kultúry, mimo prirodzeného prostredia a pôvodných funkcií; proces využívania a spracovania folklóru v iných druhoch umenia. Napríklad prenášanie folklóru „na scénu“ v podobe choreografií folklórnych telies (scénický folklorizmus), využívanie tradičných výtvarných prejavov v rôznych sférach materiálnej kultúry (výtvarný folklorizmus) alebo prienik folklóru do iných umeleckých žánrov (hudobný, tanečný, literárny folklorizmus). Je vždy spojený s istou zmenou (štylizáciou) pôvodného folklórneho javu.

Kultúra

Premenlivý systém predstáv a ideí, vzorov správania, materiálnych a nemateriálnych produktov ľudskej činnosti prenášaný z generácie na generáciu v rámci určitej skupiny ľudí alebo spoločenstva. Objektom výskumu etnológie nie je len tzv. tradičná ľudová kultúra, ale aj mestská kultúra alebo kultúrne prejavy etnických, náboženských, vekových či inak vymedzených skupín.

Nehmotné kultúrne dedičstvo (živé dedičstvo)

Pomenovanie sa u nás ustálilo vďaka činnosti UNESCO (Organizácia OSN pre vzdelávanie, vedu a kultúru). UNESCO ho chápe ako „postupy, stvárnenia, prejavy, poznatky, schopnosti, ako aj nástroje, predmety, artefakty a s nimi spojené kultúrne miesta, ktoré spoločenstvá,

skupiny a v niektorých prípadoch jednotlivci pokladajú za súčasť svojho kultúrneho dedičstva“. Na Slovensku sa pojem používa aj vo význame „tradičná ľudová kultúra“ (nemusí ísť o to isté). Kľúčovým dokumentom upravujúcim ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva je *Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO* (2003). Slovenská republika ho ratifikovala v roku 2006 a na jeho základe pripravila *Koncepciu starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru* (2007, a d.).

Obyčaj (zvyk, obrad)

V etnológii sa pod pojmom obyčaj chápe tradíciou určený a všeobecne akceptovaný spôsob spoločenského správania rozšírený a ustálený v určitom spoločenstve. Každá obyčaj je spojená s pravidlami a tabu (zákazmi). Najznámejšie sú kalendárne a rodinné obyčaje, ďalej pracovné, spoločenské či právne obyčaje. Ako synonymum obyčaje sa používa aj slovo zvyk (etnológia ich rozlišuje). Osobitým druhom obyčaje je obrad (rituál), pre ktorý je typický najvyšší stupeň záväznosti a uplatňovaných sankcií v prípade porušenia pravidiel. V bežnej reči sa používa nepresné spojenie „zvyky a tradície“. Vhodnejšími sú „sviatky a obyčajová kultúra“ alebo vo význame kultúrneho systému „tradičná ľudová kultúra“.

Región

Ide o časť väčšieho územia vymedzenú výskytom určitého javu alebo súboru javov. Hranice regiónu môžu byť dané cez zemepisné, sídelné či demografické (národnostné, náboženské a i.) ukazovatele. Sú premenlivé. Regionálne vymedzenie je tiež vecou kolektívne šírených predstáv obyvateľov regiónu. Pociťovanú príslušnosť k regiónu vyjadruje regionálna či kultúrna identita. Územný výskyt podobných javov tradičnej ľudovej kultúry či prítomnosť etnografických a etnických skupín viedli v etnológii k rozdeleniu Slovenska na tzv. etnografické oblasti alebo kultúrne regióny. Špecifickými regiónmi sú aj tie, v ktorých žijú Slováci v zahraničí v enklávnych formách.

Synkretické formy umenia

Predstavujú umelecké prejavy, ktoré spájajú viaceré druhy umenia alebo umeleckých disciplín do jedného celku, čím vytvárajú nový, komplexnejší výrazový prostriedok. Termín „synkretizmus“ označuje zlučovanie rôznorodých prvkov do jednotného systému. Príkla-

dom môže byť ľudové divadlo, spájajúce hudobný, slovesný aj výtvarný prejav do zložitej dramatickej formy, či prepojenie tanca, inštrumentálnej hudby a spevu v rámci tanečnej príležitosti.

Tradícia

Ide o proces prenášania (transmisie) kolektívne šírenej kultúry z generácie na generáciu. Tradícia napomáha stabilite a kontinuite spoločenstva, má na jeho kultúru stabilizujúci vplyv. Schopnosť pretrvať majú najmä kultúrne prvky, ktoré si v nových podmienkach zachovávajú svoje funkčné uplatnenie. Na proces medzigeneračnej transmisie majú vplyv rôzne faktory (vonkajšie alebo vychádzajúce zvnútra skupiny). Kultúru buď rozvíjajú, konzervujú, alebo potierajú jej špecifiká.

Tradičná ľudová kultúra

Systém kultúrnych prejavov medzigeneračne tradičných v rámci spoločenskej skupiny donedávna označovanej ako ľud. V minulosti sa pod pojmom ľud často chápalo dedinské obyvateľstvo. Vidiecke spoločenstvo bolo v etnológii považované za vďačné prostredie pre uchovávanie aj skúmanie „ľudových kultúrnych tradícií“. Tradičná ľudová kultúra ako dynamický systém postupne zaniká s modernizáciou spoločnosti. Niektoré jej prejavy stratili význam, iné sa prispôbili novým podmienkam. Ako tzv. nehmotné kultúrne dedičstvo sa stala zdrojom kultúrnej či národnej identity, objektom inštitucionálnej ochrany a prostriedkom zachovávania kultúrnej rozmanitosti aj upevňovania súdržnosti spoločenstiev.

Vymedzenie regionálnej výchovy a tradičnej ľudovej kultúry

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra zahŕňa tieto **komponenty**:

1. Historické a prírodné osobitosti
2. Materiálna kultúra
3. Výtvarné umenie a folklór
4. Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre občiansku gramotnosť

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Vytvárať základný vzťah k rodisku a miestu školy a rozpoznať základné a typické prvky prírodného prostredia a historického prostredia. 2. Rozlišovať rôznorodé formy každodenného života v minulosti aj súčasnosti a tvorivo rozvíjať úctu k tradičným zručnostiam. 3. Rozlišovať rôzne prejavy kultúry, tvorivo sa vyjadrovať prostredníctvom umeleckých a folklórnych foriem. 4. Uvedomovať si význam sviatkov, spolupatričnosti a spolunažívania v komunite; vnímať ich ako súčasť spoločného života a rozmanitosti kultúrnych prejavov.	1. Rozvíjať povedomie o prírodných a historických osobitostiach vlastného regiónu, chápať ich vývoj a význam a prejavovať záujem o ich zachovanie. 2. Porozumieť významu tradičných foriem výroby, obživy a staviteľstva v regionálnych súvislostiach, reflektovať ich premenu a hodnotu v súčasnosti. 3. Rozlišovať formy umeleckých a folklórnych prejavov regiónu, porozumieť ich významu a premenám v čase. 4. Rozpoznať význam obyčají, sviatkov a spoločenských vzťahov pre komunitnú súdržnosť, uvažovať o ich význame a premenách v súčasnosti a spolupodieľať sa na ich uchovávaní.	1. Orientovať sa v kultúrno-spoločenských, historických, prírodných a geografických špecifikách spätých s obcou a regiónom, z ktorého pochádza, a podieľať sa na ochrane a udržateľnosti prírodného a historického dedičstva. 2. Rozvíjať tvorivé zručnosti a porozumenie tradičnej materiálnej kultúry Slovenska a jej kultúrno-spoločenskému potenciálu v historických a súčasných súvislostiach. 3. Rozpoznať formy a prejavy folklóru, tradičného a súčasného umenia; chápať ich význam pre kultúrnu identitu a súčasnú spoločnosť a prispievať k ich rozvoju a ochrane. 4. Zapájať sa do spoločenského života v obci a regióne, rozvíjať zodpovedný vzťah ku komunite a krajine, vnímať kultúrnu rozmanitosť aj jednotu Slovenska; kriticky reflektovať význam, premeny a vplyv tradícií na človeka, navrhovať spôsoby ochrany živého dedičstva.

Rámcový klúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		
Komponent 1: Historické a prírodné osobitosti	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	Moja škola, obec a jej blízke okolie	Môj región	Slovensko a regionálna rozmanitosť
Miestna a regionálna história	- Opísať históriu školy. - Identifikovať obecné symboly a inštitúcie, významné osobnosti, historické pamiatky, pamätníky a významné miesta obce.	- Charakterizovať medzníky histórie obce a vybrané historické udalosti a osobnosti regionálnych dejín. - Opísať význam vybraných historických, kultúrnych a technických pamiatok. - Pomenovať najdôležitejšie pamäťové inštitúcie.	- Orientovať sa v štruktúre a špecifikách kultúrnych regiónov Slovenska. - Prepájať obecné a regionálne dejiny s historickými udalosťami Slovenska na základe práce s obecnou kronikou a informačnými prameňmi o obci. - Vysvetliť vplyv migrácie a kolonizácie na kultúrno-spoločenský vývoj a tradičnú kultúru regiónov. - Opísať prítomnosť a dôvody migrácie v rodine.
Prírodné a geografické charakteristiky	- Orientovať sa v priestore školy a obce. - Určiť polohu obce na úrovni Slovenska, vyššieho územného celku a kultúrneho regiónu. - Identifikovať typické rastliny, živočíchy, základné prírodné javy a dominanty v obci a okolí.	- Vysvetliť prírodné, geografické osobitosti regiónu a zemepisné vzťahy s obcami regiónu. - Uviesť obecné a regionálne zemepisné názvy povrchových útvarov, oblastí a ďalších geografických prvkov (aj nárečové). - Uviesť príklady tradičného, historického a súčasného využitia fauny, flóry a nerastného bohatstva v obci/regióne. - Zhotoviť produkt z (liečivých) rastlín lokálneho/regionálneho výskytu, vyhľadávať fakty o nich.	- Orientovať sa v náučných chodníkoch a samostatne bádať v oblasti prírodného bohatstva obce, resp. regiónu. - Identifikovať chránené územia v regióne a na Slovensku, ciele a spôsoby ich ochrany. - Využívať metódy a nástroje ochrany prírodného aj kultúrneho (hmotného, nemotného) dedičstva. - Uviesť turisticky atraktívne fenomény regiónu a navrhovať ich spoločenské využitie.

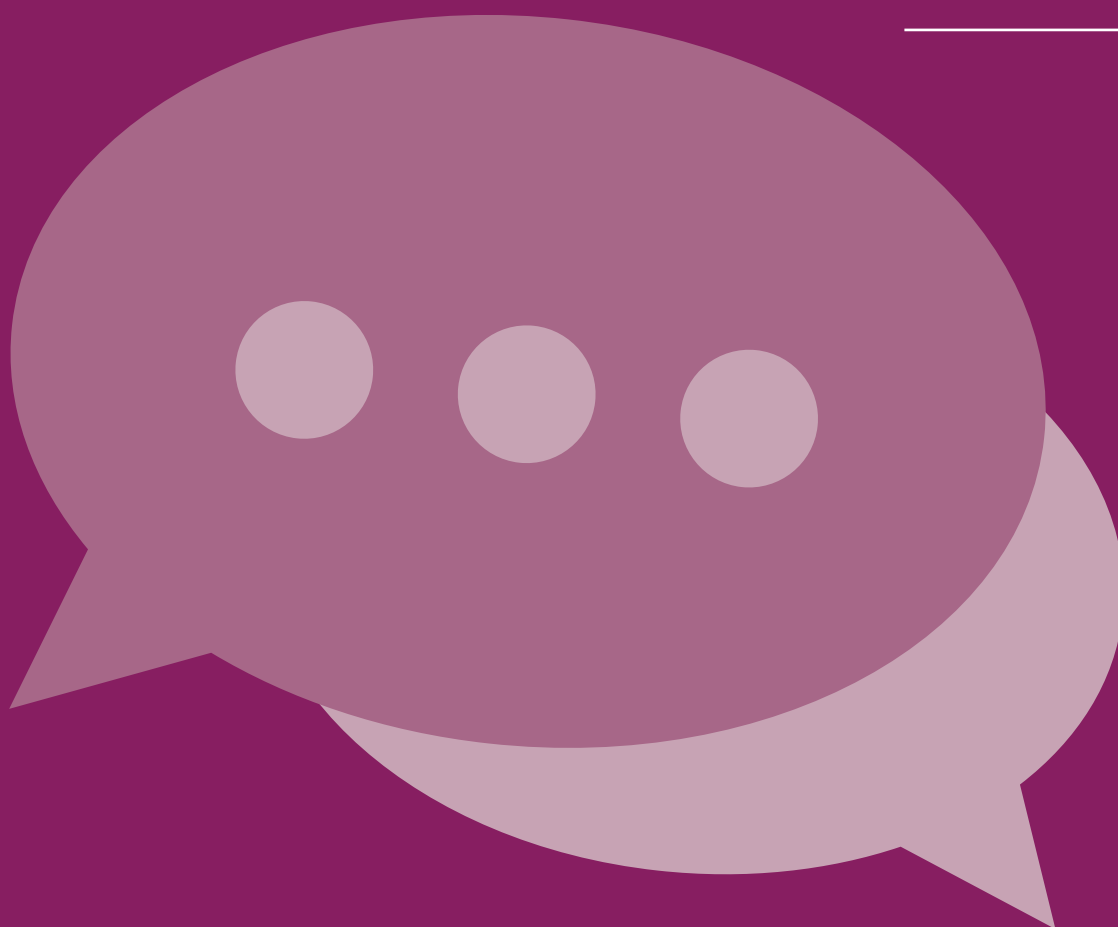
Komponent 2: Materiálna kultúra	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	Moja škola, obec a jej blízke okolie	Môj región	Slovensko a regionálna rozmanitosť
Staviteľstvo a architektúra	Pomenovať odlišnosti v stavebnom riešení a vo funkcii vybraných historických budov a architektonických objektov v obci.	Rozlišovať typické črty ľudovej/historickej architektúry v obci a podobnosti v regionálnom kontexte.	- Opísať typické prejavy tradičnej ľudovej aj mestskej historickej architektúry a ich charakter v rôznych regiónoch Slovenska. - Identifikovať v staviteľstve obce architektonické štýly či vrstvy. - Rozlišovať staršie a novšie architektonické objekty a prvky.
Spôsob obživy, zamestnania, remeselná a domácka výroba	- Vysvetliť podobnosti a rozdiely v spôsobe života a obživy obyvateľov obce v minulosti a v súčasnosti. - Opísať tradičné zamestnania, remeslá, príklady domáckej výroby a ich produkty a premeny ľudskej práce počas poľnohospodárskeho roka a ročných období.	- Charakterizovať vybrané tradičné zamestnania, remeslá, domácku výrobu a hospodársku činnosť v obci a regióne a súvis so súčasnými zamestnaniami. - Využívať tradičné techniky, postupy a materiály pri zhotovení výrobku. - Nadviazať kontakt s ľudovým remeselníkom/remeselníčkou, výrobcom/výrobkyňou.	- Vysvetliť prepojenosť klimatických a prírodných podmienok s tradičnými spôsobmi obživy, hospodárenia, s prejavmi tradičnej ľudovej kultúry regiónov Slovenska. - Vysvetliť na príkladoch konzervujúce, rozvíjajúce a nivelizujúce činitele kultúrno-spoločenského vývoja. - Uviesť stručnú históriu cechov a obchodu na našom území v minulosti a príklady profesijných skupín, tradičných zamestnaní typických pre regióny Slovenska. - Rozvíjať svoje remeselné a technické zručnosti.
Tradičný ľudový odev	- Rozoznávať tradičný ľudový odev obce (príp. obce z blízkeho okolia) a jeho typické súčasti. - Rozlišovať medzi detským, ženským a mužským odevom, medzi sviatočným a pracovným odevom v minulosti a súčasnosti.	- Identifikovať rozdiely/podobnosti v ozdobnosti, materiáli, skladbe a vo funkcii ľudového odevu vybraných obcí regiónu. - Objasniť odlišnosti v odievaní podľa príležitosti, veku, rodu, statusu, zamestnania v minulosti a súčasnosti. - Uplatniť textilnú techniku.	- Vysvetliť základné historické súvislosti vývoja ľudového a súčasného odievania. - Rozoznávať aktuálne trendy v odevnom dizajne ovplyvnenom ľudovými prvkami. - Rozlišovať druhy, význam a funkciu tradičnej obuvi, pokrývok hlavy, účesov a doplnkov. - Uplatniť zložitejšie textilné techniky.
Strava a stravovanie	Uviesť typické poľnohospodárske plodiny a základné tradičné miestne jedlá obce.	- Charakterizovať typické suroviny, plodiny a tradičné jedlá regiónu a ich využitie. - Porovnať sviatočné a všedné stravovanie a stolovanie v minulosti a súčasnosti. - Pripraviť jednoduché jedlo podľa miestnej tradičnej receptúry.	- Uviesť typické tradičné jedlá regiónov Slovenska, jedlá národnostných menšín, Slovákov v zahraničí. - Zhodnotiť rozdiely v stravovaní a stolovaní u spolužiakov či v rodine, vedieť v nich identifikovať novodobé alebo inokultúrne prvky. - Pripraviť zložitejšie jedlo podľa tradičnej receptúry.

Komponent 3: Výtvarné umenie a folklór	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	Moja škola, obec a jej blízke okolie	Môj región	Slovensko a regionálna rozmanitosť
Strava a stravovanie	- Výtvarne pracovať s javmi tradičnej ľudovej kultúry a ľudovou ornamentikou. - Vyrobiť detskú hračku, ľudovú masku alebo predmet spojený s obyčajovou príležitosťou.	- Identifikovať a oceňovať typické prejavy tradičného výtvarného umenia v rôznych sférach materiálnej kultúry obce, regiónu. - Rozlišovať ľudovú ornamentiku vybraných obcí regiónu, výtvarne s ňou pracovať. - Zhotoviť repliku alebo tvorivú adaptáciu jednoduchého remeselného výrobku.	- Rozlišovať charakteristické prejavy tradičného výtvarného umenia v rôznych sférach materiálnej kultúry regiónov Slovenska a u Slovákov žijúcich v zahraničí. - Identifikovať typické prejavy ľudovej ornamentiky vybraných regiónov Slovenska. - Tvorivo a inovatívne uplatňovať zložitejšie tradičné výtvarné techniky pri zhotovení umeleckého, úžitkového výrobku.
Ľudové piesne, hudobné nástroje a tradičná inštrumentálna hudba	- Interpretovať ľudové piesne obce a detský piesňový repertoár. - Rozlišovať tradičné hudobné nástroje. - Ovládať hru na (tradičnom) detskom hudobnom nástroji a kombinovať ju so spevom a s pohybom. - Vyrobiť jednoduchý hudobný nástroj.	- Interpretovať ľudové piesne regiónu (aj menšín), žánrovo ich zaradiť, zahrať jednoduchú melódiu na tradičnom hudobnom nástroji. - Uviesť príklady dôležitých zberateľov ľudových piesní a ich činnosť, dokumentovať ľudové piesne v rodine/ blízkom okolí. - Rozlišovať ľudové hudobné nástroje a nástrojové zoskupenia na Slovensku, akustické a elektrofonické nástroje.	- Interpretovať ľudové piesne regiónov Slovenska (slovenské, národnostných menšín). - Členiť ľudové piesne do žánrových skupín a opísať tradičné spevné príležitosti. - Rozoznávať typické regionálne podoby tradičnej inštrumentálnej hudby a nástrojov na Slovensku. - Analyzovať vplyv populárnej hudby a elektrofonických nástrojov na hudobný a tanečný folklór.
Tradičný ľudový tanec a pohybové hry	- Predviesť cvičenia na koordináciu tela, rovnováhu, orientáciu v priestore. - Uplatňovať základné pohyby a ich kombinácie v rôznom metre a tempe (chôdza, skoky, poskoky, valaský motív, rotácia). - Realizovať tradičné detské pohybové hry, základné tanečné typy a súvisiaci piesňový repertoár (najmä folklorizované spoločenské tance, reťazové, kruhové tance, príp. tance s náradím). - Tvorivo reagovať na tradičné hudobné a tanečné podnety.	- Interpretovať charakteristické pohybové a tanečné hry a ľudové tance lokality a regiónu. - Rozvíjať pohybové kompetencie súvisiace s lokálne a regionálne špecifickými tanečnými prejavmi a príležitosťami. - Orientovať sa v priestore a využívať formy kooperácie, interakcie a komunikácie vlastné tanečnej kultúre.	- Orientovať sa v typológii ľudových tancov na Slovensku. - Uplatniť tanečné schopnosti, kvalitu interpretácie na príklade sólových, párových a skupinových tancov počas hudobno-tanečných príležitostí rodiny, školy či obce. - Analyzovať podoby tanečnej kultúry obce, resp. generácií miestneho spoločenstva.

Komponent 3: Výtvarné umenie a folklór	žiak/žiačka vie/dokáže:		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	Moja škola, obec a jej blízke okolie	Môj región	Slovensko a regionálna rozmanitosť
Slovesný folklór	• Predviesť jednoduché slovesné žánre. • Pomenovať dejovú líniu a hlavné postavy typických slovenských ľudových rozprávok a (miestnych) povestí. • Prezentovať vybraný folklórny prejav osvojený v rodine, v susedskom prostredí.	• Používať prvky miestneho nárečia, výrazy rôznych oblastí tradičnej ľudovej kultúry. • Zaraďovať tradičné slovesné prejavy a literárne útvary do žánrových skupín. • Uviesť príklady základných slovných spojení v jazyku spolužiakov odlišnej etnicity. • Oceniť literárne prejavy národnostných menšín.	• Rozoznávať najvýraznejšie nárečia regiónov, oblastí Slovenska, argot vybraných subkultúr. • Identifikovať mestský folklór, mestské povesti a ich súvis s ľudovými prejavmi dedinského prostredia. • Prehľbovať znalosť slovesného folklóru, vybraného menšinového jazyka na základnej úrovni vrátane čitateľskej skúsenosti s literárnymi prejavmi menšinových autorov.
Folklór a folklorizmus	• Začleniť folklórne prejavy do skupín podľa druhu folklórneho umenia. • Predstaviť folklórnych interpretov/interpretky a nositeľov/nositeľky živého dedičstva v rodine a v okruhu známych.	• Osvojiť si folklórne prejavy v rodine a spoločensktve. • Pomenovať predstaviteľov remeselnej výroby, výtvarného umenia, slovesného, hudobného a hudobno-tanečného folklóru a folklorizmu v regióne. • Uviesť príklady kultúrnych podujatí obce, regionálnych inštitúcií a predstaviteľov folklóru a folklorizmu v regióne. • Rozlišovať pojmy folklór a folklorizmus, tradičná ľudová kultúra a živé dedičstvo.	• Rozlišovať folklórne prejavy späté s tradičnými kalendárnymi a rodinnými obyčajami a sviatkami. • Zhodnotiť tvorbu vybraných predstaviteľov výtvarného, literárneho, hudobného a hudobno-tanečného folklorizmu. • Zdokumentovať folklórne prejavy s využitím kvalitných informačných zdrojov. • Identifikovať výrazné prejavy folklóru a folklorizmu Slovákov žijúcich v zahraničí.
Synkretické umelecké formy, ľudové divadlo	• Predviesť tradičnú obchôdzku v priestore obce, vianočnú hru, ľudové divadlo oblasti.	• Predviesť miestny folklórny text obradovej hry, obchôdzky, vinše a piesne vybranej miestnej/regiónálnej obýčajovej príležitosti.	• Stvárniť ľudové divadlo, obchôdzku, hru a súvisiacu slovesnú a hudobno-pohybovú zložku.

Komponent 4: Sviatky, obyčaje a sociálna kultúra	Žiak/žiačka vie/dokáže:		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	Moja škola, obec a jej blízke okolie	Môj región	Slovensko a regionálna rozmanitosť
Sviatky a obyčajová kultúra	• Uviesť príklad prepojenia kalendárnych sviatočných príležitostí s ročnými obdobiami. • Pomenovať typické sviatky a obyčaje kalendárneho a životného cyklu vo vlastnej rodine/obci. • Uviesť príklad obecného podujatia.	• Opísať najdôležitejšie sviatky a obyčaje v tradičnej ľudovej kultúre a ich rozdiely v rôznych obdobiach, skupinách. • Uviesť význam sviatkov, rituálov, základných symbolov v tradičnej kultúre. • Rozlišovať najdôležitejšie cirkevné sviatky a slávnosti cirkevného roka náboženských skupín regiónu.	• Charakterizovať celoročný sled sviatkov kalendárneho obyčajového cyklu. • Zhromažďovať poznatky o sviatkoch z archívnych zdrojov, dobových fotografií alebo prostredníctvom rozprávania najstaršej generácie. • Rozoznávať podobnosti a odlišnosti vo sviatovaní rozličných spoločenských skupín.
Spoločenská štruktúra a vzťahy	• Pomenovať príbuzenské vzťahy vo vlastnej rodine. • Uviesť príklady krstných mien, prezývok a prímen v minulosti a v súčasnosti. • Vysvetliť rozdiely a podobnosti v trávení voľného času a vybraných sviatkov u seba, spolužiakov a rodičov. • Zaradiť seba a spolužiakov do rôznych skupín.	• Predstaviť základnú demografickú charakteristiku obce. • Rozlišovať základné sociálne vrstvy a skupiny v miestnom spoločenstve a reprezentantov miestnej samosprávy. • Vysvetliť rozdiely a premeny sociálnych rolí v rodine, spoločenstve. • Zaradiť seba, členov rodiny a rovesníkov do skupín na základe veku, etnicity, jazyka, vierovyznania, záujmov a pod. • Rozpoznávať kultúrne prejavy spolužiakov a spolužiačok.	• Charakterizovať vybrané etnické a etnografické skupiny na Slovensku. • Vysvetliť pojmy etnicita, inklúzia, asimilácia a akulturácia. • Diskutovať o základných kultúrnych a regionálnych rozdieloch konfesií na Slovensku. • Diskutovať o kultúrnom prínose etnických skupín a národnostných menšín na Slovensku. • Vysvetliť základné príčiny a oblasti vysťahovalectva a pracovnej migrácie Slovákov do zahraničia v minulosti a dnes. • Uviesť príklady oblastí obývaných Slovákmi v zahraničí a ich význam pre kultúrne a politické dejiny Slovenska.
Materiálna a duchovná kultúra, živé dedičstvo	• Identifikovať prejavy živého dedičstva vo svojom okolí. • Uviesť príklad nehmotného a hmotného kultúrne dedičstva, živého dedičstva vo svojom okolí.	• Charakterizovať črty a prejavy materiálnej aj duchovnej kultúry obce a regiónu. • Nadväzovať kontakt s reprezentantmi rôznych generácií miestneho spoločenstva a živého dedičstva. • Diskutovať o spôsoboch ochrany prejavov nehmotného kultúrneho dedičstva obce/regiónu v duchu UNESCO Dohovoru z roku 2003.	• Navrhovať spôsoby ochrany kultúrneho dedičstva obce a regiónu. • Navrhovať využitie prejavov tradičnej ľudovej kultúry, histórie a prírodného bohatstva v oblasti regionálneho turizmu a rozvoja. • Analyzovať spôsob ochrany kultúrneho dedičstva Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska.

6

Sociálna a emocionálna gramotnosť

1. Charakteristika sociálnej a emocionálnej gramotnosti

Sociálna a emocionálna gramotnosť (SEG) je schopnosť rozpoznávať, vyjadrovať a regulovať vlastné emócie, porozumieť emóciám druhých a nadväzovať zdravé medziľudské vzťahy. Zahŕňa empatiu, sebareflexiu, zodpovedné sociálne správanie, efektívnu komunikáciu a spoluprácu. Tieto spôsobilosti podporujú osobný rozvoj, duševnú pohodu a úspešné fungovanie v spoločnosti.

Súčasťou SEG sú tiež témy vzťahovej a sexuálnej výchovy (VaSV), ktorá je náukou o vzťahoch, biologických, osobnostných a sociálnych aspektoch sexuality. Jej cieľom je poskytnúť vekovo adekvátne spôsobilosti umožňujúce robiť **informované a zodpovedné rozhodnutia tak, aby malo zdravé, bezpečné a rešpektujúce vzťahy partnerské, manželské a rodičovské.**

V rámci štátneho vzdelávacieho programu (ŠVP ZV 2023) je SEG vymedzená ako samostatná prierezová gramotnosť. Cieľom výchovy a vzdelávania na základnej škole je rozvinúť u žiakov a žiačok spôsobilosti v oblasti SEG tak, aby boli na konci 3. cyklu schopní:

- bezpečným spôsobom prejavovať a regulovať svoje emócie, prejavovať porozumenie a pomáhať iným pri prežívaní ich emócií s prihliadnutím na uvedenie si vlastných kapacít,
- prejavovať emocionálnu odolnosť, empatiu a sebauvedomenie,
- efektívne spolupracovať v homogénnych, ako aj rozmanitých tímoch,
- definovať vlastné hodnoty vo vzťahoch, rozlišovať rôzne druhy vzťahov, prejavy správania v nich, utvárať ich a s rešpektom k sebe a iným v nich fungovať,
- efektívne komunikovať, asertívne, ale ohľaduplne obhajovať a dosahovať svoje ciele v rešpektujúcej komunikácii,
- predchádzať konfliktom, riešiť reálne konflikty nenásilnými spôsobmi,
- utvárať svoju osobnú integritu a identitu vo vzťahu k hodnotovým princípom aj k témam intimity a sexuality,
- analyzovať riziká a príležitosti a prijímať zodpovedné rozhodnutia ovplyvňujúce vlastný život, vzťahy a zdravie, ako aj vzťahy a zdravie druhých a život ako taký,
- plánovať svoju krátkodobú a dlhodobú budúcnosť v súlade so svojím rozvíjateľným potenciálom, potrebami a hranicami.

SEG je v štátnom vzdelávacom programe detailnejšie vymedzená v troch rámcoch – postojovom, obsahovom a procesuálnom ([LINK](#), s. 18 – 19).

Súčasťou SEG sú tri kategórie spôsobilostí rozvíjané v týchto obsahových komponentoch:

1. Osobnostné spôsobilosti

Komponenty: *Emocionálna odolnosť, Empatia a Sebauvedomenie*

Zameranie: rozoznávajúce emócií a ich zdravé zvládanie, rozvoj empatie, identifikácia a komunikácia vlastných hraníc a potrieb.

2. Sociálne spôsobilosti

Komponenty: *Spolupráca, Komunikácia, Rozmanitosť, Riešenie konfliktov*

Zameranie: rešpekt v postojoch a komunikácii s inými, zručnosti nenásilného riešenia konfliktov, spolupráca a vnímanie prínosu ľudskej rozmanitosti v rámci spolupráce, rešpekt k rozmanitosti seba a iných.

3. Sebarozvojové spôsobilosti

Komponenty: *Kreativita, Analytické myslenie*

Zameranie: kreativita ako forma sebvýjadrenia a nástroj inovatívneho prístupu, zručnosti analytického a kritického myslenia pri vyjadrovaní vlastných myšlienok a názorov a pri práci s informačnými zdrojmi.

Spôsobilosti SEG sa rozvíjajú aj v komponentoch súvisiacich so VaSV:

1. *Bezpečie a prevencia šikany a násilia*
2. *Sexuálne a reprodukčné zdravie*
3. *Sexualita a médiá*
4. *Rovnosť*

Ich zaradenie do oblasti SEG má svoje opodstatnenie aj z hľadiska prevencie a posilňovania osobnej bezpečnosti a zodpovednosti. Vzhľadom na zvyšujúcu sa expozíciu detí digitálnym médiám, nevhodný sexualizovaný online obsah, zvyšujúce sa riziko kyberšikany aj v intímnej oblasti a rôznorodé sociálne situácie je dôležité, aby si od útleho veku osvojovali a rozvíjali kognitívne, emocionálne a behaviorálne nástroje na porozumenie vlastnému prežívaniu a osobným hraniciam, vzťahom a informáciám, ktoré sa ich môžu dotýkať a ovplyvňovať ich rozhodovanie v oblasti sexualitý a reprodukčného zdravia.

2. Hlavné zásady práce so sociálnou a emocionálnou gramotnosťou

Pre rozvíjanie sociálnych a emocionálnych spôsobilostí je potrebné reflektovať v práci pedagogických aj odborných zamestnancov niekoľko kľúčových zásad.

Bezpečné prostredie

Na úrovni školy je dôležitou predispozíciou k SEG **bezpečné a podporujúce prostredie**, ktoré vytvára podmienky pre optimálne duševné zdravie a pohodu všetkých aktérov vzdelávania. Kompetentní dokážu optimálne a dlhodobo rozvíjať zručnosti detí iba v prípade, že sa cítia v práci bezpečne a sú rešpektované ich vlastné potreby a napĺňané očakávania.

Základnými piliermi bezpečného prostredia v triede sú:

- **Profesionálny pedagogický a odborný prístup**

V SEG a rovnako vo VaSV sú dôležité základné vedomosti zo všeobecnej a z vývinovej psychológie. Veková primeranosť prispieva k primárnej prevencii, prináša pre deti a mládež relevantné témy a rozvoj spôsobilostí potrebných k budovaniu zdravých a bezpečných vzťahov.

Vo vyučovaní je dôležité opierať sa o nestrannosť, objektivnosť a aktuálnosť dát a informácií, ktorými žiakom a žiačkam odpovedáme na otázky. Z hľadiska pedagogickej a odbornej profesionality a etikety je potrebné obozretne pristupovať k zdieľaniu vlastných postojov a skúseností a snažiť sa odpovede rámcovať na očakávané spôsobilosti.

Z hľadiska sociálnych a emocionálnych spôsobilostí je potrebné reflektovať vlastné emócie a prežívanie a modelovať efektívne spôsoby ich zvládania. Ak je to potrebné, škola zabezpečí zamestnancom kvalitné a overené vzdelávanie v téme SEG.

Triedy sú plné rozmanitých žiakov a žiačok odlišujúcich sa v rodinnom zázemí, vierovyznaní, etnicite, pohlaví, farbe pleti, národnosti, individuálnych potrebách a i. Preto je potrebné vytvoriť bezpečný priestor pre pomenovanie všetkých emócií, prejavenie vzájomného rešpektu, ako aj inkluzívneho prístupu, ktorý vo veľkej miere ovplyvňuje sociálne a emocionálne spôsobilosti žiakov a žiačok.

Pre prácu s heterogénnou triedou a uplatňovanie inkluzívneho prístupu odporúčame sprievodcu [Ucenie-respektujuce-rozmanitost.pdf](#).

Pozitívny prístup k nadobúdaniu očakávaných spôsobilostí je nevyhnutný ako predpoklad pre rozvoj primárnej prevencie. Vďaka interaktívnym a aktivizujúcim metódam a bezpečnému prostrediu sa žiaci a žiačky učia pomenovať, reflektovať a analyzovať situácie, ktoré sa pravdepodobne v ich živote objavujú. Pozitívny prístup v nich umocňuje spôsobilosti nevyhnutné na efektívne a bezpečné zvládnutie týchto situácií a zároveň aj preberanie zodpovednosti.

- **Poznanie vlastného okruhu vplyvu a multidisciplinárna spolupráca**

Spôsobilosti obsiahnuté v rámci SEG majú **primárne preventívny charakter**. Môžu byť nápomocné a efektívne využívané aj v náročných a krízových situáciách vyžadujúcich intervenciu odborných zamestnancov a zamestnankýň (napr. využitie spôsobov a techník pre zvládanie nepríjemných a silne intenzívnych emócií). V prípade situácií vyžadujúcich intervenciu je potrebné využívať dostupné zdroje podpory a pomoci pri práci s jednotlivcom a/alebo s kolektívom, ako sú napríklad školský podporný tím, Centrum poradenstva a prevencie, Národné koordinačné stredisko alebo príslušné zložky ministerstva vnútra a zdravotníctva.

- **Tvorba školských a triednych pravidiel**

Nastavenie, formovanie a rešpektovanie pravidiel je nevyhnutným predpokladom rozvíjania spôsobilostí a vytvárania bezpečného prostredia v rámci vyučovacieho procesu. Participatívne a jasne formulované pravidlá odrážajú očakávania jednotlivcov a vytvárajú normy správania, čím minimalizujú konflikty a nedorozumenia medzi aktérmi vzdelávania. Podporujú vzájomný rešpekt a spoluprácu, čo prispieva k lepšej dynamike, súdržnosti a zlepšeniu medziľudských vzťahov v triednom kolektíve, a zároveň tvoria predpoklad pre spravodlivé riešenie konfliktov a prijímanie disciplinárnych opatrení.

Pravidlá by mali byť vekovo a vývinovo adekvátne, formulované jednoduchým jazykom a mali by pomenúvať žiadané správanie (napr. „aktívne sa počúvame“ namiesto „neskáčeme si do reči“), nemali by pracovať s negatívnymi formuláciami. Na ich tvorbe by aktívne mali pracovať aj žiaci a žiačky pod vedením facilitátora z radov pedagogických alebo odborných zamestnancov a zamestnankýň. V rámci ich reálneho používania by sa pravidlá nemali vyžadovať formou vyhrážok, irónie, emocionálnej manipulácie či pasívnej agresivity.

TIP

Od žiakov neočakávame, že sa budú neustále správať podľa pravidiel, pretože to nie je z hľadiska vývinovej psychológie reálne. Pravidlá slúžia na to, aby sa nastavili vzájomné očakávania triedneho spolužitia a aby ponúkli oporný bod k nastaveniu dohodnutých vzorcov správania. V rámci školy je dôležité nastaviť systém prirodzených logických dôsledkov, ako aj reálnych predvídateľných dôsledkov smerujúcich žiakov k reflexii a formovaniu postojov, hodnôt a zručností, ktoré im umožňujú sa na základe nich správať (napr. aktívne počúvanie, riešenie konfliktov a pod.). Zároveň je vhodné poukázať na potrebu, že aj facilitátor/facilitátorka rešpektuje pravidlá formované triednym kolektívom.

Žiaci a žiačky viac rešpektujú také pravidlá, na tvorbe ktorých sa aktívne podieľali. Preto odporúčame dohodnúť si s triedou pravidlá hneď na začiatku roka. Poskytnime žiakom priestor pre ich vlastné nápady, ktoré prepojíme s nižšie uvedenými princípmi, prípadne ich môžeme požiadať, aby tieto pravidlá doplnili o body, ktoré sú pre nich dôležité, ako aj o opatrenia súvisiace s ich porušovaním. Je vhodné pravidlá spísať a umiestniť na viditeľnom mieste v triede, aby bolo možné sa k nim v prípade potreby (nielen počas ranných kruhov) vrátiť.

Príklady pravidiel z príručky k Ranným kruhom vydanej Ministerstvom školstva, výskumu, vývoja a mládeže, ktoré je možné použiť pri tvorbe bezpečného prostredia a rozvíjania SEG:

PRÍKLADY

Bezpečie

Pre žiakov je veľmi dôležité uvedomovať si slobodu rozprávať len o veciach, s ktorými sa chcú v kolektíve podeliť, do zdieľania ich nikdy nenútime. Je dôležité, aby učitelia a učiteľky monitorovali dodržiavanie pravidiel a docielili tak pocit bezpečného a rešpektujúceho priestoru pre všetkých. Pociť bezpečia docielime aj dohodou, že nič, čo sa počas aktivity/v danom priestore povie, sa z triedneho kolektívu nevynáša von. Všetky stanovené pravidlá by sa mali vzťahovať nielen na žiakov a žiačky, ale aj na učiteľov a učiteľky, ktorí sú tiež súčasťou triednej komunity.

Hovorí len jeden

Pre vytvorenie rešpektujúceho prostredia je dôležité dbať na to, aby si žiaci a žiačky pri zdieľaní neskákali do reči. Pri formovaní tejto spôsobilosti im môže pomôcť predmet, ktorý vyberiete spolu s nimi (napr. ceruzka, hračka, krém na ruky...). Rozpráva len ten, kto práve drží predmet v ruke. Žiaci sa môžu o slovo hlásiť zdvihnutím ruky, a keď dostanú slovo, tento predmet si prevzmu od toho, kto hovoril pred nimi. Spočiatku to môže byť pre ne náročné, postupne si však na tento spôsob komunikácie zvyknú.

PRÍKLADY

Pravidlo zdvihutej ruky

Ak je potrebné triedu utíšiť, zdvihneme ruku a čakáme, kým sa všetci utíšia. Prípadne môžeme zaviesť pravidlo, že ruku po utíšení zdvihnú aj všetci ostatní. V diskusii pokračujeme, až keď sú v triede zdvihnuté všetky ruky.

Vzájomný rešpekt

V kruhu je potrebné viesť žiakov k vzájomnému rešpektu plurality názorov, aj keď s nimi nemusia súhlasiť. Nesúhlas alebo odlišný názor sa vyjadruje slušným spôsobom.

Pravidlo STOP

Toto pravidlo úzko súvisí s rešpektom. Ak sa niekto v triede pri rozprávaní o svojich myšlienkach a pocitoch necíti komfortne, rešpektujeme to. Ak chceme žiakov v zdieľaní podporiť a demonštrovať bezpečné prostredie, môžeme spomenúť svoj vlastný príklad, prežívanie či zážitok.

Hovorím o sebe cez „JA výroky“

Učitelia/učiteľky a žiaci/žiačky opisujú len svoje prežívanie. Ak majú potrebu rozprávať o inom človeku, použijú na to „ja-výroky“ (napr. namiesto „opäť si skočil do reči“ použijeme „vyrušilo ma, že...“, „dotklo sa ma, že...“).

- **Používanie pravidiel školského poriadku v praxi**

Každá škola má svoj vlastný školský poriadok, ktorý by mal obsahovať aj systém dôsledkov. Dôsledky by nemali predstavovať tresty, či skupinové, alebo individuálne, ktoré bránia, prípadne poškodzujú rozvoj osobnosti či sociálnych vzťahov. Naopak, mali by byť postavené na logickom a relevantnom dôsledku nežiaduceho správania, ktoré je ideálne odstupňované a pomáha dospelým osobám v škole jednotne a čestne pristupovať k správaniu žiakov a žiačok a budovať v nich preberanie zodpovednosti zaň.

Pri tvorbe pravidiel a systému dôsledkov je užitočné spolupracovať s odborným školským tímom, aby boli jasne rozdelené úlohy medzi pedagogickým a odborným personálom. Jedným zo základných rozdelení môže byť rozdelenie zodpovedností v zabezpečovaní prevencie, intervencie alebo aj pomenovaním inštitúcií pre odbornú pomoc a podporu pri krízových situáciách.

- **Učiteľ/-ka ako súčasť bezpečného prostredia**

V rámci bezpečného prostredia v triede je učiteľ/-ka jej nevyhnutnou a dôležitou súčasťou. Učitelia a učiteľky majú právo na bezpečné prostredie, rešpektovanie súkromia a dodržiavanie kolektívnych pravidiel. Aktívne v triede komunikujú rešpektujúcim spôsobom svoje prežívanie, potreby a hranice so zreteľom na to, že majú ako dospelé osoby aktívnu zodpovednosť za svoje psychické a fyzické zdravie.

- **Prítomnosť dôveryhodnej dospeléj osoby v škole**

Z hľadiska vývinových a psychických potrieb žiakov a žiačok je dôležitou podmienkou bezpečného prostredia prítomnosť dôveryhodnej dospeléj osoby, ku ktorej majú pozitívny vzťah.

Učitelia a učiteľky pri svojej práci potrebujú disponovať pedagogicko-psychologickými, didaktickými a odbornými **vedomosťami**, musia mať praktické **spôsobilosti** a hodnotovo ukotvené **postoje**, ktoré im umožnia efektívne podporovať učenie a celostný rozvoj detí a mládeže v súlade s ich potrebami, potenciálom a spoločenskými výzvami v súlade s profesijnými štandardmi.

- Vedomosti by mali zahŕňať poznatky o biologickom, kognitívnom, psychickom a sociálnom vývine detí a mladých ľudí, ako aj porozumenie procesom učenia sa a vyučovania z pohľadu psychológie a didaktiky. Učitelia majú poznať rôzne prístupy k sexuálnej výchove, skupinové procesy v triede, efektívne výučbové stratégie a možnosti využitia moderných technológií (vrátane IKT a médií) a spôsoby, ako prispôbiť výučbu potrebám všetkých žiakov a žiačok vrátane tých so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami.
- Spôsobilosti zahŕňajú schopnosť vytvárať bezpečné, podporné a inkluzívne prostredie, využívať primerané pedagogické metódy, stanovovať jasné pravidlá a viesť triedu pozitívne a motivujúco. Dôležitá je aj schopnosť rozpoznať znepokojivé správanie, primerane naň reagovať, predchádzať násiliu a riešiť konflikty. Učitelia a učiteľky by mali byť flexibilní, prispôsobiví a schopní udržať profesionálnu integritu aj v meniacich sa spoločenských podmienkach.
- Postoje predstavujú v integrácii kognitívnej, emocionálnej a behaviorálnej zložky základný hodnotový rámec učiteľa – zahŕňajú úctu k deťom a mladým ľuďom ako aktívnym účastníkom výchovno-vzdelávacieho procesu a spoločenského života. Učitelia by mali byť otvorení celoživotnému učeniu, schopní reflektovať vlastné postoje a praktiky, odolní voči stereotypom a zaviazaní k podpore diversity, tolerance, rovnosti a ľudských práv. Kľúčové sú tiež empatia, citlivosť voči rôznorodým prostrediam a schopnosť správať sa ku každému žiakovi dôstojne a s rešpektom.

3. Sociálna a emocionálna gramotnosť vo vzdelávacích oblastiach

SEG predstavuje súbor spôsobilostí, ktoré umožňujú žiakom a žiačkam efektívne rozpoznať, vyjadrovať a regulovať svoje emócie, rozvíjať empatiu, vytvárať a udržiavať zdravé vzťahy, riešiť konflikty či robiť zodpovedné rozhodnutia. Pre dané spôsobilosti je teda kľúčový systematický rozvoj naprieč rôznymi vyučovacími predmetmi.

Špecifikom SEG je, že sa rozvíja nielen v rámci vyučovania, ale prestupuje celou kultúrou školy. Nastavenie prostredia, v ktorom sa rešpektujú pravidlá opísané v predchádzajúcej kapitole, je nevyhnutným predpokladom. Preto je dôležité vnímať, že bez ohľadu na konkrétny vyučovací predmet každý učiteľ a učiteľka vplýva na sociálne a emocionálne spôsobilosti svojich žiakov a žiačok.

Nasledujúce príklady ilustrujú, ako sú ciele SEG integrované do výkonových a obsahových štandardov vo vybraných vzdelávacích oblastiach v ŠVP ZV 2023.

VO Človek a spoločnosť

Táto oblasť prirodzene podporuje rozvoj empatie, spolupráce, riešenia konfliktov, definovania hodnôt a zodpovedného rozhodovania v sociálnych kontextoch. Rozvíjanie SEG

sa automaticky spája najmä s eticko-osobnostným komponentom (a etickou výchovou ako vyučovacím predmetom). Ten sa priamo zameriava na rozlišovanie a vyjadrovanie emócií, vnímanie potrieb druhých, posilňovanie pozitívneho sebaobrazu a zvládanie prejavov vlastných emócií.

Občiansky komponent (občianska náuka v 3. cykle): Táto oblasť explicitne zahŕňa štúdium základných pojmov, osobnosti, sociálnych skupín a vzťahov, ako aj diskusiu o psychologických a vývinových aspektoch dospievania a ich vplyve na vnútorné prežívanie. Umožňuje ilustrovať význam pojmov ako emócie, sebavedomie, sebahodnotenie. Zameriava sa na rozlišovanie emócií vo vzťahoch, uvedenie faktorov dôležitých pre psychickú pohodu, zostavenie hierarchie potrieb a hodnôt, analyzovanie činiteľov vplyvujúcich na názory a postoje a osvojovanie spôsobilostí na formovanie zdravých vzťahov (rešpekt, dôvera, komunikácia, práca s emóciami, rovnosť atď.). Učí aplikovať princípy zodpovedného rozhodovania o sebe a o druhých.

Ilustrovať SEG je však možné aj na menej explicitných príkladoch.

V **dejepisnom komponente (dejepis v 3. cykle)** má žiak „opísať a porovnať rôzne spôsoby života ľudí v rôznych kultúrach a historických obdobiach“. Pochopenie rôznych perspektív a kontextov prispieva k rozvoju empatie a schopnosti vidieť svet očami iných. Skúmanie rozmanitých spoločností môže pomôcť pochopiť, že emócie a ich prejavy (verbálne aj neverbálne) sa môžu v rôznych kultúrach líšiť.

Cieľ SEG	Príklad výkonového štandardu VO Človek a spoločnosť (dejepisný komponent)	Príklad obsahového štandardu VO Človek a spoločnosť (dejepisný komponent)	Stručné prepojenie
Empatia a porozumenie iným	Žiak dokáže uviesť príklady z každodenného života rôznych skupín, vrstiev obyvateľstva v konkrétnom historickom období.	Postavenie menšín a sociálnych vrstiev v minulosti; porovnanie cieľov a následkov spoločensko-ekonomickej transformácie po roku 1989.	Pochopenie rôznych perspektív vedie k empatii.

Náboženská výchova podporuje aplikáciu biblických hodnôt ako empatia, priateľstvo, spolupráca, zodpovednosť, asertivita, čestnosť, pomoc, odvaha a vytrvalosť v každodenných situáciách. Tiež sa zameriava na reguláciu emócií tak, aby boli sociálne prijateľné, na analyzovanie vzťahu k vlastnej osobe a okolitému svetu, morálnych a duchovných hodnôt ovplyvňujúcich životný štýl.

VO Človek a príroda

Postojový rámec tejto VO zahŕňa zodpovedné konanie vo vzťahu k prírodným zdrojom a životnému prostrediu, čo sa týka formovania zodpovednosti k životu ako súčasti SEG. Žiak navrhuje riešenia environmentálnych problémov vo svojom okolí a hodnotí ich dôsledky, zvažuje pritom vplyv ľudskej činnosti na životné prostredie a možnosti udrža-

telného rozvoja. Toto zahŕňa analýzu rizík a príležitostí a prijímanie zodpovedných rozhodnutí, ktoré ovplyvňujú životné prostredie a následne aj formujú osobné a kolektívne blaho. Zároveň je toto prepojenie vhodným príkladom aj na prieniky medzi environmentálnou gramotnosťou a SEG.

VO Umenie a kultúra

V rámci výtvarnej výchovy je definovaný samostatný komponent osobnosť. Výtvarná výchova sa zameriava na rozvoj schopnosti myslieť a komunikovať a prispieva k rozvoju SEG prostredníctvom sebapoznávania, vyjadrenia emócií a pocitov, práce v kolektíve a reflexie tvorby.

Rešpektovanie a ocenenie tvorby a prejavov kultúrnej rozmanitosti a využívanie umenia ako prostriedku interkultúrnej komunikácie a vzájomného porozumenia podporuje sociálne aspekty a empatiu.

Konkrétnym príkladom môže byť výkonový štandard „žiak tvorivo vyjadruje svoje emócie a nápady prostredníctvom rôznych umeleckých foriem“, ktorý naplňa obsahový štandard zameraný na základné umelecké prostriedky a techniky a možnosti ich využitia na vyjadrenie emócií. Tvorba a interakcia s umením poskytuje bezpečný a konštruktívny priestor na vyjadrenie a skúmanie emócií, čo prispieva k ich regulácii.

Cieľ SEG	Príklad výkonového štandardu (výtvarná výchova)	Príklad obsahového štandardu (výtvarná výchova)	Stručné prepojenie
Emocionálne vyjadrenie a regulácia	Žiak dokáže vyjadriť pocity a emócie.	Pocity a emócie vyjadrené v umení a vo vizuálnej kultúre.	Umenie poskytuje priestor na bezpečné vyjadrenie a spracovanie emócií.

VO Jazyk a komunikácia

Táto oblasť je kľúčová pre rozvoj efektívnej komunikácie, asertivity, schopnosti porozumieť a regulovať svoje emócie a emócie druhých a zručností v oblasti riešenia konfliktov. Tematické okruhy na tvorbu písaných textov v 1. cykle zahŕňajú vyjadrenie, emócií a potrieb žiakov a žiačok. V 3. cykle zahŕňa jazyková a komunikačná gramotnosť emočnú sebareguláciu a efektívnu spoluprácu a komunikáciu v kolektíve, čo je priamym cieľom SEG.

Tematické okruhy pre 3. cyklus, ako napr. dôstojnosť, osobné záujmy verzus záujmy iných, odvaha, zodpovednosť, hodnoty, láska, šťastie, silné a slabé stránky osobnosti, problémy v škole, tolerancia, rozmanitosť kultúr atď., umožňujú reflektovať sociálne a emocionálne témy a diskutovať o nich. Sociolingválna zložka je zameraná na stratégie vhodnej komunikácie v rôznych situáciách, čo je kľúčové pre sociálnu interakciu.

Cieľ SEG	Príklad výkonového štandardu (VO Jazyk a komunikácia)	Príklad obsahového štandardu (VO Jazyk a komunikácia)	Stručné prepojenie
Efektívna komunikácia a asertivita	Žiak dokáže vecne a aktívne rozvíjať dialóg, kriticky a s rešpektom reagovať na repliky komunikačného partnera.	Pravidlá asertívnej komunikácie, asertívne techniky a ich nácvik.	Priamo podporuje jasnú a asertívnu komunikáciu.

VO Zdravie a pohyb

Táto oblasť môže podporovať sebauvedomenie (vlastného tela a emócií), emocionálnu reguláciu a pochopenie vlastných kapacít a hraníc.

Cieľ SEG	Príklad výkonového štandardu (VO Zdravie a pohyb)	Príklad obsahového štandardu (VO Zdravie a pohyb)	Stručné prepojenie
Duševné zdravie	Žiak dokáže vysvetliť dôležitosť starostlivosti o svoje zdravie po všetkých stránkach (telesnej, duševnej, sociálnej).	Prepojenie telesného a duševného zdravia, pohybový režim, aktívny odpočinok, základné poznatky o formách pohybovej aktivity v režime dňa, ranné cvičenie, spontánna pohybová aktivita, racionálne využívanie voľného času a pod.	Pohyb a relaxácia pomáhajú pri rozpoznávaní a regulácii emócií a zlepšovaní duševného zdravia.

VO Zdravie a pohyb sa zameriava aj na princípy zdravého životného štýlu. Aktivity, ktoré zahŕňajú tímovú prácu a zdravú súťaživosť, môžu pomôcť žiakom naučiť sa zvládať svoje emócie v náročných situáciách a rozvíjať emocionálnu odolnosť.

VO Človek a svet práce

Táto oblasť môže podporovať spoluprácu, tímovú prácu, plánovanie budúcnosti a zodpovedné rozhodovanie v praktických kontextoch. Komponent kariérová výchova rozvíja spôsobilosti žiakov plánovať si významné životné kroky a stanoviť si alternatívne životné ciele, čo je súčasťou plánovania budúcnosti a zodpovedného rozhodovania zahrnutého v SEG. Tiež sa zameriava na iniciatívnosť, zodpovednosť, prijatie rizika a dosahovanie cieľov, budovanie odolnosti, ako aj spoluprácu s ostatnými na projektoch.

Cieľ SEG	Príklad výkonového štandardu (VO Človek a svet práce)	Príklad obsahového štandardu (VO Človek a svet práce)	Stručné prepojenie
Efektívna spolupráca v tímoch	Žiak dokáže akceptovať pri práci v skupinách rôzne roly a dohodnúť sa na nich.	Spolupráca pri výbere nápadu.	Podporuje schopnosť efektívne spolupracovať v tíme.

4. Iné možnosti integrácie sociálnej a emocionálnej gramotnosti

Rozvíjanie SEG je efektívne vtedy, ak je do vyučovania zaradená **pravidelne, systémovo a kontinuálne na všetkých úrovniach**. V rámci budovania sociálnych a emocionálnych spôsobilostí (napr. zdravé zvládanie emócií, nenásilné riešenie konfliktov atď.) prebieha na úrovni nervovej sústavy vznik nových nervových prepojení, ktoré sa posilňujú pravidelným opakovaním a tvorením nového návyku. Na základe špecifík a priorít školy je možné integrovať SEG (okrem rozvíjania v rámci predmetov) nasledujúcimi spôsobmi.

1. Samostatný predmet v rámci disponibilných hodín

Zavedenie samostatného predmetu na úrovni školy je efektívnym spôsobom budovania SEG u detí. Vytvára priestor na systematický, gradovaný, opakovaný a kontinuálny rozvoj spôsobilostí a ich dlhodobý dopad na duševné zdravie, tvorbu zdravých vzťahov, akademické výsledky a rozvoj vlastného potenciálu. Zavedenie samostatného predmetu je odporúčané po naplnení väčšiny z nasledovných pre-dispozícií pre úspešnú implementáciu v praxi:

- **Zhoda na úrovni vedenia školy o SEG ako jednej z priorít školy**

Vedenie školy považuje rozvoj SEG za jednu z priorít v rámci smerovania a zamerania školy. Pri stanovovaní priorít a zamerania školy je dôležité zamerať sa pri rozhodovacom procese na strategické ciele, hodnoty a kultúru školy, aktuálne potreby žiakov, komunity alebo regiónu, prípadne na priority ďalších aktérov vzdelávania a možnosti a podmienky školy.

- **Definovaný formát predmetu**

Možné formáty zahŕňajú ranné kruhy (10- až 15-minútové bloky pred začiatkom vyučovania) alebo 45-minútovú vyučovaciu hodinu (triednická hodina, ktorá je súčasťou rozvrhu, prípadne špecifický názov predmetu, napr. ranné stretnutie, triedna komunita a pod.). Ak škola definuje SEG ako prioritnú oblasť zamerania školy, je možné adaptovať obe z uvedených možností.

- **Priestor na preškolenie učiteľského zboru cez dostupné, napr. akreditované a relevantné programy**

Poskytnutie priestoru na preškolenie učiteľského zboru vrátane odborných zamestnancov v téme rozvoja SEG a s tým súvisiacich tém (napr. vzťahová a sexuálna výchova, traumy rešpektujúci prístup, prevencia v oblasti duševného zdravia, efektívna komunikácia, riešenie konfliktov a pod.).

- **Realizácia predmetu triednym učiteľom/triednou učiteľkou**

Ak je to možné, predmet by mal/-a viesť triedny učiteľ/triedna učiteľka, keďže je nevyhnutnou súčasťou triednej komunity. Rozvoj SEG prirodzene predstavuje priestor pre budovanie vzťahov medzi žiakmi a žiačkami navzájom, ale taktiež medzi nimi a vyučujúcimi, čo napomáha tvorbe triednej komunity a pozitívnej klímy v triede a posilňuje tak ďalší rozvoj SEG tvorbou bezpečného prostredia.

- **Aspoň jeden člen podporného tímu**

V rámci podpory učiteľov a učiteľiek je nápomocné, ak je v škole k dispozícii aspoň jeden člen podporného tímu, s ktorým môže konzultovať svoj postup rozvoja SEG v rámci triedy, jeho primeranosť a adekvátnosť. Zároveň vzniká priestor pre zapojenie člena či členky podporného tímu do špecifických aktivít, v rámci ktorých učiteľ potrebuje v rámci daného kontextu pomoc a podporu, poskytnutie odbornej rady pri adresovaní špecifických komponentov SEG a aplikovanie intervenčných prístupov zo strany člena či členky podporného tímu u jednotlivcov alebo v kolektívoch, ktoré potrebujú vyššiu mieru pomoci a podpory zo strany školy.

- **Bezpečné prostredie pre zamestnancov a zamestnankyne školy**

Vedenie školy sa aktívne usiluje o vytvorenie bezpečného a podporujúceho prostredia v rámci školy pre všetkých pedagogických, odborných a nepedagogických zamestnancov a zamestnankyne. Aktívne vysvetľuje dôležitosť spolupráce medzi týmito tímami a poskytuje im priestor a prostriedky na rozvoj, vzdelávanie a tvorbu funkčných systémov prevencie a intervencie.

- **Výber vhodných a systematických metodických materiálov na podporu výučby SEG**

Výber vhodných metodických materiálov a dlhodobých platených alebo nespлатnených programov rozvoja SEG, napr. preventívne programy Zippyho kamaráti, Emocionálny kompas, Druhý krok, Kozmo a jeho dobrodružstvá a pod.

TIP

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR pripravilo súbor príručiek na podporu duševnej pohody a bezpečného prostredia v triede pre rôzne vekové kategórie (6 – 10, 11 – 13 a 14 – 18 rokov). Každá príručka obsahuje 33 aktivít. Poskytujú konkrétne plány na systematickú prácu s témami, ako sú sebareflexia, empatia, zvládanie emócií a riešenie konfliktov. Aktivity reflektujú ciele prierezovej gramotnosti sociálna a emocionálna gramotnosť.

2. Spolupráca s rodinou a komunitou

Dôležitým spôsobom integrácie SEG v rámci školy je taktiež spolupráca so všetkými relevantnými aktérmi vzdelávania, zvlášť s rodinou ako primárnym prostredím dieťaťa. Prepojenie školy a rodiny umožňuje lepšie porozumenie potrebám detí na oboch stranách a zároveň vzájomné posilňovanie rozvíjaných vedomostí, postojov a zručností. Funkčný vzťah, aktívna komunikácia a synergia v rámci budovania SEG medzi školou a rodinou taktiež napomáha tvorbe bezpečného prostredia doma i v škole, čo vplyva na spokojnosť žiakov a žiačok a duševné a fyzické zdravie, ale aj schopnosť učiť sa a rozvíjať svoj potenciál. Spoluprácu medzi školou a rodinou a/alebo komunitou je možné realizovať napríklad pomocou nasledujúcich možností:

- **Cielená informovanosť o rozvoji SEG v rámci stretnutí s rodičmi**

V rámci stretnutí s rodičmi je vhodné okrem akademických a administratívnych informácií a úkonov zaradiť do programu aj sprostredkovanie informácií o rozvoji žiakov z hľadiska SEG. Rodičov môže učiteľ/-ka informovať o cieľoch, obsahoch a používaných metodických materiáloch pre daný cyklus, individuálnom alebo skupinovom pokroku žiakov a žiačok v rámci jednotlivých komponentov a očakávaniach spolupráce pri budovaní SEG v rámci ich rodín.

- **Mapovanie socio-kultúrneho zázemia žiakov a žiačok**

Spolupráca medzi pedagogickými a odbornými zamestnancami a zamestnankyňami môže prebiehať práve v mapovaní zázemia žiakov, čo podporí cieľový rozvoj SEG. Pri mapovaní rodinného zázemia je však nevyhnutné rešpektovať súkromie žiakov a o kľúčových vplyvoch diskutovať len s relevantnými osobami v priestoroch, kde to je bezpečné a rešpektujúce. Aj v tomto prípade je nevyhnutné konať a o získaných informáciách komunikovať s triedou v súlade s pedagogickou a odbornou profesionalitou.

- **Školské komunitné udalosti ako priestor na vzdelávanie, diskusiu a rozvíjanie SEG**

Spoluprácu medzi kľúčovými dospelými osobami v živote žiakov je možné aktívne budovať v rámci komunitných udalostí, kde majú rodičia a blízke osoby žiakov príležitosť lepšie spoznať fungovanie školy a jej výučby a formovať transverzálne – prenositeľné spôsobilosti, kam SEG patrí. Takéto udalosti rovnako prispievajú k formovaniu komunity vzájomnej podpory a spolupráce medzi rodičmi a školou a vytvárajú možnosti aktívneho zapojenia komunity.

TIP

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR pripravilo praktickú *Príručku pre spoluprácu školy a rodiny*. Jej cieľom je ponúknuť konkrétne, overené nástroje, ktoré pomáhajú pri budovaní spolupráce a riešení konkrétnych situácií spojených so zapájaním rodičov.

3. Tematické dni

Tematické dni v 2. a 3. cykle predstavujú rozsah najmenej štyroch vyučovacích dní v jednom školskom polroku a môžu prebiehať v rôznych formách (napr. workshopy, semináre, exkurzie, kurzy a pod.). V rámci SEG je implementácia tematických dní (napr. Deň zdravých vzťahov, Chuť žiť, Deň boja za duševné zdravie) v praxi odporúčaná a efektívna v nasledovných prípadoch a za nasledovných podmienok:

- **V rámci tvorby aktivít pre tematické dni je vhodné zamerať sa na kvalitné zdroje z oblasti SEG s využitím prvkov interaktívneho a aktivizujúceho vzdelávania a socio-emocionálneho učenia (sa)**

Vzhľadom na priority a aktuálne potreby školy je možné vytvoriť program tematických dní a náplň aktivít nasledovne:

1. Využitím konkrétneho kvalitného a overeného zdroja a rozvojom zručností v rámci konkrétneho komponentu.
2. Kombináciou kvalitných a overených zdrojov a metodických materiálov pre rozvoj identifikovaných zručností, hodnôt a postojov naprieč komponentmi.
3. Tvorbou vlastných zážitkových aktivít s reflexiou pre rozvoj identifikovaných hodnôt, zručností a postojov.
4. Výberom kvalitného externého dodávateľa s expertízou v rozvoji identifikovaných hodnôt, zručností a postojov (napr. CPP, mimovládne organizácie, združenia a pod.).

- **Prehĺbenie spôsobilostí vybraného komponentu SEG z dôvodu stanovených priorít alebo aktuálnych triednych/školských potrieb**

Aj v prípade, že škola aktívne vytvorila priestor pre rozvoj SEG, môže byť potrebné realizovať prehĺbenie vedomostí, zručností a postojov vybraného komponentu v rámci tematických dní (napr. komponenty a časti komponentov Riešenie konfliktov, Sexualita a médiá, Fyzické a psychické násilie a obťažovanie, Sexualizované násilie a pod.). Po identifikácii kľúčových vedomostí, zručností a potrieb žiakov a žiačok, ktoré je potrebné hlbšie rozvíjať, škola postupuje primárne rovnakými štyrmi cestami, ktoré sú uvedené v bode vyššie.

**VIAC
INFO**

Metodickú podporu pre posilnenie sociálnej a emocionálnej gramotnosti nájdete na metodickom portáli Učíme.

Terminologický slovník sociálnej a emocionálnej gramotnosti

Bezpečné prostredie

Prostredie, v ktorom sa žiaci a žiačky cítia fyzicky, emocionálne a sociálne v bezpečí a prijímaní, čo im umožňuje plne sa sústrediť na vyučovací proces. Toto prostredie podporuje pozitívnu klímu v triede, zdravé vzťahy a rešpekt medzi všetkými účastníkmi vzdelávacieho procesu.

Emocionálna gramotnosť

Schopnosť rozoznať, pomenovať, pochopiť a zvládať emócie zdravým spôsobom, ktorý je bezpečný a rešpektujúci pre seba a pre iných.

Kyberšikana

Zahŕňa rôzne formy online šikany s využitím informačných a/alebo komunikačných technológií. Ide o systematické viacnásobné alebo dlhodobé konanie s motiváciou ublížiť. Prejavmi kyberšikany sú:

- strápňovanie,
- vydieranie,
- vyhrážanie,
- výsmech,
- zastráňovanie,
- výroba a šírenie posmešných a iných nevhodných obrázkov či videí,
- sexuálne obťažovanie,
- flaming (človek sa opakovane zúčastňuje na internetových diskusiách s cieľom vyvolať hádku/konflikt, čo často zahŕňa vulgarizmy, rasizmus a pod.),
- happy slapping (útočník si nájde obeť na internete, neskôr ju vyhľadá v offline priestore a útočí na ňu verbálne či fyzicky),
- ukradnutie profilu.

Sexuálny súhlas

Pojem znamená, že predtým, ako s niekým máme sex či intímnu aktivitu, súhlasíme s tým a súhlasí s tým aj druhá strana. Súhlas môže byť verbálny aj neverbálny. Ak súhlas pri sexe chýba, ide o znásilnenie. Znamená to, že na sex potrebujeme komunikáciu a rešpekt. Súhlas je komunikačná zručnosť. Je tiež potrebné vedieť, že sexuálny súhlas môže na Slovensku dať osoba, ktorá má viac ako 15 rokov. Táto hranica súvisí s hranicou legálneho pohlavného styku tak, ako je definovaný v našich zákonoch.

Reprodukčné zdravie

Stav úplnej fyzickej, mentálnej a sociálnej pohody, nielen chýbanie ochorenia alebo poruchy, vo všetkých prípadoch vzťahujúcich sa na reprodukčný systém, jeho funkcie a procesy. Reprodukčné zdravie zahŕňa aj:

- zdravie reprodukčných orgánov,
- schopnosti a možnosti rozmnožovať sa,
- možnosti plánovať, či chceme deti, koľko a kedy,
- poznanie svojich práv a možností v tejto oblasti,
- preberanie zodpovednosti za rozhodnutia v tejto oblasti života.

Rodovo podmienené násilie

Forma násilia vznikajúca v dôsledku nerovnosti. Je namierené voči osobe najmä preto, že nezapadá do spoločensky očakávaných rodových rolí. Najčastejšie sa prejavuje ako domáce násilie, sexuálne obťažovanie a zneužívanie, násilie v partnerských vzťahoch, vydieranie, ponižovanie alebo kontrola a násilie páchané online (napr. šírenie intímneho obsahu bez súhlasu). Základom prevencie je výchova k rovnosti, rešpektu a nulovej tolerancii voči násiliu. Školy, rodiny a inštitúcie zohrávajú kľúčovú úlohu pri budovaní zdravých vzťahov a bezpečného prostredia pre všetkých bez ohľadu na rod či pohlavie.

Rodové stereotypy

Spoločensky zaužívané predstavy a očakávania o „typickom“ správaní, úlohách a vlastnostiach mužov a žien (napr. technické odbory sú „pre chlapcov“, opatrovateľské povolania „pre dievčatá“; muži by mali byť silní, rozhodní a nemali by prejavovať emócie; ženy by mali byť starostlivé, jemné a mali by sa venovať rodine). Tieto stereotypy môžu ovplyvňovať rozhodovanie jednotlivcov (napr. výber povolania), spôsob trávenia voľného času, spôsob komunikácie aj spôsob, akým ich hodnotí spoločnosť. Rodové stereotypy môžu prispievať k diskriminácii a podporovať nerovnosť príležitostí medzi ženami a mužmi.

Sexting

Odosielanie alebo prijímanie sexuálne ladených správ, fotografií či videí prostredníctvom mobilných telefónov, sociálnych sietí alebo iných digitálnych komunikačných platforiem. Môže byť súčasťou dobrovoľnej intímnej komunikácie medzi partnermi, no nesie so sebou viaceré riziká – najmä ak je do komunikácie zapojená neplnoletá osoba (čo môže mať právne dôsledky, napr. v súvislosti s detskou pornografiou), ak dôjde k zneužitiu alebo zverejneniu obsahu bez súhlasu odosielateľa alebo ak je osoba do sextingu donucovaná, manipulovaná alebo vydieraná. Otvorený dialóg o sextingu môže pomôcť predchádzať emocionálnym i právnym dôsledkom, ktoré z neuváženeho šírenia takéhoto obsahu môžu vyplývať.

Sexuálne zdravie

Stav, v ktorom je úplne zdravé naše telo aj myseľ vzhľadom na všetko, čo sa týka našej sexuality – našich vzťahov, sexuálneho života či bezpečia. S tým súvisí aj to, že máme právo žiť spokojný intímny život, zaslúžime si správne informácie, férovú komunikáciu a rešpekt k nášmu súkromiu a rozhodnutiam. Účelom sexuálneho zdravia je zlepšenie života a osobných vzťahov.

Súhlas

Pojem znamená, že predtým, ako s druhou osobou niečo robíme, komunikujeme navzájom o tom, že to chcú všetky zúčastnené strany. Keď druhá osoba povie alebo dá jasný signál ÁNO, môžeme pokračovať. Keď druhá osoba povie alebo dá jasný signál NIE, rešpektujeme toto rozhodnutie a v aktivite nepokračujeme.

Vymedzenie sociálnej a emocionálnej gramotnosti

Sociálna a emocionálna gramotnosť zahŕňa tieto **komponenty** v troch skupinách, integruje tiež komponenty vzťahovej a sexuálnej výchovy:

	Komponenty sociálnej a emocionálnej gramotnosti podľa spôsobilosti			Komponenty vzťahovej a sexuálnej výchovy a výchovy k manželstvu a rodičovstvu
	Osobnostné spôsobilosti	Sociálne spôsobilosti	Sebarozvojové spôsobilosti	
1.	Emocionálna odolnosť	Spolupráca	Kreativita	Bezpečie a prevencia šikany a násilia
2.	Empatia	Komunikácia	Analytické a kritické myslenie	Sexuálne a reprodukčné zdravie
3.	Sebauvedomenie	Rozmanitosť*		Sexualita a médiá
4.		Riešenie konfliktov		Rovnosť

* Komponent „rozmanitosť“ je prítomný paralelne v SEG aj v interkultúrnej gramotnosti (IKG) integrovanej v občianskej gramotnosti (OBG) ako prierezový komponent viacerých gramotností. Predstavuje **klúčový prierezový prvok** nevyhnutný pre fungovanie jednotlivca v súčasnej pluralitnej spoločnosti. Jeho opakovaný výskyt je odrazom potreby **komplexného rozvoja kompetencií**, ktoré presahujú hranice jednej disciplíny.

Aj keď sa pojem rozmanitosť používa v oboch gramotnostiach, jeho **didaktické uchopenie a pedagogický dôraz sa mierne líšia** – v SEG ide najmä o intrapersonálny a interpersonálny rozmer, zatiaľ čo v IKG ide aj o širší spoločensko-občiansky rozmer. Ich spoločné ukotvenie však zdôrazňuje potrebu pripraviť žiakov, žiačky aj dospelých na **komplexnú realitu sveta, ktorý je rôznorodý nielen kultúrne, ale aj ľudsky**.

Kľúčové obsahy a očakávané spôsobilosti pre sociálnu a emocionálnu gramotnosť

Sociálna a emocionálna gramotnosť	Cykly		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	na konci 3. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 5. ročníka žiak/žiačka dokáže	na konci 9. ročníka žiak/žiačka dokáže
Vzdelávacie ciele	1. Pomenovať a vyjadriť svoje prežívanie vhodným spôsobom a rozpoznať emócie druhých. 2. Poznávať sám seba a hovoriť o tom, čo mi ide, čo ma baví a čo sa mi darí menej. 3. Mať rád sám seba a byť ohľaduplný k druhým. 4. Povedať, čo mi je/nie je príjemné. 5. Rozpoznať, čo je/nie je správne správanie vo vzťahoch. 6. Spolupracovať s inými a rešpektovať pravidlá spolupráce, počúvať druhých a vyjadriť svoj názor. 7. Urovnávať nezhody pokojne. 8. Plánovať si jednoduché veci a ciele, rozmyšľať, čo je osobne dôležité, a uvedomiť si následky svojich rozhodnutí. 9. Všímať si nebezpečné situácie, vedieť na ne reagovať a vedieť, na koho sa obrátiť.	1. Rozpoznávať a primerane vyjadrovať vlastné emócie, prejavovať empatiu a rešpektovať prežívanie iných. 2. Spolupracovať s ostatnými pri riešení úloh a problémov. 3. Rozpoznávať svoje potreby a hranice a vedieť ich vyjadriť asertívne. 4. Rozumieť tomu, čo je/nie je správne vo vzťahoch a rozlišovať rôzne druhy vzťahov a vhodné správanie v nich. 5. Komunikovať otvorene, efektívne a s rešpektom. 6. Riešiť konflikty nenásilne a hľadať čestné riešenia. 7. Uvedomovať si svoje hodnoty a rozhodovať sa podľa nich. 8. Plánovať svoje aktivity, rozhodovať sa s ohľadom na svoje schopnosti, záujmy a hodnoty a zvažovať dôsledky svojho správania a rozhodnutí. 9. Rozpoznávať rizikové situácie a vedieť, ako sa chrániť.	1. Bezpečným spôsobom prejavovať a regulovať svoje emócie, prejavovať porozumenie a pomáhať iným pri prežívaní ich emócií s prihliadnutím na uvedenie si vlastných kapacít. 2. Prejavovať emocionálnu odolnosť, empatiu a sebauvedomenie. 3. Efektívne spolupracovať v homogénnych, ako aj rozmanitých tímoch. 4. Definovať vlastné hodnoty vo vzťahoch, rozlišovať rôzne druhy vzťahov, prejavy správania v nich, utvárať ich a s rešpektom k sebe a iným v nich fungovať. 5. Efektívne komunikovať, asertívne, ale ohľaduplne obhajovať a dosahovať svoje ciele v rešpektujúcej komunikácii. 6. Predchádzať konfliktom, riešiť reálne konflikty nenásilnými spôsobmi. 7. Utvárať svoju osobnú integritu a identitu vo vzťahu k hodnotovým princípom aj k témam intimity a sexuality. 8. Analyzovať riziká a príležitosti a prijímať zodpovedné rozhodnutia ovplyvňujúce vlastný život, vzťahy a zdravie, ako aj vzťahy a zdravie druhých a život ako taký. 9. Plánovať svoju krátkodobú a dlhodobú budúcnosť v súlade so svojim rozvíjateľným potenciálom, potrebami a hranicami.
Rámcový kľúčový obsah	Očakávané spôsobilosti v gradačnej postupnosti podľa obsahu komponentov v cykloch		

SEG: Osobnostné spôsobilosti

Komponent 1: Emocionálna odolnosť	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Rozoznávanie emócií a porozumenie emóciám	- Pomenovať základné emócie (radosť, smútok, hnev, strach, pokoj a pod.). - Rozoznávať aktuálne prežívanú emóciu alebo emócie aj na základe telesných pocitov.	- Pomenovať širšie spektrum emócií (približne 20) v modelových situáciách. - Jednoducho opísať príčiny svojich emócií vychádzajúce z vlastných potrieb alebo podnetov z okolia.	- Pomenovať široké spektrum emócií (približne 30) v rôznych typoch situácií (aj v náročnej alebo stresovej). - Rozoznať v modelovej situácii komplexnosť prežívaných emócií (aj protichodných) a ich príčiny.
Efektívne vyjadrenie a zvládanie emócií	- Demonštrovať v kolektíve dohodnuté bezpečné spôsoby vyjadrenia a zvládania svojich emócií. - Požiadajte o pomoc pri efektívnom a bezpečnom zvládaní svojich emócií.	- Uviesť príklady užitočnosti príjemných aj nepríjemných emócií v rôznych každodenných situáciách. - Využívať rôzne spôsoby efektívneho a bezpečného zvládania emócií.	- Aplikovať v praxi bezpečný a k okoliu rešpektujúci spôsob efektívneho zvládania emócií aj v náročnej a stresovej situácii. - Prejaviť porozumenie voči svojmu prežívaniu a láskavosť voči sebe v náročných životných situáciách. - Uviesť príklady situácií, keď je prežívanie príjemných aj nepríjemných emócií smerované v prospech seba, iných a spoločnosti spôsobom, ktorý je rešpektujúci k okoliu.
Komponent 2: Empatia	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Rozoznávanie, pochopenie emócií a prejavenie pochopenia pre emócie druhých	- Demonštrovať vhodný spôsob opýtania sa druhých, akú emóciu prežívajú. - Rozoznať základné emócie druhých ľudí na základe rozhovoru, komunikačných prejavov (tón hlasu, gestikulácia atď.) a kontextu. - Prejaviť pochopenie a súcit s druhými v prežívaní náročnej intenzívnej situácie.	- Pomenovať širšie spektrum emócií (približne 20) v modelových situáciách. - Jednoducho opísať príčiny svojich emócií vychádzajúce z vlastných potrieb alebo podnetov z okolia.	- Pomenovať široké spektrum emócií (približne 30) v rôznych typoch situácií (aj v náročnej alebo stresovej). - Rozoznať v modelovej situácii komplexnosť prežívaných emócií (aj protichodných) a ich príčiny.
Komponent 3: Sebauvedomenie	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Identifikácia, pomenovanie a komunikácia potrieb a hraníc u seba aj u iných	- Pomenovať základné ľudské potreby. - Opísať svoje prežívanie v prípade nenaplnených potrieb. - Pomenovať, čo v danej situácii potrebuje, aby sa cítil/-a príjemne.	- Vyjadriť vhodným spôsobom a zreteľne svoje potreby a hranice. - Rešpektovať hranice iných. - Opísať dopad svojho správania na seba aj na iných.	- Uvedomovať si svoje prežívanie ako rovnocenné s prežívaním iných bez znevažovania seba a iných. - Komunikovať svoje potreby a hranice rešpektujúcim spôsobom aj v konfliktných situáciách.

SEG: Sociálne spôsobilosti

Komponent 1: Spolupráca	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Vlastná rola pri práci v skupine	- Pomenovať výhody skupinovej práce. - Prinášať do skupinovej práce vlastné nápady. - Správať sa podľa spoločne dohodnutých pravidiel skupiny.	- Konať v súlade s rozhodnutiami alebo aktivitami skupiny. - Prezentovať svoje vlastné presvedčenia a názory v skupine. - Prebrať svoj podiel zodpovednosti za spoločnú prácu.	- Spolupracovať s druhými ľuďmi efektívne, s rešpektom k ich a zároveň aj k svojim potrebám. - Komunikovať v skupine otvorene o akýchkoľvek relevantných informáciách. - Navrhnuť ciele skupinovej práce a diskutovať o nich.
Spolupráca pri práci v skupine	- Zapájať sa aktívne do práce v skupine. - Vytvárať pozitívne vzťahy v skupine (napr. ponúknuť pomoc druhým, podporiť nového člena/členku v začlenení sa do skupiny a pod.).	- Akceptovať rozličné roly pri práci v skupinách. - Zohľadniť vlastné nápady/názory, ako aj nápady/názory každého člena/každej členky tímu pre dosiahnutie cieľa. - Poskytnúť podporu každému členovi/každej členke tímu v prípade potreby.	- Využiť rôzne spôsoby na dosiahnutie dohody (napr. dohodnutie spoločných pravidiel spolupráce a rozdelenie úloh) a predchádzania konfliktom pri skupinovej práci. - Riešiť konflikty v skupine konštruktívnym a rešpektujúcim spôsobom vrátane požiadania o pomoc.
Komponent 2: Komunikácia	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	- Použiť vhodne gestá a iné prostriedky (napr. emotikony, obrázky atď.) podporujúce vyjadrovanie sa. - Vyjadriť zvedavosť voči téme a obsahu komunikácie. - Klást jednoduché otázky ako súčasť zapojenia sa do rozhovoru a doplňujúce otázky, pokiaľ mu/jej niečo nebolo jasné. - Zapojiť sa do tvorby spoločných pravidiel komunikácie.	- Prispôbiť prostriedky a formy komunikácie tak, aby boli vhodné vzhľadom na komunikačnú situáciu. - Vyjadriť svoje myšlienky zrozumiteľne a v logickej súslednosti. - Použiť otvorené otázky s cieľom lepšie porozumieť komunikačnému partnerovi/komunikačnej partnerke.	- Komunikovať svoje postoje, pocity, hranice a potreby jasne a zrozumiteľne. - Overiť si, či bol jeho/jej názor, resp. postoj pochopený komunikačným partnerom/komunikačnou partnerkou. - Identifikovať, že v prebiehajúcej komunikácii dochádza k nedorozumeniu z dôvodu odlišného chápania vypovedaných pojmov a informácií. - Prispôbiť svoje vlastné jazykové a komunikačné správanie a používanie reči primerane partnerovi/partnerke v dialógu.

Komponent 3: Rozmanitosť	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Ľudská rozmanitosť a spolupráca v rozmanitých skupinách	- Opísať, čo má spoločné s druhými a čím sa líši. - Prejaviť záujem o názory, tradície a pohľady iných rovesníkov.	- Opísať základné znaky kultúry/kultúr, s ktorou/ktorými sa identifikuje. - Prejaviť rešpekt k iným ľuďom. - Spolupracovať slušne a s rešpektom s ľuďmi z rôznych kultúrnych prostredí.	- Aktívne spolupracovať s ľuďmi, ktorí sú podobní a odlišní, a vyjadriť rešpekt všetkým ľuďom bez rozdielu. - Vnímať rozmanitosť ako prínos pre vzájomnú spoluprácu.
Rozmanitosť vzťahov	- Pomenovať základné druhy vzťahov. - Rozlíšiť rôzne prejavy náklonnosti vo vzťahoch. - Pomenovať členov a členky rodiny, ich rôzne roly, úlohy a zodpovednosti.	Opísať rôzne spôsoby vyjadrovania priateľstva a lásky (príjemné/nepříjemné spôsoby).	- Rozlišovať emócie spojené s láskou, priateľstvom, so zamilovanosťou a sexuálnou príťažlivosťou. - Analyzovať znaky zdravých a dlhodobých vzťahov (rešpekt, dôvera, vzájomná podpora, kompromisy, komunikácia, počúvanie, práca s emóciami, rovnosť, úprimnosť, starostlivosť, súhlas, bezpečie).
Rozmanitosť ako súčasť sociálnej spravodlivosti	Pomenovať, že všetci ľudia majú vlastné prežívanie emócií a sú si rovní bez ohľadu na podobnosti alebo rozdiely (napr. vo farbe pleti, v pohlaví, etnicite, náboženstve, národnosti, vo vnímaní spravodlivosti).	Aktívne používať slovnú zásobu pre rešpektujúce vyjadrenie toho, ako sa líši od iných a podobá s inými.	- Opísať spôsoby, ako sú ľudia (vrátane jeho/jej) podobní a odlišní od seba navzájom a od iných vo svojich skupinových identitách (farba pleti, pohlavie, náboženstvo, etnicita, národnosť, vnímanie spravodlivosti a pod.). - Vnímať prežité skúsenosti rôznych ľudí bez negatívneho hodnotenia. - Vysvetliť, ako zaobchádzanie s rôznymi skupinami ľudí dnes ovplyvňuje a v minulosti ovplyvňovalo ich skupinovú identitu a kultúru.
Komponent 4: Riešenie konfliktov	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Znaky konfliktu, predchádzanie konfliktným situáciám	- Rozoznať znaky konfliktných situácií. - Identifikovať správanie vedúce k vzniku konfliktu.	Pomenovať, čo mohlo pomôcť pri riešení alebo prevencii konfliktu.	Diskutovať o násilných a nenásilných spôsoboch riešenia konfliktov a ich dopadoch na medzilidské vzťahy v rôznych kontextoch a prostrediach (napr. trieda/škola, rodina, kamarátske vzťahy, spoločnosť).
Nenásilné riešenie konfliktu a rešpektujúca komunikácia	- Vyjadriť ospravedlnenie za nevhodné správanie. - Spolupracovať pri hľadaní riešenia konfliktov s pomocou učiteľa/učiteľky. - Požiadajte o pomoc pri riešení konfliktu dôveryhodnú dospelú osobu.	- Navrhnuť nenásilné riešenia konfliktných situácií, zohľadňujúc potreby oboch strán. - Vyjadriť svoje emócie, názory, myšlienky a potreby s rešpektom aj v konfliktných situáciách a viesť k rešpektu tých druhých.	- Demonštrovať bezpečné a nenásilné spôsoby urovnávania nezhôd v triednom kolektíve. - Aktívne počúvať druhú stranu s cieľom porozumieť jej aj v konfliktných situáciách. - Používať vhodný tón komunikácie a vhodné komunikačné prostriedky s cieľom efektívneho riešenia konfliktu.

SEG: Sebarozvojové spôsobilosti

Komponent 1: Kreativita	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Kreativita ako nástroj sebvýjadrenia	- Pomenovať rozdiel medzi reálnym a imaginárnym svetom. - Uviesť príklady využitia fantázie. - Využívať predstavivosť a fantáziu vo vyjadreniach svojich predstáv o sebe, o okolitom svete a o vlastnom prežívaní (slovne, umelecky, obrazovo a pod.).	- Využívať rôzne spôsoby zdieľania svojich nápadov a myšlienok. - Zaznamenávať rôznymi spôsobmi svoje myšlienky a nápady.	- Využívať rôzne nástroje na rozvoj kreativity (napr. vizualizácia, myšlienkové mapy atď.). - Využívať výhody kreatívneho procesu v skupine aj v individuálnej práci.
Kreativita ako nástroj inovatívneho prístupu	- Vysloviť nápady a riešenia, keď dostane jasné zadanie. - Zhodnotiť prínos svojich nápadov a riešení s pomocou učiteľa/učiteľky.	- Kláť otázky, ktoré ďalej rozvíjajú vlastné nápady a nápady druhých. - Rozvíjať rôzne nápady a myšlienky tak, aby vzniklo niečo nové, originálne.	- Využívať rôzne kreatívne nástroje (brainstorming, brainwriting atď.) pri rozvíjaní nápadov v skupine. - Vnímať rôzne uhly pohľadov (perspektíva iných ľudí, procesov a pod.) pri rozvíjaní nápadov.
Komponent 2: Komunikácia	Žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Vyjadrenie a odôvodnenie myšlienok a názorov	- Stručne odôvodniť svoj názor s uvedením jednoduchých príkladov na jeho podporu. - Zaznamenať rôzne myšlienky a názory pri uvažovaní o téme.	- Odôvodniť svoj názor aj s použitím faktov a relevantných zdrojov. - Posúdiť, či konkrétna informácia podporuje alebo vyvracia jeho/jej názor.	- Posudzovať pravdivosť informácií na základe dôveryhodnosti zdrojov. - Porovnávať kvalitu, relevanciu a presvedčivosť iných argumentov. - Vyhýbať sa argumentačným a logickým chybám pri obhajovaní svojho názoru. - Využívať presvedčivé obhájitelné argumenty pri odôvodňovaní názorovej pozície. - Spochybníť vlastné úsudky, uvedomujúc si vlastnú omylnosť, a byť pripravený/-á zmeniť názor.
Výber, porovnávanie a analýza informačných zdrojov	Pomenovať rôzne zdroje informácií.	- Uviesť príklady dôveryhodných a nedôveryhodných zdrojov informácií. - Identifikovať príčiny a dôsledky v analyzovaných materiáloch.	- Rozlišovať názory a fakty v určených témach. - Identifikovať logické vzťahy, rozpory, konzistentnosť či odchýlky v analyzovaných materiáloch. - Posúdiť úroveň dôveryhodnosti a spoľahlivosti zdrojov informácií.

Komponenty vzťahovej a sexuálnej výchovy a výchovy k manželstvu a rodičovstvu

Komponent 1: Bezpečie a pre- vencia šikany a násilia	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Telesná integrita a autonómia	Identifikovať intímne časti tela, príjemné a nepríjemné dotyky od rôznych ľudí (blízki/cudzí ľudia, v škole a v rôznych prostrediach).	- Prakticky predviesť správanie (odmietnutie, akceptácia, podpora) pri riešení modelových situácií. - Demonštrovať konkrétne spôsoby komunikácie v rôznych situáciách.	- Vysvetliť sexuálny súhlas a jeho dôležitosť pre bezpečnú sexuálnu aktivitu. - Uviesť dôsledky sexuálnej aktivity osôb mladších ako 15 rokov (právne, zdravotné, sociálne atď.).
Prevencia šikany a iného ubližujú- ceho správania	- Rozoznávať ubližujúce a neubližujúce správanie. - Požiadať o pomoc dôveryhodnú dospelú osobu, ak spozoruje znaky ubližujúceho správania u seba alebo vo svojom okolí.	- Rozpoznať znaky šikany a iného ubližujúceho správania. - Vymenovať spôsoby, ako čeliť negatívnemu tlaku rovesníckych skupín. - Pomenovať príklady situácií, v ktorých je nutné požiadať o pomoc dospelú osobu.	- Rozpoznať systematické znaky šikany a iného ubližujúceho správania. - Identifikovať a v prípade potreby aktívne využívať rôzne zdroje pomoci (rodina, priatelia, učiteľky/učitelia, odborná pomoc).
Fyzické a psy- chické násilie a obťažovanie, sexualizované násilie	- Rozoznať nevhodné správanie (fyzické ubližovanie, vulgárne vyjadrovanie, nútenie k zlému konaniu, krik, zosmiešňovanie, ponižovanie atď.). - Pomenovať, že násilie je nesprávne a nie je chybou obeť.	- Identifikovať signály násilného správania vo vzťahoch (kontrola, obmedzovanie aktivít a času, majetnícke správanie, vyhrážanie, vydieranie). - Vysvetliť, ako môžu byť rodové stereotypy a očakávania príčinou násilia a diskriminácie.	Demonštrovať odmietnutie sexuálnej aktivity vrátane prijatia nesúhlasu v modelovej situácii.
Hľadanie pomoci a podpory	- Identifikovať dôveryhodné osoby vo svojom živote. - Modelovať rozhovor s dôveryhodnou osobou: ako požiadať o pomoc a podporu.	- Identifikovať spôsoby vyhľadania pomoci a podpory (úrady, služby, dôveryhodná osoba, psychologická pomoc atď.) pre seba alebo niekoho iného v prípade násilia a v prípade potreby ich využitia. - Pomenovať účinné spôsoby reakcie na šikanu, rôzne formy násilia, sexuálneho zneužívania alebo obťažovania.	- Demonštrovať spôsoby oslovenia dôveryhodnej dospeléj osoby a služby podporujúcej osoby zažívajúcej rôzne formy násilia (sexuálne násilie, obťažovanie, šikanu a napadnutie). - Identifikovať bezpečné kroky v pozícii svedka/svedkyne v krízovej situácii.
Komponent 2: Sexuálne a repro- dukčné zdravie	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Zdravé telo a sebaobraz	Pomenovať biologicky mužské a ženské pohlavné orgány, ich funkcie a vhodné spôsoby starostlivosti o ne z hľadiska zdravia a hygieny.	- Pomenovať fyzické, psychické a sociálne zmeny v puberte. - Vysvetliť vplyv dedičnosti, prostredia a životného štýlu na fyzický vzhľad.	- Akceptovať rôznorodosť podoby ľudských tiel ako východisko pre budovanie zdravého sebavedomia, seba prijatia a vzťahu k vlastnému telu. - Identifikovať pozitívne a negatívne vplyvy rodových, sociálnych očakávaní a rovesníkov/rovesníčok na sexuálne rozhodovanie a správanie.

Komponent 2: Sexuálne a reprodukčné zdravie	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Sexuálne a reprodukčné zdravie	- Opísať základný proces rozmnožovania (počatie ako splynutie vajíčka a spermie, tehotenstvo). - Opísať základné zmeny prebiehajúce v ženskom tele počas tehotenstva a po narodení dieťaťa.	- Pomenovať časti tela a procesov podieľajúcich sa na sexuálnom a reprodukčnom zdraví. - Vymenovať príznaky tehotenstva a možností jeho potvrdenia alebo vyvrátenia.	- Zhodnotiť metódy prevencie tehotenstva a prenosu sexuálne prenosných infekcií. - Určiť si osobné priority, hodnoty a hranice vo vzťahu k prvým vlastným sexuálnym skúsenostiam (vrátane bozku a intímnych dotykov). - Akceptovať fakt, že každý človek má vlastné hodnoty v oblasti vnímania intimity a sexuality. - Uviesť riziká a dôsledky (zdravotné, sociálne, emocionálne) nechráneného sexu, skorého otehotnenia a pôrodu. - Opísať kroky správneho postupu samovyšetrovania prsníkov a semenníkov v kontexte ochrany zdravia a prevencie vzniku onkologických ochorení.
Komponent 3: Sexualita a médiá	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Sexualita a médiá	- Pomenovať vekovo vhodné a nevhodné obsahy v rôznych médiách. - Opísať rozdiely medzi filmom/seriálom a realitou.	- Vysvetliť právo na súkromný priestor a jeho limity v reálnom a vo virtuálnom svete. - Pomenovať pozitívne a negatívne dopady používania sociálnych médií na partnerskú, priateľskú, rodinnú a pracovnú (triednu) komunikáciu a duševné zdravie. - Diskutovať o dopade médií na duševnú pohodu, hodnoty, postoje, správanie a vnímanie sexuality, sebaobrazu a vzťahov.	- Demonštrovať postup hľadania pomoci (vrátane uvedenie legislatívnych noriem) pri kybernásilí, kybernetickom obťažovaní, zneužívaní, šírení, tvorbe a uchovávaní detskej pornografie a sextingu. - Vysvetliť vplyv nerealistických očakávaní na rozhodnutia v reálnom intímnom živote.
Komponent 4: Rovnosť	žiak/žiačka vie/dokáže		
	1. cyklus	2. cyklus	3. cyklus
Rovnosť ako základ zdravých vzťahov	Vysvetliť dôležitosť spravodlivého prístupu k ľuďom bez ohľadu na pohlavie (domáce práce, výplata v práci, prístup učiteľov/učiteľiek v škole atď.).	- Opísať očakávania a stereotypy súvisiace s ideálmi mužskosti a ženskosti. - Vysvetliť úlohu rovnosti vo vzťahoch.	- Vysvetliť, že rovnosť (veková, mocenská, ekonomická a i.) je dôležitým predpokladom zdravého vzťahu a prevenciou vzniku rôznych foriem rodovo podmieneného násillia. - Opísať vplyv rodových očakávaní a stereotypov na romantické vzťahy a osobné priority. - Uviesť príklady rodovej zaujatosti a rodovej rovnosti/nerovnosti medzi partnermi a porovnať ich.

Použité zdroje

ŠVP ZV 2023. (2023). Štátny vzdelávací program pre základné vzdelávanie. Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. <https://www.minedu.sk/statny-vzdelavaci-program-pre-zakladne-vzdelavanie-2023>

Návojský, A. (2023). Prierezové gramotnosti a ich miesto v novom štátnom vzdelávacom programe. *Pedagogické rozhľady*, 29(5), 64–75. <https://www.pedagogickerozhlady.sk/1247-2023-PEDAGOGICKE-ROZHLADY-5-23.pdf>

Čitateľská a vizuálna gramotnosť

ACRL Image Resources Interest Group. (2022). Companion document to the ACRL framework for information literacy for higher education: The framework for visual literacy in higher education. Association of College & Research Libraries. https://www.acrl.org/sites/default/files/acrl/content/issues/infolit/Framework_ILHE.pdf

Schonau, D., Kárpáti, A., Kirchner, C., & Letsiou, M. (2020). A new structural model of visual competencies in visual literacy: The revised common European framework of reference for visual competency. *Literacy and Pre-Literacy*, 4(3), 57–71. http://envil.eu/wp-content/uploads/2021/06/04_Schonau_Karpati_Kirchner_Letsiou.pdf

Blažek, T. (2024). Vizuálna gramotnosť vo vzdelávacích štandardoch nového štátneho vzdelávacieho programu pre základné vzdelávanie. *Pedagogické rozhľady*, 3, 74–89. ISSN 2989-3623.

Medzinárodná asociácia pre hodnotenie výsledkov vzdelávania (IEA). (n.d.). PIRLS. <https://pirls.bc.edu/pirls-landing.html>

Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD). (n.d.). Programme for International Student Assessment (PISA). <http://www.oecd.org/pisa/>

Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania (NÚCEM). (n.d.). Príloha P1: Medzinárodné úrovne čitateľských zručností. <https://www2.nucem.sk/dl/5599/Pr%C3%ADloha%20P1%20Medzin%C3%A1rodn%C3%A9%20%C3%BArovne%20%C4%8Ditate%C4%Besk%C3%BDch%20zru%C4%8Dnost%C3%AD.pdf>

Digitálna gramotnosť

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže Slovenskej republiky & Národná koalícia pre digitálne zručnosti a povolania Slovenskej republiky. (2024). *Európsky rámec digitálnych kompetencií pre občanov (DigComp 2.2): S novými príkladmi vedomostí, zručností a postojov* [Slovak translation of DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens—With new examples of knowledge, skills and attitudes]. https://www.minedu.sk/data/files/13393_final_digcomp-22_a4_sj.pdf

Environmentálna gramotnosť

Joint Research Centre. (2022). *GreenComp: European sustainability competence framework*. Publications Office of the European Union. Dostupné na: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/greencomp-european-sustainability-competence-framework_en

UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. UNESCO. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247444>

UNESCO. (2020). *Education for Sustainable Development: A Roadmap*. UNESCO. Dostupné na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000374802>

Finančná gramotnosť

Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. (n.d.). *Národný štandard finančnej gramotnosti*. <https://www.minedu.sk/17597-sk/narodny-standard-financnej-gramotnosti/>

Štátny pedagogický ústav. (n. d.). Finančná gramotnosť – slovník pojmov. [PDF dokument]. https://www.statpedu.sk/files/sk/metodicky-portal/metodicke-podnety/fg_slovník_1_2.pdf

Občianska gramotnosť

Rada Európy. (2018). Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru: Kontext, koncepty a model (Zväzok 1). <https://www.statpedu.sk/files/sk/vyskum/publikacna-cinnost/odborne-informacie/referencny-ramec-kompetencii-demokraticku-kulturu/rada-euro-py-2018-referencny-ramec-kompetencii-demokraticku-kulturu-kontext-koncepty-model-zvazok-1-strasburg-rada-euro-py-s-85-isbn-978-80-8118-211-2.pdf>

Rada Európy. (2020). Referenčný rámec kompetencií pre demokratickú kultúru: Kontext, koncepty a model (Zväzok 2). <https://rm.coe.int/reference-framework-vol2-slovak-final/168098f7df>

Interkultúrna gramotnosť

Moree, D., & kolektív. (2008). Než začneme s multikultúrnou výchovou: Od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Člověk v tísni.

Ondrušek, D., Gajarská Kučerová, M., Stanko, P., Cárová, T., Jójárt, P., Podmaková, G., Marko, J., Hampl, I., Králiková, M., Andrášiková, K., Fialová, Z., & Posch, M. (2019). Hodnotové strety hrou (Rozšírené vyd.). PDCS, Partners for Democratic Change Slovakia.

Batool, F., Musamod, H., & Taibi, H. (Eds.). (2022). *Living in multicultural schools: Handbook for teachers*. MiCREATE. https://www.micreate.eu/wp-content/img/English%20manual%20for%20teachers_june%2014_2022%20OFFICIAL.pdf

Mediálna gramotnosť

UNESCO. (2021). Media and information literacy curriculum for educators and learners: Think critically, click wisely! UNESCO Publishing.

Robertson, L., & Scheidler-Benns, J. (2016). Critical media literacy as a transformative pedagogy. *Literacy Information and Computer Education Journal*, 7(1), 2247–2253.

European Parliamentary Research Service. (2025). European Parliament briefing on media literacy (EPRS | European Parliamentary Research Service Briefing No. 772886). [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772886/EPRS_BRI\(2025\)772886_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2025/772886/EPRS_BRI(2025)772886_EN.pdf)

Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. (2003). *Dohovor na ochranu nehmotného kultúrneho dedičstva*. <https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2019/12/dohovor-na-ochranu-nehmotneho-kulturneho-dedicstva.pdf>

Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky. (2019). *Koncepcia udržateľného rozvoja nehmotného kultúrneho dedičstva a tradičnej ľudovej kultúry na roky 2020–2025*. <https://rokovania.gov.sk/RVL/Material/24286/1>

Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru. (1989). Odporúčanie na ochranu tradičnej kultúry a folklóru. <https://www.ludovakultura.sk/wp-content/uploads/2017/09/2-1-1-Odporucanie-na-ochranu.pdf>

Štátny pedagogický ústav. (n.d.). ŠVP: *Regionálna výchova a tradičná ľudová kultúra*. <https://www.statpedu.sk/sk/svp/statny-vzdelavaci-program/svp-prvy-stupen-zs/prierezove-temy/regionalna-vychova-tradicna-ludova-kultura/>

Sociálna a emocionálna gramotnosť

Križo, V., & Kúdelová, E. (2023). *Ranné kruhy vo vyučovaní: Krátky sprievodca rannými kruhmi a nenásilnou komunikáciou*. Inkluentrum – Centrum inkluzívneho vzdelávania. <https://inkluentrum.sk/kurzy/>

Jones, S., a kol. (2017). *Navigating social and emotional learning from the inside out: Looking inside and across 25 leading SEL programs (elementary school focus)*. Harvard Graduate School of Education; The Wallace Foundation.

Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR. (2023). *Príručka pre ranné kruhy*. MŠVVaM SR.

Vil'chová, A., a kol. (2022–2024). *Emocionálny kompas: Príručky pre rozvoj sociálnych a emocionálnych zručností od predškolského veku po 9. ročník*. OZ EMTEGRA. (Interné metodické materiály.)

Federal Centre for Health Education. (2017). *A framework for core competencies of sexuality educators*. BZgA. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/BZgA_TrainingMattersFramework_EN.pdf

Prierezové gramotnosti

Sprievodca

Autori:

doc. Mgr. Jana Ambrózová, PhD.
Mgr. Timotej Blažek, PhD.
Mgr. Zuzana Bendíková, MSc.
Mgr. Zuzana Kováčová Švecová, PhD.
Boglárika Kurka Ivanegová, MBA
Mgr. Andrej Návojský
PaedDr. Monika Reiterová, PhD.
doc. PaedDr. Lenka Rovnanová, PhD., univ. profesorka
RNDr. Martin Šechný, PhD.
prof. PaedDr. Katarína Vančíková, PhD.
Anna Vil'chová, MSc.

Recenzenti:

Mgr. Viktória Marcinová, PhD. (CG)
Mgr. Miloš Kmeť, PhD. (VG)
Mgr. Peter Farárik (DGG)
PaedDr. Mariana Páleníková (ENG)
PaedDr. Lujza Čipková Hamplová, PhD. (FNG)
PaedDr. Alena Rapčan Štrompová (OBG–MDG)
doc. PaedDr. Alica Petrasová, PhD. (OBG–IKG)
PhDr. Zuzana Drugová (OBG–RGV)
doc. PaedDr. Lada Kaliská, PhD. (SEG)

Jazyková úprava:

PhDr. Martin Lokša

Grafické spracovanie:

Miroslav Lukačovič

Vydal: NIVaM
Vydanie: prvé
Formát: elektronický
Rok vydania: 2025

ISBN: 978-80-565-1650-8
EAN: 9788056516508

